TÜRK DÜNYASI
İKİ YÜZYILIN ARASINDA

YİRMİNCİ YÜZYILDAN

YİRMİBİRİNCİ YÜZYILA

Prof.Dr. Orhan KAVUNCU

TÜRK OCAKLARI
ANKARA ŞUBESİ

GEÇİŞ DÖNEMİNDE TÜRK DÜNYASI
İKİ YÜZYILIN ARASINDA

I- SUNUŞ **3**
Türkiye'de Türk Dünyası Algılamaları 5
Bu Kitap Hakkında 13
II-TÜRK DÜNYASI: GENEL YAPI **17**
Kimlik ve Terminoloji Meseleleri 19
Türk Dünyasının Nüfusu ve Yerleşim Alanı 27
Bir Tasnif Denemesi 35
III-SİYASİ VE İDARİ YAPI **39**
Geçiş Sürecinde Yapısal ve Zihinsel Değişim 41
İnsan Faktörü ve Etnik Farklılıklar Meselesi 45
Ulusal ve Uluslararası Sivil Örgütler 49
IV-ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER **51**
Türkiye'nin Kardeş Devletlerle İlişkileri 53
Gerçekleşmiş ve Tasarlanmış Bölgesel İşbirlikler ve Avrasya 59
Problemler: Kuzey Irak, Afganistan, Doğu Türkistan ve Dağlık Karabağ 79
V-KÜLTÜR VE EĞİTİM MESELELERİ **93**
Alfabe ve Yazı Dili Meseleleri 95
Din ve İdeoloji Meseleleri 99
Kültürel İlişkiler ve İletişim Meseleleri 111
Eğitim Öğretim Kurumları 113
VI-İKTİSADİ YAPI VE ÜRETİM **117**
Tarımsal Yapı ve Üretim 119
Sınai Yatırımlar ve Ticari İlişkiler 127
Enerji ve Yer altı Kaynakları 131
VII-EKOLOJİK BOZULMA VE ÇEVRE KİRLİLİĞİ **133**
Facianın Boyutları 135
Bozulmanın Merkezinde Kazakistan 139
Uluslar arası Duyarlılık ve Türkiye 141
VIII-SONUÇ **143**
Yararlanılan Kaynaklar 151
Ek: Azadbeg Ahırete Alacaklı Gıden Adam 153

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

SUNUŞ

Türkiye'de Türk Dünyası Algılamaları

Türk Dünyası, 20.asrın son 10 yılında, Türkiye'de, ilgi duyulan ve heyecan veren bir kavram oldu. Bir zamanlar Türkiye'de birçok aydın nazarında "ırkçı, Turancı" uydurmacası kabul edilen Türk Dünyası gerçeği ile karşı karşıya gelindi. Bir tarafta, bu gerçeğe daha düne kadar safsata diyenler, diğer tarafta Türk Dünyası gerçeği ile karşılaşmaktan heyecan duyan ve sevinenler vardı.

Türkiye'de Türk Dünyası gerçeğine ilgisiz kalan, soğuk bakan, hattâ hasmane bir tutum içinde olan birkaç zihni kesim vardı. Türkiye'nin batılılaşma sürecine girdiği 19.asır başlarından itibaren kendisini hep hissettiren yabancılaşma olgusu etkisini, bu "Turan" meselesinde de ve günümüze kadar devam ettirmiştir. Yalnız "Turan" konusunda yabancılaşma sadece batılılaşma taraftarlarında değildir. İslâm adına yola çıkan aydınlarımızın bir kısmı da Türk Dünyası olgusuna soğuk hatta hasmane durmuşlardır. Nihayet fikri tasnifte "milliyetçi-muhafazakâr" kesimde yer alan "Anadolucular" da arasında da aynı menfi tutuma rastlamak mümkündür.

Batıcılar ve onların içinde solcular, Türk Dünyası olgusundan, en hafif tâbiriyle, heyecan duymadılar. Bunların bir kısmı, Türkiye'de yaşayan 70 milyon insana, "**Türk`ten başka bir geçmiş, İslâm'dan başka bir din**" arayışı içinde olanlardır. Anadolu'nun Türk İslâm'dan önceki dokusunu, çok fazla önemseyenler, Türklerin Anadolu'ya geldikten sonra bu eski doku içinde çok

küçük bir oranda kaldıklarını, asıl dominant unsurun eskiden kalanlar olduğunu iddia ettiler. Bunlara göre Türkiye'nin kültür dokusu, antik "**Helen Medeniyetinin**" bakiyesi olarak görülmeliydi.

"**Anadolucular**" diyebileceğimiz milliyetçi muhafazakâr kesim de, meseleyi, bu batıcılarla İslâmcı düşüncenin kesişimi sayılacak bir bağlamda ele alıyorlardı. "**1071'den sonra Anadolu'da yeni bir millet ortaya çıktı, Hazar Denizinin öte yakası ile ilişkimiz koptu**" iddiasıyla da, Kemalistlerin, Atatürk'ün "**Türklerin tarih öncesi devirlerden sürüp gelen bir millet olduğu**" görüşüne tamamen aykırı olan "**Cumhuriyetle, Türkiye'de yeni ve özgün bir modern topluluk teşekkül etmekte olduğu**" görüşüne mesnet oluşturuyorlardı. Bunların bir kısmının Turancılık fikrine Osmanlıcılık adına karşı olduklarını müşahede etmiştim.

Solcular, meseleye, az bir istisna dışında, Moskova'nın veya Pekin'in istediği gibi baktılar. Özbekistanlı bir yazar, Şükrullah Eke, 1990'da Taşkent'te tanıştığım zaman, 80 yaşlarında idi. Bana Aziz Nesin'i tanıyıp tanımadığımı sordu. Ben de tanıdığımı söyleyince, selâmını ve yazdığı bir şiiri götürmemi istedi. Ben bunu yapmayacağımı, çünkü buralara bunca yıldır gelip giden ve Özbek, Kazak, Azeri,.. aydınları ile tanış olan bu insanın, bir tek kere "**yahu Sovyetler Birliğinde bizim gibi konuşan, Nasredddin Hoca, Dede Korkut, Köroğlu,.. gibi müşterek örnekleri çok olan geleneksel edebiyat ve müzikleri bize benzeyen, bizimle aynı soydan gelen insanlar var**" demediğini söyledim. O da bunun üzerine "**yazdığım şiir de bunun için zaten**" dedi

ve şiirini okudu; mealen "**Dostum asırların çınarı ile bir kaç günlük ömrü olan bir çiçek hiç mukayese edilir mi? Bizim dostluğumuz asırlık çınardı, Sen Moskova'yı kendine dost tutmamalıydın**" diyordu. Ben de şiiri, Aziz Nesin'e vermedim ama, Türk Yurdu dergisinin 1990 zılındaki sayılarından birinde müstear isimle yazdığım bir yazının içinde neşrettim.

Türkiye'de İslâmcı düşüncenin "**Turan**" olgusuna yaklaşımı, "**Turancıların, İslâmiyet öncesi şaman Türk kültürüne dönüş özlemi taşıdıkları**" hipotezi üzerinedir. Tabiatı ile, İslâm'a karşı olan bu Turancılığın benimsenmesi mümkün değildir.

Oysa Anadolu ile Türkistan arasında kurulan köprü, Türkleri Anadolu'ya taşıyan köprü, İslâm aşkı idi. Türkler Anadolu'ya geldikten sonra değil, Anadolu'ya gelmeden çok önce Müslüman olmuşlardı ve Anadolu'ya da Müslüman oldukları için geldiler. Türkistan'da birçok din büyüğü, Anadolu'ya göçten çok önceleri yetişti ve eserlerini verdi. Bunlar arasında, İmam İsmail Buhari, İmam Maturidi, İmam Tirmizi ilk akla gelenlerdir. İmamı Azam eserlerini Bağdat'ta vermiş olmakla birlikte, dört-beş asır sonraki dönemin büyüğü Hz.Mevlâna gibi, aslen Güney Türkistanlıdır. Hoca Ahmet Yesevi, Yusuf Hemedani, Şeyh Abdülhalık Gücdüvani gibi tasavvuf büyükleri de yine, Anadolu'ya göçten önce Türkistan'da yetiştiler ve âdeta Anadolu'nun manevi fethini hazırladılar.

Göçten sonra da Türkistan'ın Anadolu'ya bu mânevi ve ilmî katkısı devam etti. Hz. Mevlâna, Hacı

Bektaş-ı Veli, Seyit Emir Külâl'in oğlu Emir Sultan, Ali Kuşçu,.. gibi tasavvuf ve ilim erbabı Anadolu'ya Türkistan'dan gelip yerleşen isimlerdir.

Türk Dünyası olgusuna hasımane tutum gösteren bu fikri kesimlerin hepsinde, 1990'dan sonra, gerçekle karşılaşınca, duygu ve dolayısı ile tutum değişikliği gösteren kişiler oldu. Sanki ortak bazı "**kültür genleri**", binlerce yılın hasretiyle harekete geçmiş ve husumeti muhabbete, ilgisizliği öğrenme merakına çevirmişti.

* * *

Dün "**safsata**" diyenler, bu defa da "**Türkiye hazırlıksız yakalandı**" diyerek kendi hatalarını unutan bir tavır içinde suçlayacak birilerini arıyorlardı. Gerçi içlerinde, "**yahu biz yanılmışız, siz doğru söylüyormuşsunuz,.. Sovyetlerde gerçekten de Türkler yaşıyormuş**" diyerek hayret ve mahcubiyet yansıtan itiraflarda bulunanlar da vardı..

Aslında dünyadaki genel kanaat, sadece Türkiye'nin değil, Sovyetler Birliğinin dağılması ile ortaya çıkan kardeş cumhuriyetlerin de hazırlıksız yakalandığı şeklinde idi. Bu genel kanaate göre, kardeşlerimiz beklemedikleri bir dönemde beklemedikleri bir bağımsızlığa sahip olmuşlardır. Akıl mantık süzgecinden geçirirseniz, bilimsel verilerle değerlendirirseniz bu kanaatler pek de haksız değildir, yani "**hazırlıksız**" ifadesine itiraz pek mümkün değildir. Ama bunu, "**hak etmedikleri**" diye yorumlayanlar da var ki, bunu kabul etmemiz asla mümkün değildir. Nitekim,

hadiseye tarihî perspektiften bakabilen üstad Baymirza Hayit gibi insanlar, "**beklemedikleri bir bağımsızlığa**" ifadesini, "**hak etmedikleri bir bağımsızlığa**" şeklinde anlayanlara karşı çok haklı tarizlerde bulunuyorlar.

Bir defa, böyle bir bağımsızlık için mücadele edilmemiş değildir. Türkiye'nin istiklâl harbinde döktüğü kanları, Türkistan cumhuriyetlerinde ve Azerbaycan'da 1917 öncesinde ve sonrasında verilen mücadeleleri Türk'ün içtimai hâfızasından silmek mümkün olmayacaktır.

Bu kitap bir tarih kitabı değildir. Tarihi önemsemediğimden değil, bir tarihçinin yazması gerektiğini düşünecek kadar önemsediğimden,.. Bununla birlikte, hemen 1992 öncesinde, Gorbaçov'u "**Perestroika ve Glastnost**" arayışlarına götüren olayları, hiç durmayan bağımsızlık mücadelesinin günümüze uzantısı olarak değerlendirmek durumundayız. Sovyetlerin Afganistan'a girişinin ilk yıllarında, götürdükleri Müslüman askerlerin Afganistan'da mücahitler tarafına geçmesi ve bunun üzerine bu askerlerin geri çekilmesi, 1986'da Moskova'dan Kazakistan Komünist Parti Birinci Sekreterliğine Anayasaya rağmen Kazak olmayan birinin atanması üzerine Almatı'da cereyan eden, yüzlerce gencin ölümü ile sonuçlanan ve tarihe Kazakça Aralık ayı demek olan "**Jeltoksan**" ismiyle geçen olaylar, yine Kazakistan'da Olcas Süleyman'ın "**Nevada-Semey Anti Nükleer Halk Hareketi**", Özbekistan'da Birlik Hareketi adı altında örgütlenen muhalif aydınlar hareketi ve nihayet Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de onbinlerin protesto

gösterilerini, 19- 20 Ocak 1990'da yine yüzlerce aydını ezen Rus tanklarının bastırması,.. Bütün bunlar, Rusların Doğu Avrupa ülkelerinde rejime başkaldırının Sovyetlerin "**yumuşak karnı**" olarak ifade edilen güney cumhuriyetlerine de sıçradığı şeklinde bir korkuya kapılmalarına yetti. Haksız da değildiler, Azerbaycan'da Bahtiyar Vahapzade, Halil Rıza, Memmet İsmail, Kırgızistan'da Cengiz Aytmatov, Kazakistan'da Olcas Süleyman, Özbekistan'da ve Türkmenistan'da Erkin Vahidov, Muhammed Salih, Mehmet Ali Mahmutov (Avril Turan) gibi, isimlerinin yüksek lisans tezlerine konu olması gereken yazarlar ve şairler, halkı egemenlik konusunda heyecanlandırıyor ve düşüncelerini milyonlarla paylaşıyorlardı.

Bunların tarihçilerimiz ve siyaset bilimcilerimiz tarafından incelenmesi ve "**tarihe not**" olarak bırakılması gerekir.

Olabilir, bütün bu olanlara rağmen, "**beklemediğimiz**" bir fırsattır, ama atalarımızın döktüğü kanları, verdiği bu mücadeleleri düşünürseniz bu durum Allah'ın onların yüzü suyu hürmetine bize lütfettiği bir durumdur. Bu lütf-u ilâhiye lâyık olmak, hazırlıksız hali çabucak telâfi etmek durumundayız.

Aradan geçen zaman içinde bu hazırlıksız hali ne yazık ki halâ telâfi edebilmiş değiliz. Gerçi bir şeyler yapılmadı değil,.. Hâfızamızı şöyle bir geriye sararsak, önce rahmetli Özal'ın, sonra Demirel'in anlamlı mesajları ve hepimizin heyecanla söylediği "**21.asır Türk asrı olacaktır**" sözü, âdeta yeni Kızılelmamızı ifade

ediyordu. 1992'de Sovyetler Birliğinin dağılması ile bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetlerini tanıyan ilk ülke olmamız, Türkiye'nin kardeş cumhuriyetler nezdinde onurunu ve itibarını artırmıştı. Yine 1992'de kardeş cumhuriyetlerden getirilen öğrenciler ve oralarda açılan özel ve resmî okullar ve üniversiteler çok olumlu girişimlerdi. Ancak bütün bunlar, kurumsal bir iradenin gerçekleştirdiği işler değil, vatan millet sevdalısı, devlet adamı şuuruna sahip bazı görevlilerin şahsi teşebbüslerinin neticesi idi.

Nitekim 1995'lere kadar iyi giden ilişkiler o yıllardan itibaren duraklama dönemine girdi. Türkiye'nin kendi başına açtığı gerçek yolsuzluk ve hayali irtica gaileleri, PKK ihanetine eklendi ve Türkiye, tarihin önüne çıkardığı fırsatı bir tarafa bırakmak zorunda kaldı. Kısa zamanda, zaten çok hassas dengeler üzerinde duran ekonomi bozuldu, enflasyon canavarlaştı, Türkiye içine düştüğü borç sarmalında uçan kuşa borcu olan müflis bir ülke konumuna düştü. Şimdi artık "**21.asır Türk asrı olacaktır**" heyecanı yerini, "**21.asırda yok olmaktan nasıl kurtuluruz**" endişesine ve arayışına terk etti.

Kıbrıs ve Kuzey Irak'ta gelişmeler, kaygı verici boyutları da aşan bir ifade olsun diye söylenebilir, hiç iyi değil,.. Çin, Doğu Türkistan politikasında bir yumuşama eğiliminde görünmüyor. Hal böyle iken, Türkiye, konuya biraz ilgisi olanları tatmin edecek herhangi bir gerekçe göstermeksizin, Çin'in her türlü isteğine boyun eğme diye ifade edilebilecek tavrı, 10 senedir, sürdürüyor. Geçtiğimiz yıllarda 1995'te İstanbul Eminönü'nde bir parka İsa Yusuf Alptekin isminin verilmesini Çin

istemiyor diye durdurma girişiminden başlayıp, 55.hükümet zamanında ay yıldızlı mavi Doğu Türkistan bayrağının toplantılarda gösterilmesini ve böyle toplantılara resmî zevatın katılmasını yasaklayan Başbakan Mesut Yılmaz imzalı bir genelgeyle devam eden, nihayet 57.hükümet zamanında Çin Başkanı'na devlet madalyası verilmesi ile zirveye ulaşan aymazlık, Türkiye'ye ve şüphesiz Doğu Türkistanlı kardeşlerimize çok zarar vermiştir. Nitekim, Çin mallarının piyasayı istilâ etmesi karşısında, şimdi Türk iş adamlarından yükselen kaygı verici şikâyetler, Çin ile iyi ilişkilerin bizden daha çok Çin'in işine yaradığını göstermektedir.

Balkanlarda cereyan eden gelişmelerde de üstlenilmesi gereken rolün gerisinde kalan ülkemiz, bölgede etkin bir ülke olma konumundan oldukça uzaklaşmış bulunmaktadır. AB ile ilişkilerin 17 Aralık'tan itibaren girdiği müzakere süreci, ne yazık ki, inisiyatifin tamamen AB'de, daha doğrusu Kıbrıs Rum Devleti ile Yunanistan'da olduğu bir süreç olacaktır.

Bu Kitap Hakkında

Bu kitabın birinci gayesi, bir taraftan bahsedilen bu olumsuz durumun telâfi edilebilir olduğu, yani "**hazırlıksız yakalanma**" halinden kurtulma şansımızın halâ olduğunu anlatmaktır. İkincisi, bu telâfi mekanizmasına doğrudan katkıda bulunmaktır. Çünkü hazırlık demek her şeyden önce konuyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmak demektir.

* * *

Türk Dünyası ile ilgili kalıcı bir kitap yazmak hele bugün kolay değildir. Çünkü dünya ve bizim konumumuz, birbirimizle ve başkalarıyla ilişkilerimiz çok hızlı değişiyor. Bu değişimlerden etkilenmeyecek ansiklopedik bilgiler de şüphesiz verilmelidir. Bunlar çeşitli yayınlarda vardır. Fakat bir Türk Dünyası kitabından okuyucu, haklı olarak, güncel durumu ve teklifleri beklemektedir. O halde böyle bir kitap da, bu ihtiyacı karşılamak üzere yazılmalıydı. İşin zorluğu da burada ortaya çıktı: güncel durumu siz araştırıp yazıncaya kadar güncel olan değişmektedir. Nitekim bunu bizzat kendi yazdıklarınızda görüyorsunuz. Masanın başına oturup, eski yazdıklarınıza baktığınızda, bunlardan değişiklik-güncelleme yapmadan neredeyse hiç alıntı yapamayacağınız anlaşılıyor.

O bakımdan önceki yazdıklarımı bir kitapta derleme düşüncesini terk etmek zorunda kaldım. Gerçi, bu onbeş sene içinde yazdıklarımı bir kitapta toplamak, değişimi göstermesi bakımından ilginç olacaktı. Fakat

güncel ihtiyacı karşılama düşüncesi, kitap çıkıncaya kadar bazı bilgilerin ve tekliflerin eskiyeceği gerçeğine rağmen, daha galip geldi.

Kitap, bu gerekçelerin ışığı altında plânlandı. Önce Türk Dünyasını tanıtan genel bilgiler verildi, sonra problemler, Türkiye ve Türk Dünyası ilişkileri açısından yapılanlar, yapılamayanlar, yapılması gerekenler özetlenmeye çalışıldı ve en sonunda Türkiye'nin temel hedeflerinin neler olması gerektiğine dair tekliflerimiz ele alındı.

Kitap, gerek ansiklopedik bilgiler bakımından, gerek güncel meseleler bakımından tam değildir. Böyle bir kitabı bir an önce çıkarma düşüncesi, eksikleri göze almama sebep oldu. Ekonomik ilişkileri ortaya koyacak rakamlar bulabilirdim ama, okuyucuyu rakamlarla sıkmak yerine sözel ifadelerin maksadı ifade etmeye yettiğini düşündüm. İnşallah bir dahaki baskılarda, sizlerden gelecek beğeni ve tenkitlere göre eksikler daha az olacaktır.

Eksikleri yanında kitabın bence "**iyi**" bir yönünden de bahsetmeliyim. Bu kitabı yazarken, "**bütüncü**" bir yaklaşımı benimsedim. Çünkü Türk Dünyası ile ilgilenenler arasında oldukça sık rastlanan bir bakış açısı darlığını, kendimde de görme korkusu beni hiç terk etmedi! Bu darlık iki bakımdandır:

Birincisi, ilgili kimi insanların Türk Dünyasına kendi meslekleri bakımından yaklaşmalarıdır; dilci dil bakımından, tarihçi tarih bakımından, ekonomist

ekonomi bakımından,.. İkincisi de, Türk Dünyasının kimi yörelerine şu veya bu sebeple gidenler, kimi yörelerle şu veya bu sebeple ilgilenenler veya kökü Türk Dünyasının bir yöresinden gelenler, Türk Dünyasının sadece o yöresini görüyorlar ve sadece orası ile ilgileniyorlar. Sanırsınız ki Türk Dünyası o küçücük coğrafyada yaşayan o küçücük Türk topluluğundan ibarettir!

Bütün dikkatime rağmen ben de kendi ilgi alanımı, yani tarım ve ekolojiyi daha fazla mühimsemiş olabilirim. Ve kendi kökümün geldiği toprakları, güzel Türkistan'ı daha fazla öne çıkarmış olabilirim. Mamafih, ikisinin de Türk Dünyasında önceliği olmalıdır, ikisi de çok önemlidir. Hele ekoloji, olması gerekenin çok altında bir ilgi ile ele alınmıştır. Kitabın "bütüncü" yaklaşımla birlikte, Türk Dünyasına ekolojik açıdan baktığını söylemek sanırım gerçekçi olacaktır.

* * *

Bir de teşekkür etmem gerekenler var. 1963'te ondört yaşında idim ve Kahramanmaraş Lisesinin birinci sınıfına başlayacaktım. Babam, görevli gittiği Ankara'dan dönüşünde bana üç kitap getirmişti: Atsızın "Bozkurtların Ölümü", Emil Zola'nın "Terez Raken" ve Gazali'nin "Ey Oğul: Kıyamet ve Ahiret" kitapları,.. Namaz kılmasını bana annem öğretti. Babama ve anneme teşekkür ediyorum.

Bu kitabı yazmamı Yücel Hacaloğlu, sürekli telkin etti. Onun telkinleri olmasa idi belki kendim akıl edemezdim. Akıl etsem, üşenebilirdim; üşenmesem

cesaret edemeyebilirdim. Yani Yücel ağabeye teşekkür ediyorum.

Nihayet bu kitabı yazabilecek donanıma sahip olmama vesile olan, beni dedelerimin geldiği toprakların sevdalısı yapan, bir kısmı "**Türkistanlı**", ama hepsi "**Türklük sevdalısı**" büyüklerim ve dostlarım var. Bana bir ömür boyu katlanan, onları ihmallerimi, "**dava uğruna**" ihmaller sayarak hoş gören eşim ve çocuklarım var. Allah onlardan razı olsun.

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

TÜRK DÜNYASI: GENEL YAPI

Bu başlık altında "Türk Dünyası" deyince ne anlaşıldığı ve onun genel yapısı anlatılacaktır. Türk Dünyası, tarihî ve coğrafi boyutları olan bir kavram. Onun için önce bugünden başlanarak, demografik yapı ortaya konmaya çalışılacaktır. Ancak bundan önce de kavram kargaşasından kurtulabilmek ve doğru terminoloji kullanabilmek için terminoloji meseleleri ve "**Türk Kimliği**" üzerinde durulacaktır. Nihayet üçüncü başlık altında bir tasnif denemesi üzerinde durulacaktır.

Kimlik ve Terminoloji Meseleleri

Türk Dünyası, Turan, Türklük Âlemi, Türkeli gibi terimler, Türk Topluluklarının bütününü ve/veya bunların yaşadığı geniş coğrafyayı ifade etmek üzere kullanılan terimlerdir. **Turan** kavramı, belki ilim dilinde, özellikle de dil biliminde, Türkçe'ye akraba dilleri de içine alan bir kavramdır. Fakat bugün günlük konuşma dilinde, özellikle de Türkistan'da, Türk Dünyası ile eş anlamda kullanılmaktadır.

Avrasya, Asya ile Avrupa'nın bütünlüğünü ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Ancak bugün, coğrafi olarak, Asya ile Avrupa'nın kesişimini ifade etmek üzere, Rusya, Karadeniz ve etrafı, Hazar ve Aral havzası, İdil-Ural yöresi, Maveraünnehir, Sibirya ve Çin Seddi'ne kadar uzanan Türkistan coğrafyası kastedilmektedir. Bu coğrafi ifade, siyasî maksatla da örtüşmektedir; bu bölgede yaşayan ülkelerin ittifakı, Avrasya İttifakı adı ile ifade edilmektedir. Avrasya İttifakı ile ilgili gelişmeleri ve kanaatimizi IV.Bölümde ele alacağız. Burada şimdilik ifade etmeliyiz ki, siyasî ve coğrafi bir terim olarak Avrasya kavramına bir çekince koyamayız. Ancak iyi niyetle veya çoğu kez art niyetle, Avrasya kavramını Türk Dünyası kavramı yerine ikame edenler yanlış yapmaktadırlar. Bu ikisini birbirinden ayırt ederek kullanmak gerekir. Türk Dünyası, Avrasya içinde yer alan Türk unsurları ifade eden bir kavramdır. Avrasya ise, bu Türk unsurlarla birlikte yaşayan Slav, İranî, hatta Çinli,.. unsurları da kapsayan bir kavramdır.

Türkistan, Asya'nın ortasında Türk topluluklarının yaşadığı altı milyon kilometrekarelik bir coğrafyanın adıdır. Aral Gölü havzası ve etrafını kapsayan ve BDT içinde yer alan bölümü Batı Türkistan, Çin'in batısında Uygur (Sincan) Özerk Bölgesi ve civarını içine alan bölümü Doğu Türkistan ve nihayet Afganistan'ın kuzeyinde Hindukuş dağları ile BDT sınırı arasında yer alan bölümü Güney Türkistan olmak üzere, bugün üç ayrı siyasî otoritenin kontrolüne bölüştürülmüş durumdadır.

Bu çalışmada, Batı Türkistan'da yer alan ve hepsi de BDT üyesi olan beş cumhuriyete (Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan), **Türkistan Cumhuriyetleri** denilmesi tercih edilecektir. 20.yüzyılın başlarından itibaren İngiliz ve Rus bilim adamları, Türkistan yerine Orta Asya (Central Asia, Middle Asia) terimini ikame etmeye çalıştılar ve büyük ölçüde, maalesef, başarılı oldular. Fakat Türkistan kavramını unutturamadılar. Biz Türkistan demeye özen göstereceğiz ve millî şuur sahibi herkese de bunu tavsiye edeceğiz.

Türkiye, Azerbaycan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini, bu Türkistan Cumhuriyetleri ile birlikte ifade etmek üzere, **Türk Cumhuriyetleri** veya **Türki Cumhuriyetler** tâbiri kullanılmaktadır.

Tacikistan, Taciklerin yurdu demektir. Tacikler, Farsça'nın bir versiyonu olan Tacikçe konuştuklarına göre, onları Türk Dünyasının bir üyesi sayacak mıyız? Buna hiç şüphesiz Tacikler karar verecektir. Ben

Tacikistan'ı Büyük Türkistan coğrafyasının bir parçası, Tacikleri de büyük Turan ağacının bir dalı sayıyorum. Tacikçe Türk dillerinden birisi olmadığı halde niçin?

Avrasya'da, Etno - kültürel bir harita tasarlayınız. Bu haritada, Pamir yükseltisinden başlayıp, Tacikistan, Afganistan, Özbekistan, Türkmenistan üzerinden İran, Anadolu, Irak, Suriye'den Akdeniz'e ulaşan bir şerit vardır. Bazen genişleyen, bazen daralan bu şerit üzerinde yaşayan irili ufaklı bir çok etnik grup bugün Farsça konuşmaktadır. Bölgemizde böyle bir tampon şeridi, tarih boyunca cereyan eden İran – Turan münasebetleri oluşturmuştur. Bu kültürel geçiş üzerinde yaşayan etnik grupların hemen hepsi Farsça'nın bir versiyonunu konuşmaktadır. "**Bu gruplar, dil bakımından İran'ın Turan'a galip geldiği, diğer özelliklerin Turani kaldığı gruplardır**" şeklinde bir hipotezi kontrol etmek üzere, bu etnik grupların dil dışındaki diğer özelliklerini araştıracak etnoğrafik saha çalışmaları, kültürel antropoloji incelemeleri yapılmalıdır.

* * *

Bugün **"Türk"** deyince, "**Türkiyeliler**" anlaşılıyor ve hemen peşi sıra, Türkiye'nin, Osmanlı mirası olarak, komşu ülkelerde kalan Türkçe konuşan eski vatandaşları olan soydaşlarımız ve onların çocukları akla geliyor. Sovyetler Birliğinin dağılması ile ortaya çıkan ve Türk Dünyası kavramı içinde mütalâa edilen beş kardeş cumhuriyette ve Rusya Federasyonu içindeki muhtar bölgelerde ve otonom cumhuriyetlerde yaşayan soydaşlarımız ise, kendi topluluklarını, geniş Türklük

ailesinin üyesi sayıyorlar. Ama, siyasî kimlik olarak benimsedikleri isimleri, aynı zamanda mensup oldukları milletin de isimleri sayıyorlar. Yani meselâ, Özbekistan Cumhuriyetinin vatandaşı bir Özbek, kendisini siyasî bir kimlik ifadesi olarak ve onun üzerine inşa edilmiş bir millî kimlik anlamında Özbek sayıyor, Kazakistan Cumhuriyetinin vatandaşı bir Kazak aynı şekilde kendini Kazak sayıyor..

İngilizlerin ve Rusların ilmi literatüre kazandırma gayreti içinde oldukları "**Turkic**" sıfatı ile, bir akraba milletler topluluğu ima edilmektedir. Böylece Türk Dünyası ifadesi, meselâ Özbek, Türkmen, Kırgız, Azeri, Kazak, Uygur, Tatar, Başkurt, Karakalpak, Çuvaş, Yakut-Saka,.. gibi milletlerden ve Balkar, Karaçay, Nogay, Kumuk, Altay, Hakas, Tuva,.. gibi daha küçük etnik gruplardan oluşan bir akraba millet ve etnik gruplar topluluğunu kapsamaktadır. Tabii bu "Turkic" ifadesi ile ima edilen "**akrabalık**", ayrı milletlerin akrabalığı mıdır, yoksa aynı milletin farklı etnik topluluklarının akrabalığı mıdır? Bu sorunun cevabının, ilmi bir karardan ziyade veya onunla birlikte, cevap verenin, Türk Dünyası ile ilgili temennisini de yansıtıyor sayılacağını unutmamak gerekir. Bu sayılan toplulukların geleceğe ilişkin iradeleri, kavramın mahiyetini belirleyecektir. Bu topluluklar ortak bir irade etrafında birleştikleri takdirde kavram, "**aynı milletin farklı gruplarını**" ifade ediyor olacaktır. Yani konu, bilimsel olmaktan ziyade, siyasîdir.

Türk Dünyasını oluşturan muhtelif toplulukları, aynı milletin mümtaz üyeleri olarak gören biz Türk milliyetçileri, meselâ, Türk Cumhuriyetleri diyoruz. Bazı

milliyetçiler de Türki Cumhuriyetler diyorlar. Ben de şahsen, temennimi, tek bir millet olma yönünde yapmakla beraber, Türk topluluklarının kendilerini nasıl tanımladıklarını, fiili bir durum olması bakımından, göz ardı edemiyorum. Gelecekte ortaya çıkan "fiili durumlar", temennilerden birinin gerçekleşmesine yarayacaktır. İnşallah, Türk Cumhuriyetlerinin müşterek bir siyasî kararı olarak Türk-Turan Birliği bir an önce kurulur da, biz de aynı siyasî kimliğe sahip insanlar olarak, ortak bir "**Türk-Turan**" millî kimliğini, bunun üzerine tez elden inşa ederiz.

Tabii, Türk kelimesini bir kimlik ifadesi olarak benimsemede, Azerbaycan Türklüğü diğerlerinden daha önde görülüyor. Ama vatandaşı oldukları bir devletin varlığı dolayısı ile de, o devletin vatandaşı, o devlete mensubiyet, anlamında, kendilerini, Azeri olarak isimlendiriyorlar. Türkiye'den bir zamanlar göç etmiş, Azerbaycan'ın batı taraflarında bazı köylere yerleşmiş insanlar var; bunlara da "**Türkiye'den göç etmişler**" anlamında Türk deniliyor. Stalin zamanında, bugün Gürcistan'ın sınırları içindeki Ahıska ve Ahırkelek'ten, Türkistan Cumhuriyetlerine, özellikle Özbekistan'a sürülmüş olan soydaşlarımıza da, geldikleri yöreye Gürcüler Mesketya dediği için, Mesket Türkleri denilmektedir.

* * *

Gelecek, tarihî mirası reddedemez. Tarih'te Türk ismi bize kim tarafından ve kimleri kastederek verilmiştir? Bu konuya şimdi girecek vaktimiz yok.

Ancak şu kadarını ifade edebiliriz ki, Türk, Asya'nın geniş bozkırlarına yayılmış çeşitli Türk topluluklarının birini veya birkaçını kasteden bir isim olarak kullanılmamıştır. Kafesoğlu'ndan öğrendiğimize göre, Türkiye ismi de tarihte farklı zamanlarda ve farklı coğrafyalarda kurulan devletler için kullanılmıştır. 11-12. asırlarda Volga nehri ile Aral Gölü arasındaki bölgeye, Tatar-Bulgar Türkleri hüküm sürdüğü için, Türkiye deniliyordu. 13. asırda ise, Mısır'a, Memlûk (Kölemen) Türkleri hüküm sürdüğü için, Türkiye deniliyordu.

Oğuz tayfalarına Türk dendiği gibi bir zehaba da kapılmamak gerekir. Oğuz, Kıpçak, Karluk, daha sonra da Tatar, Kırgız, Uygur, Türkmen tayfalarını birbirinden ayırmak son derece zordur. Özbekleri, Kıpçak mı, Oğuz mu, Karluk mu sayacaksınız? Kazak Ruvları (aşiretleri) için de aynı şey geçerlidir. Nitekim, Kazak şeceresi ile ilgili bazı Kazakça kitaplarda, Orta Cüzden Kongrat, Nayman,.. gibi bazı Ruvların Oğuz tayfasına yattığı, Mangıtayların Kırgız, Özbek ve Karakalpaklarda da olduğu, Ulu Cüzden Kanlıların sadece Kazakta değil, Tatar, Başkurt, Karakalpak ve Özbek'te de önemli bir yer tuttuğu,.. bugün artık yazılmaktadır (Khaydarov ve Orazov, 1992). Sırderya boyunca uzanan topraklarda bugün Kazaklar, Karakalpaklar ve Özbekler yaşar. Ancak, Teke, Bavıldır (Bayındır), Şavuldur,.. gibi yerleşim yerlerinin isimleri, bölgenin Oğuz boyları ile ilişkisini çok açık şekilde ortaya koymaktadır. O zaman şöyle bir hipotez bilimsel olarak araştırmaya değer bir hipotezdir: "**Bugünkü Kazak (Özbek, Kırgız) Uruklarının bir bölümü Karluk, bir bölümü Oğuz, bir bölümü de Kıpçak'tır.**"

Türkiye –Anadolu- Türklüğünü de araştıracak olsanız aynı şey ortaya çıkar. Anadolu'da kime Türk deniyor? Oğuz tayfaları ayrılsın, Özbekler ayrılsın, Kürtler ayrılsın, Tatar, Kazak, Kırgızlar ayrılsın, Kafkasyalı Kıpçak-Oğuzlar da ayrılsın denilse Anadolu'da kim kalır? Türk bunlardan birisine değil, fakat hepsine verilmiş bir isimdir.[1]

[1] Dil ve tarih bilimcilerinden öğrendiğimize göre "**Türk**" kelimesi, Çince'ye "**miğfer, başı koruyan**" anlamında tercüme edilmiştir. Bu, etimolojik olarak "**Türük**" diye bir fiilden yapılmış isim çağrıştırıyor; Türemiş veya törelenmiş anlamında. İkincisini benimsersek, "**devleti olan**", yani bir başa bağlı, bir miğferin altına toplanmış anlamında, devlete tabi olanlara töreli, töresi var, törelenmiş anlamında "**türük**", göçerlere yürüyen anlamında "**yörük**", devlete tabi olmayanlara da tabi olmayan, baş kaldırmış, hür, anlamında "kozgalmak" fiilinden türemiş bir isim olarak "**kazak**" deniyor olamaz mıı?

Türk Dünyasının Nüfusu ve Yerleşim Alanı

Nüfus istatistiklerine ne derecede güvenilebilir? Burada verilen rakamlar, komşu ülkelerin, topraklarındaki Türk nüfusu olduğundan az göstermekte, hatta başka isimlerle zikretmekte oldukları dikkate alınarak, ama yine de "**en az**" tahminler olarak, başka bir ifade ile, tahmin aralığının alt sınırı olarak verilmeye çalışılmıştır. Yani sizler, gerçeğin, benim burada verdiğim rakamların çok üzerinde olduğunu biliniz.

Türkiye Türklüğü, komşu ülkelerde (İran hariç) yaşayanlarla birlikte 75 milyon civarında tahmin edilebilir. Bulgaristan, Yunanistan, eski Yugoslavya, Romanya, Moldavya, Suriye, Irak, Kıbrıs ve Akdeniz'deki diğer adalarda yaşayan soydaşlarımızın nüfusu 75 milyon,..

Azerbaycan Türklüğü ise, toplam olarak 20 milyonun üzerinde olsa gerektir. Bunun 7 milyonu BDT üyesi müstakil Azerbaycan'da, ihtiyatlı bir sayı olarak söylenecek olursa en az 12 milyondan oluşan bir kısmı ise, İran sınırları içinde kalan Güney Azerbaycan'da yaşamaktadır. Tabii İran'da Azeriler dışında da Türk grupları var. Türkiye'de ve dünyanın başka yerlerinde yaşayan Azerbaycan Türkleri, bu 20 milyonun içinde sayılacak kadar küçük sayılardadır.

Özbekistan'da, diğer Türkistan Cumhuriyetlerinde ve Afganistan'da yaşayan Özbeklerin nüfusunu da yine

en az 20 milyon tahmin etmek mümkündür. Kazakistan'da, Kırgızistan'da, Özbekistan'da ve Doğu Türkistan'da, Moğolistan'da yaşayan Kazakların sayısı da, 8 milyonu Kazakistan'da olmak üzere, 12 milyondan fazladır.

Doğu Türkistan'da yaşayan Türk topluluklarının en büyük bölümünü Uygurlar teşkil eder. Çin istatistiklerinin gerçeği yansıtmadığını bilmekle beraber, orada en az, 20 milyon Uygur'un yaşadığını, Çin İstatistiklerine dayanarak, söyleyebiliriz.

Rusya içinde kalan Tataristan Cumhuriyetinde ve başka yerlerde yaşayan Tatarların nüfusu, yine en az, 7 milyondur.

Türkistan Cumhuriyetlerinden Türkmenistan'da tahminen 4 milyon Türkmen yaşıyor. Afganistan'da, İran'da, Suriye ve Irak'ta yaşayan Türkmenleri de sayarsanız, dünyada bugün, Türkiye'dekiler hariç, en az 7 milyon Türkmen var.

Geri kalan Türk topluluklarını da 3 milyon Kırgız, 2 milyon Başkurt, 1 milyon Karakalpak, 2 milyon Çuvaş ve 2 milyon diğerleri şeklinde zikretmek mümkündür. Diğerleri denildiğinde, Rusya ile Moğolistan arasındaki geniş steplerde ve dağlarda yaşayan Tuvalar, Hakaslar, Altaylar, Sibirya'da yaşayan Yakut-Sakalar, Romanya ve Moldavya'da yaşayan Gagavuzlar, Çin'deki sarı Uygurlar, Kafkasya'daki Nogay, Kumuk, Karaçay, Balkar,.. gibi irili ufaklı gruplar akla geliyor.

Bütün bu söylenenlerin topluca ifadesi olarak Dünya'daki Türk varlığını şöylece tasnif etmek mümkündür: Türkiye Türklüğü en az 75 milyon, BDT Türklüğü en az 60 milyon, İran Türklüğü en az 15 milyon, Çin Türklüğü en az 20 milyon, Afganistan Türklüğü en az 5 milyon olmak üzere, bugün dünyada toplam en az 175 milyon Türk yaşıyor demektir. Zaman zaman , "**200 milyonluk Türk Dünyası**", "**Dünya'da 250 milyon Türk var**" gibi ifadelere rastlanır. Bu ifadelerle buradaki 175 milyon arasındaki farklılık bir çelişki olarak görülmesin; bizimkini ihtiyatlı bir tahmin olarak görmek daha doğru; zaten "**en az**" ifadesini bunun için sıkça tekrarlıyoruz.

Yerleşim Alanı bakımından, Türkiye dışındaki Türk Dünyasını aşağıdaki gibi incelemek mümkündür:

1- BDT Türklüğü: 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni tablo, Türkiye için daha önceleri gereği şekilde dikkate alınmamış çok önemli imkân ve fırsatlarla 21. yüzyıla yürüme şansı yaratmıştır. Çünkü Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın çevresinde onbeş yeni bağımsız devlet ortaya çıkmıştır ve bunların beşi bütün dünyada kabul gören en sade tanımlama ile **"TÜRK DEVLETİ"** olarak bilinmektedir. Bunlar, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'dır.

Tacikistan, Türkistan coğrafyası üzerinde yer almakla birlikte, yanlış bir anlayışla Türk Cumhuriyetleri arasında sayılmamaktadır. Esasen

Tacikler de dilleri bakımından Türkçe konuşan bir topluluk değildir. Fakat Türkistan bütünlüğü ve Tacikistan'da yaşayan çeşitli etnik grupların ve esasen birçok Tacik'in etnoğrafik özellikleri, Tacikistan'ı da Türk Cumhuriyetleri arasında sayacak bir anlayışı benimsememizi gerektirmektedir.

Bu cumhuriyetlere hemen ilâve edilebilecek özerk statüdeki kardeş toplulukları da burada zikretmekte fayda vardır: Karakalpakistan, Özbekistan içinde özerk bir statüye sahiptir. Rusya Federasyonu içinde yer alan özerk statüdeki kardeş topluluklara gelince: Başkırdistan, Tataristan, Saka, Çuvaş özerk cumhuriyetleri, Kafkasya'daki Çeçen, İnguş, Çerkez, Karaçay, Malkar, Kabartay, Nogay, Kumuk, Gazikumuk, Dağıstan Avarları, Kalmuklar, Rusya'nın doğu sınırlarında Tuva, Hakas, Altay ve Şor toplulukları sayılabilir.

Yukarıda sözü edilen bu "**tam bağımsız**" ve "**özerk**" statüdeki devletlerde yaşayan Türk unsurların nüfusu elli milyonu aşmakta ve bu devletler 7,5 milyon kilometrekareden fazla toprağı hâkimiyetleri altında bulundurmaktadır. Bu ise yaklaşık olarak Türkiye Cumhuriyeti topraklarının on katı bir büyüklüğü ifade etmektedir. Ayrıca bu coğrafya, dünya üzerinde bilinen bütün madenleri ve kıymetli mineralleri noksansız bir şekilde ve şaşırtıcı bir zenginlikle bünyesinde barındırmaktadır.

2- Doğu Türkistan: Çin hâkimiyeti altında Sincan Uygur Özerk Bölgesinde 15 milyonun üzerinde Uygur yanında, toplam 2 milyon civarında Kazak ve daha az

sayılarda Kırgız, Özbek ve Sarı Uygur yaşamaktadır. Uygur Özerk Bölgesinin alanı 2 milyon kilometrekareye yakındır. Bu kardeşlerimiz bağımsızlık mücadelelerini yıllardır sürdürmekte olup, halen Çin'in sindirme ve yok etme politikaları altında ezilmektedir.

3- Balkan Türklüğü: Yunanistan sınırları içinde Batı Trakya'da, Bulgaristan'ın tamamında, Romanya, Makedonya ve Sırbistan'ın çeşitli bölgelerinde 10 milyon kadar soydaşımızın yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu bölgelerde ana dili Türkçe olmayan ancak Müslüman olan gruplar da Türkiye'ye tarihten gelen bir yakınlığa sahiptir.

4- Ortadoğu Türklüğü: Bugün Irak'ta en az 2 milyon, Suriye'de 1 milyona yakın, Kuzey Kıbrıs'ta 200 bin soydaşımızın yaşadığı tahmin edilmektedir.

5- Afganistan ve İran Türklüğü: İran'da en az 12 milyonu Azeri olmak üzere 15 milyondan fazla Türk'ün yaşadığı söylenebilir. Afganistan'ın kuzeyindeki Güney Türkistan'da da çoğunluğu Özbek ve Türkmenler olmak üzere 5 milyondan fazla soydaşımızın yaşadığı söylenebilir.

Görülüyor ki, bu en az 175 milyonluk nüfus 10 milyon km^2.'lik bir alana, 40 milyon kadar akrabamız olmayan unsurlarla birlikte yerleşmiş vaziyettedir. Bu 10 milyon km^2.'lik yerleşim alanının 6 milyon km^2.'si Büyük Türkistan topraklarıdır. Türkiye ve periferisindeki (Kuzey Kıbrıs, Irak, Suriye ve Balkanlar) ülkelerde yaşayan 75 milyon Türk yaklaşık 1milyon km^2.'lik bir

alanda yaşamaktadır. Azerbaycan, İran'da kalan kısmı ile, yaklaşık 700 bin km^2.'lik bir yerleşim alanı demektir. Geri kalan 2.3 milyon km^2., Tataristan, Başkurdistan ve Yakut-Saka toprakları olup buralarda İdil-Ural ve Sibirya Türklüğü yaşar.

Bizimle beraber yaşayan 40 milyonluk diğer unsurlara gelince, bunun büyük bir bölümünü Çinliler ve Ruslar oluşturur. Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'da Ruslar yanında az miktarda Koreli ve Alman da vardır. Bu Almanlar, iki Almanya birleştikten sonra büyük oranda Almanya'ya göç etmişlerdir. Türkistan'daki Rusların önemli bir bölümü de Sovyetler dağıldıktan sonraki 3-4 yıl içinde Rusya'ya göçmüşlerdir. Türkistan Cumhuriyetleri ile, Tataristan, Başkurdistan, Çuvaşistan, Yakut-Saka eli ve Kafkaslarda yaşayan Rusların toplamı 20 milyon olarak tahmin edilebilir.

Doğu Türkistan'da yaşayan Çin nüfusu tahmin etmek oldukça zordur; 15 milyon denilebilir. Geri kalan 5 milyonu da Afganistan ve İran'da Fars kökenli unsurlarla, Kazakistan, Kırgızistan ve Doğu Türkistan'da yaşayan Moğollar, Mançurlar, Tibetliler, Koreliler ve Almanlar,.. oluşturur.

Burada "en az 175 milyon" soydaşımızın, bu 10 milyon km^2.'ye dağılımında bir dengesizliğe de işaret etmek gerekiyor. 175 milyonun 1/3'ünden daha fazlası Türkiye'nin 800 bin km^2.'sinde yaşmaktadır. Sevgili Dr. Hayati Bice'nin ifadesi ile, "**nüfusun 1/3'ü alanın 1/12'sinde,..**"

Bu durum, atalarımızın 800-900 sene öncesine kadar yaptığı bir işi tersine çevirmemizi gerektirmektedir. Onlar alp erenler olarak hep doğudan batıya göçmüşler. Bizler de Anadolu Erenleri olarak batıdan doğuya göç etmek durumundayız. Tabii Türk'ün Kızılelması yine batıda,.. Yani, Türk'ün doğudan batıya göçü durmayacak, devam edecek. Buna bir de Türkiye'den Türkistan'a göç ekleniyor. Böylece Türk Dünyasında 21.yüzyılın ilk çeyreğinde, ihtiyat payı ile söylersek, caydırıcı şartlar gelişmezse, büyük bir göç hareketi beklenmelidir.

Bir Tasnif Denemesi

Bu genel yapı içinde temas etmekte fayda olan son bir husus, Türklük Âlemini tasnif denemeleridir.

Yapılan tasnif çalışmaları daha çok dil bakımındandır. Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun Türk Dünyasını Doğu, Batı, Kuzey Türklüğü diye üç grupta topluyor. Prof. Dr. Nadir Devlet ise, bu dil gruplamasında Türklüğü daha fazla sayıda gruba ayırıyor.

Türklüğü dil ve tarihî seyir bakımından iki gruba ayırmanın daha doğru olacağı kanaatindeyim: Doğu Türklüğü, Hazar denizinin doğusundaki topraklarda yaşayan soydaşlarımız ve Batı Türklüğü, Hazar denizinin batısında yaşayan soydaşlarımız,.. Ahmet Bican hocanın Kuzey Türklüğü diye ifade ettiği İdil Ural Türklüğü bu tasnifte Doğu Türklüğü içinde mütalâa edilmiş oluyor. Gerçekten de tarih içinde kurulan özellikle Hazar Devleti, Cengiz, Altınordu ve Timur İmparatorlukları, Kazan Hanlığı,.. gibi devletler İdil-Ural Türklüğünü doğu Türklüğünün mümtaz bir temsilcisi durumuna getirmiştir. Ancak yakın tarihte Rusya üzerinden Avrupa ile ve 20.asır başlarından itibaren Türkiye ile münasebetleri bakımından, ve İsmail Gaspıralı gibi cedidçi hareketin öncüleri dikkate alındığı zaman bu İdil Ural Türklüğü aslında, Doğu Türklüğü ile Batı Türklüğü arasında bir geçiş, bir köprü görünümündedir.

Türkiye'ye siyasî yakınlık da bir tasnif ölçüsüdür. Bu bakımından düşünülünce, Türkiye'nin alâka göstereceği ilk grup, yurt dışında yaşayan ve çoğu işçi olan vatandaşlarımızdır. Bunlar özellikle batı Avrupa'da 5 milyona yaklaşan nüfuslarıyla, Türk Dünyasının güzide bir bölümünü meydana getirmişlerdir. Bir kısmı yaşadığı ülkenin vatandaşı olan, bir kısmı çalışma ve oturma izni bulunan bu kardeşlerimizin çocuklarına, Türk kimliklerini kaybetmeden, yani dillerini, dinlerini, türkülerini, şarkılarını kaybetmeden iyi ve saygın bir gelecek hazırlamaları gerekmektedir. Türkiye de bu konuda elinden geleni yapmalıdır.

Şu an için Türkiye'ye herhangi bir vatandaşlık bağı olmayan gruplardan birincisi, İran ve BDT dışındaki komşu ülkelerde yaşayan soydaşlarımızdır. Bunlar komşu ülkelerde bizim uzantımız, oralardaki temsilcilerimizdir. Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Makedonya, Sırbistan, Bosna Hersek, Suriye ve Irak'ta yaşayan soydaşlarımıza karşı, her şey bir yana bir vefa borcumuz vardır. 1923'te ve Lozan'da hudutlar bugünkünden biraz daha dışarıdan geçse idi, bu kardeşlerimizin bir kısmı Türkiye vatandaşı olacaktı. Veya sınırlar biraz içeriden geçse idi bugün Türkiye vatandaşı olan bazılarımız bu komşu ülkelerin vatandaşları olarak kalacaktı. Kaderin bir cilvesi olarak bizden ayrı düşmüş bu kardeşlerimizin bulundukları ülkenin huzur, barış ve refahına katkıda bulunmalarına yardım etmek, oralarda huzur ve güvenlerini sağlamak, Türklüklerini unutmadan yaşamalarını sağlamak, normal insanî haklara sahip olup olmadıklarını kontrol etmek en tabii vazifemizdir.

Türkiye'ye siyasî yakınlık bakımından ikinci alâka grubunu, Azerbaycan, İran, Kafkasya ve Kırım Türklüğü oluşturur. Bu kardeşlerimiz, Osmanlı zamanında vatandaşımız olmuş, ancak cumhuriyet kurulmadan önce kaybedilmiş toprakların çocuklarıdır.

Doğu Türklüğü ise bu bakımdan, üçüncü grubu teşkil ediyor. Burada esas olan, Türkiye'nin siyasî bir yakınlığa, vefa borcuna dayanan duygusal yükümlülüklerden farklı olarak, karşılıklı menfaat ve dostluk esasına, dil, din, kültür ve soy birliğine dayanan bir yaklaşımı benimsemesidir. Duygusal yükümlülüklerin olmaması, doğu Türklüğü ile Türkiye'nin ilişkilerinin önemsiz olması demek değildir. Kaldı ki, duygusal yükümlülükler ve vefa borcu tamamen yok sayılmaz. Anadolu'ya geldiğimiz Deşti Kıpçak topraklarını, İstiklâl harbinde, Azerbaycan'dan, Buhara Hanlığından gelen maddi yardımları, tarih boyunca Türkistan'dan Türkiye'ye manevi değerlerin taşınmasını, İmam Azam, İmam Maturidi, İmam Buhari, Hoca Ahmet Yesevi, Şah-ı Nakşibendi, Kaşgarlı Mahmut, Yusuf Has Hacib, Dede Korkut, Ali Şir Nevai, Fuzuli, Farabi, İbn-i Sina, Nizami,.. gibi yazılı ve sözlü edebiyatın, manevi ve dünyevi ilimlerin ortak köklerini düşününce duygusal bir yükümlülük de ortaya çıkıyor. Ama neticede ilk iki gruba yakınlığımız, yakın tarihten gelen siyasî yakınlığa dayanıyor. Doğu Türklüğü ile yakınlığımız ise, siyasî bir yakınlık değildir; aynı soya, aynı dile ve aynı dine sahip olmaktan kaynaklanan bir yakınlıktır.

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

SİYASÎ VE İDARÎ YAPI

Geçiş Sürecinde Yapısal ve Zihinsel Değişim

Daha 1990'a varmadan, Sovyetler Birliğinin kendini feshetmeye gittiği, Gorbaçov'un Glastnost (Aşikârlık) ve Perestroika (Yeniden Yapılanma) sloganları ile iyice belli olmuştu. Böylece bilim dünyasında hep tartışılan bir sürecin tersi gerçekleşiyordu. Marksist telâkkilerin de etkisiyle hemen herkes materyalist diyalektik anlayışın etkisi ile tarihî sürecin kapitalizmden sosyalizme ve oradan da komünal topluma geçiş ile devam edeceğini düşünürken, sosyalizmden kapitalizme geçiş süreci diye bir fiilî durumla karşı karşıya kaldık.

1985-1990 arasında Doğu Avrupa ülkelerinde sosyalist düzen, kalabalık toplantılarla yıkılırken Türkiye'de birçok milliyetçi muhafazakâr aydın, biraz da birbirine zıt iki duygu arasında kalmıştı: memnuniyet ve hayret. Memnunduk, çünkü komünizm çöküyordu; Türkistan ve Kafkasya'da insanımıza çok zarar veren, onları kendi kimliğinden koparan, mankurtlaştıran komünizm,..

Öte yandan hayret ediyorduk. Çünkü yıkılışı simgeleyen başka bir olay yoktu.; sadece büyük kalabalıklar toplanıyor ve gösteri yapıyordu. Bir de Polonya'da Walessa'nın önderliğinde işçi grevleri,.. Çoğumuzun kafasında Türklüğün ve esasen insanlığın can düşmanı olan komünizmin kâğıttan kaplan olduğunu doğrusu görememiştik. Bu bizler için, sevinilecek bir

olgu idi şüphesiz. Fakat bazılarımızın sevinci biraz buruktu.

Sevincimizin niçin buruk olduğunu bu toplantıların birisi ile ilgili bir belgesel haberde görmek mümkündü: Sanıyorum Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de, kalabalık bir topluluk bir meydana toplanmış, hatipler konuşmuş, insanlar mevcut rejime kızgınlıklarını ve değişim arzularını sloganlar haykırarak dile getirmiş ve sonra toplantı sona ermiş, kalabalık dağılmıştı. Geriye kalan, zibil ve yapay bir tepede iki demir çubuğun arasındaki Lenin portresinin sökülmüş ve tepe üstü yere çakılmış görüntüsü idi.

Bir hafta sonra meydan temizlenmiş, tepe eski haline getirilmişti. İki demir çubuğun arasında biz yine Lenin portresi beklerken, görüntüyü yakınlaştıran kamera, karşımıza bir reklâm panosu çıkarmıştı. Panoda bir Coca-Cola şişesi ve yanında mini etekli bir genç kızın etek kısmı.

Biz nasıl buruk olmayaydık? Düşman yenilmişti ama yenen biz değildik. İnsanın, bir çok din nazarında çok da meşrû sayılmayan arzu ve isteklerini tahrik ederek para kazanma yolunu tercih eden bir sermaye idi zaferi kazanan,..

* * *

Doğu Avrupa ülkelerinin yapısı ve şartları ile, Sovyetler Birliği içinde kalan cumhuriyetlerin ve özerk devlet ve siyasî toplulukların, özellikle Türk ve

Müslüman olanların yapısı ve şartları aynı değilse de, Sovyet sonrası dönemde ortak bazı değişimler her yerde yaşandı. Eskinin "**partokratları**" şimdinin zengin kapitalistleri oluyordu.

Serbest piyasa ekonomisinin bu "**küresel**" yani ülkeden ülkeye, toplumdan topluma değişmeyen özelliğine karşılık, Rusya'nın egemenliğini demir pençe haline getiren totaliter rejim, doğu Avrupa'dan çok Sovyetler Birliğinde ve Türk Cumhuriyetlerinde daha bir süre devam edecek gibi duruyordu.

"**Gostplan**", yani merkezi plânlama, Moskova'dan yapılır ve bütün cumhuriyetler buna uymaya mecbur edilirdi. Moskova dışında kimseye inisiyatif bırakılmamıştı. Diğer yandan totaliter rejimin eğitin sistemi de, tek tip insan tipi "**homo sovyeticus**" yetiştirmeye çalışıyordu.

Homo sovyeticus gerçekleşmedi ama, insanlar, özellikle Stalin zamanında aşırı baskıya dayanan uygulamalarla sindirilmiş yığınlara dönüştü. Sonraki yıllarda baskı hafiflerken, devam eden yanlışlıklarla bu yığınlar açlığı da tattılar.

Değişim döneminde bu iradesi alınmış topluluklar halâ sömürülmekte, BDT üyesi ülkelerde küresel sermaye bu topraklarda insanların refahına değil, kendine ve bir avuç yerli ortaklarına hizmet etmektedir; enerji üretiminden ve her türlü ticaretten oluşan artık değer bunların cebine gitmekte, gelir dağılımındaki dengesizlik artmaktadır. Yani serbest piyasa ekonomisine geçiş,

sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilememektedir. İnsanlar, on – onbeş yıl gibi kısa bir zamanda komünist dönemi arar hale gelmiştir.

Şimdi kardeşlerimiz bir taraftan serbest piyasa ekonomisine geçiş çalışmalarını gerçekleştirirken bir taraftan da demokratik değerleri benimsemiş bir ülkenin vatandaşları ve idarecileri olarak yetişmiş insan gücünü hazırlama çalışmalarını yapmak durumundadırlar.

Geçiş döneminde demokrasiye halâ geçilebilmiş değildir. Muhalefetin hayat hak hakkı bulduğu, partilerin hür irade ile kurulduğu çok partili bir parlamenter sisteme geçildiğini söylemek, KKTC ve Türkiye dışında halâ zordur; bununla birlikte Kazakistan'da bu noktada ciddi ilerleme kaydedildiği görülmektedir.

Partilerin ve insanların siyasî farklılıkları yüzünden birbirine düşman olmadığı, birbirlerini hoş görebileceği bir zihniyete bütün dünyanın olduğu gibi bizim topluluklarımızın da ihtiyacı vardır.

İnsan Faktörü ve Etnik Farklılıklar Meselesi

Türk Dünyasında genel olarak mevcut etnik farklılık problemlerini, bu problemlerin sebeplerini ve tahrik edenlerin niyetlerini çok iyi anlamak gerekiyor.

Sovyetler Birliğinde "**Milletler Meselesi**" nasıl çözülmüştür? İleride "**Alfabe ve Yazı Dili Meseleleri**" başlığı altında ele alacağımız gibi, Rusya gerek Çarlık gerekse Bolşeviklik döneminde, aynı millete mensup etnik gruplar arasındaki farklılıkları sun'i olarak artırmaya çalışmış, çeşitli etnik gruplara siyasî otonomiler vermiş, lehçeleri ve şiveleri, alfabe farklılıkları yoluyla ayrı birer dil haline getirmeye gayret etmiştir. Böylece insanlar mensup oldukları boy ve/veya etnik grubu, mensup oldukları millet gibi algılamaya ifade etmeye yönlendirilmişlerdir.

Rusya'nın bu şuurlu gayretlerine, Türklüğün her grubunda yüksek olan etnik asabiyet, aile-aşiret asabiyeti ve cehalet de eklenince, etnik farklılıklar daha 19.asır başlarından itibaren önemli çatışmalara yol açmıştır. Bugün artık beş Türkistan Cumhuriyetinin her birinde, Azerbaycan'da ve hatta maalesef Türkiye'de, etnik asabiyet, cehalet, ekonomik sıkıntılar ve komşu ülkelerle sınır problemleri, her an boy gösterecek çatışmaların sebepleri olarak kullanılabilir durumda tutulmaktadır.

Türkistan Cumhuriyetlerinde belki birkaç nesil sürecek ciddi bir eğitimle, değişik etnik gruplara aynı

milletin mensubu olduklarının, azıcık gayretle birbirlerinin dilini anlayabildiklerinin,.. öğretilmesi, aralarında ortak bir siyasî kimliğin oluşmasına da zemin oluşturacak güçlü ve uzun ömürlü iktisadî anlaşmalar yapmaları önemli hususlar olarak görülmelidir. BDT içinde yeni bir -Rus veya başka- inisiyatifin gelişmesini engellemek, BDT'yi eşitlerin topluluğu olarak geleceğe taşımak niyetine herkes samimiyetle bağlanmalıdır.

Tabii bu ayrılıkların, Rus alt gruplarına uygulanmamış olması dikkatlerden kaçmamaktadır. Maksat bellidir: Büyük bir Rus milleti ve etrafında küçük etnik gruplardan ibaret Sovyetler Birliğinde "**homo sovyeticus**" denilen insan tipi, Rus model esas alınarak oluşturulacaktı. Sovyetler dağılma sürecine girmese idi, bu politika tutar mıydı? Cevabı zor bir sorudur. Bu politika tutmadığı için Sovyetler dağılma sürecine girmiştir şeklinde bir yorum daha mantıklı görünüyor ama, ilgili bölgelerde, anadile yönelmede, ancak sistem çöktükten sonra bir yükselme olduğu da açıktır.

Dünyada, tarih boyunca, büyük güce sahip devletlerin büyük nüfuslarının olduğu unutulmamalıdır. O halde, Türklüğün de bir güç haline gelmesi, bütün Türk Dünyasının ortak bir kimlik etrafında birleşmesi ile mümkün olacaktır. Bunu rakiplerimiz tarih boyunca gördü. Şimdi bizler de görmek durumundayız.

* * *

Eğitim, gelecek 25-30 yılın en önemli işidir. Çünkü, Türkistan Cumhuriyetlerinde ve Azerbaycan'da

komünizmin, özellikle Stalin zamanında, diğer Sovyet Cumhuriyetlerinde olduğu gibi, insan faktörünü büyük ölçüde tahrip ettiği bir gerçektir. Totaliter rejim, 70 yıl boyunca, tek bir insan tipini Homo sovyeticus'u meydana getirememiştir ama, özellikle de Rusya dışındaki cumhuriyetlerde, aç, cahil ve sindirilmiş insan toplulukları ortaya çıkmıştır. Rejim, yapısı icabı, zenginleri, şehir eşrafını ve büyük toprak sahiplerini yok etmiş, böylece yatırım yapacak sermaye sahibi müteşebbislerin ortaya çıkmasını engellemiştir. Aydınlar arasında da, komünist rejime sadık sanatkârlar ve ilim adamları desteklenmiş, buna karşılık devlet idaresine talip, ülkeyi müstemleke olmaktan kurtarmak için mücadele eden ve hatta bu uğurda Lenin'le işbirliği yapmaktan kaçınmayan aydınlar ve siyaset adamları da Bolşevik ihtilâlin ilk yıllarından itibaren, ikinci dünya harbi sonuna kadar, vatan haini, satkın (satılmış anlamında), kapitalizmin ve/veya faşizmin işbirlikçisi, Faşist, milletçi, ajan, pantürkist, Turancı,.. suçlamaları ile yok edilmiştir.

1950'li yıllara gelindiğinde bu istiklâlci zümrenin kalıntıları da işbirlikçi suçlamaları ile temizlenmiş ve geriye sadece Rus hayranı komünistlerle, yakınları gözü önünde yok edilerek sindirilmiş, yılgın zavallılar kalmıştır. Üstat Baymirza Hayıt'ın bildirdiğine göre, 1927-28 yıllarında sadece Nakşibendi tarikatından olduğu için yok edilen insan sayısı bir buçuk milyondan fazladır.

Bütün bu baskıların sonucu, Sovyet Cumhuriyetlerinin hemen tamamında toplum, öndersiz,

zenginsiz, din adamsız kalmış, idareciler inisiyatif sahibi olamamışlar, toplumlar, başsız bir vücut gibi olmuştur. Allah'tan şimdiki idarecilerin çoğu 1940-45 arasını ve öncesini şöyle böyle hatırlamakta, hatta hiç hatırlamamaktadır ama, yine de o baskı döneminden kalan yılgınlık ve psikolojik tahribat, daha bir müddet nesilden nesile âdeta genlerle intikal edecektir.

Ulusal ve Uluslararası Sivil Örgütler

Dünyadaki demokratikleşme hareketleriyle ve bilhassa küreselleşmeyle birlikte sivil toplum kuruluşları hem kendi kamuoylarının oluşmasında hem de milletlerarası ilişkilerde önemli roller üstlenmeye başlamışlardır. Bu durum ülkemizin Türk dünyasıyla ilişkilerinde de göze çarpmaktadır. Türk Cumhuriyetleri arasındaki devletlerarası ilişkiler ağır aksak yürürken ilişkilerimizin yoğunluk kazanmasına neden olan pek çok faaliyetin özellikle 1992-1995 döneminde dernek, vakıf gibi sivil kuruluşlar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

Türkiye, Türk Dünyasıyla geliştirilen ilişkilerde sivil kuruluşların daha fazla görev almalarını savunmalıdır. Türk Dünyasıyla ilgili faaliyetler yürüten dernek, vakıf, sendika, meslek odaları vb. daha fazla desteklenmeli, önlerindeki yasal ve bürokratik engeller kaldırılmalıdır**.** Bugüne kadar faaliyette bulunmamış olan sivil kuruluşlar ise Türk Dünyası'na açılmaya özendirilmelidir. TSE'nin standartlar konusunda sağladığı irtibat, TÜRK-İŞ ve TÜRK METAL İŞ tarafından öncülük edilen Avrasya Sendikaları Konfederasyonları, bütün iş kollarında yaygınlaştırılmalıdır. İşçi sendikaları gibi İşverenlerin örgütlenmesi de bir noktaya gelmiştir. Avrasya İş Konseyleri ve DEİK gibi, TOBB bünyesinde oluşturulan kurumların Türk Dünyası irtibatlarının daha kurumsal hale getirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

Türk Ocakları çatısı altında yürütülen DTGB (Dünya Türk Gençleri Birliği) ve onun düzenlediği Kurultaylar çok faydalı bir kurumlaşmayı sağlama yolundadır. Aynı şekilde TÜDEV (Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Vakfı) tarafından aynı isim altında düzenlenen Kurultaylar da çok yararlı irtibatlar sağlamaktadır. Bu kurultayların da DTGB gibi daimî delege veren kuruluşlarla devletlerarası ve kurumsal bir niteliğe dönüşmesinde de büyük yarar vardır.

Türk devletleri arasında kurulması gereken önemli bir diğer sivil köprü ağı, çevre kirliliği ve ekolojik bozulma konusundadır. BM ve bünyesindeki ilgili kuruluşlarda, AGİT'de, Gündem 21 toplantılarında Aral havzası ve bölgedeki ekolojik bozulma ciddi şekilde ele alınmaktadır. Türk Cumhuriyetlerindeki ilgili sivil kuruluşlar arasında, uluslararası kuruluşların bölgeye ilgisini ve yardımlarını artıracak bir sivil dayanışma, sağlanmalıdır.

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER

Türkiye'nin Kardeş Devletlerle İlişkileri

Türkiye bağımsızlığını ilân eden kardeş cumhuriyetleri ilk tanıyan ülke olmakla, bu ülkeler nezdinde çok ciddi bir prestij sağladı. Ancak, kardeş cumhuriyetlere, ilişkileri daha ileri götürecek ve bu prestiji koruyacak zihin ve gönül zenginliğine sahip diplomatların ve diğer görevlilerin ancak tesadüfen gönderilebilmesi, ilişkilerimizin başlangıcındaki heyecanı süratle kaybetmesine yol açtı. Büyük ümitlerle kurulan TİKA, kısa zamanda dejenere oldu.

Bu ilk yılların güzel ümitleri içinde Davos'ta önce Özal, sonra Demirel etkili jestlerde bulundular; Türk zirvesi bir gelenek haline geldi.

Ancak Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerimiz, başta kardeş cumhuriyet liderlerinin ve bizim "**fincancı katırlarını (özellikle Rusya'yı) ürkütmeyelim**" çekingenliğimiz ve iktidara gelenlerin konuya yabancı olmaları yüzünden, ortak siyasî hedeflere yönelemedi. Kültürel ve iktisadî ilişkiler de bu yüzden, çok ileri seviyelere ulaşamadı.

Bütün ısrarlı taleplerimize rağmen, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinin Türk zirvesine hiç olmazsa müşahit olarak katılmasını kabul ettiremedik. İslâm terörünün Afganistan'dan gelen baskılarının doğurduğu huzursuzluk konusu zirvede konuşulamadı. Enerji nakil hatları konusunda 1992'deki toplantı hariç, zirvelerde ciddi bir görüş alışverişi olmadı.

Yani Türk zirvesi, sembolik toplantılar olmaktan öteye gidemedi ve 2001 yılından sonra da toplanmadı.

BDT Savunma Anlaşmasının Azerbaycan Ermenistan ilişkilerine yansıması ve gerekli olabilecek bazı revizyonlar konusunu Türk zirvesinin gündemine sokamadık. Şanghay beşlisi olarak başlayan ve sonra genişlemeye yönelen savunma paktı, Çin ve Rusya'yı bölgede bizden daha inisiyatif sahibi hale getirdi.

Elçibey'in Azerbaycan Cumhurbaşkanlığına seçilmiş olması, Türkiye için ve esasen bütün bir Türk Dünyası için bir dönüm noktası idi.[2] Türkiye'nin o dönemde Elçibey'e sahip çıkmaması veya çıkamaması, sonuçları bakımından Türklüğün umumi menfaatlerine ciddi zararlar vermiştir. Aynı şekilde Özbekistan Erk Partisi Başkanı Muhammed Salih'in de Türkiye'den sınır dışı edilmesi, Türkiye'nin hürriyet ve demokrasi ilkelerini benimsemiş bir ülke olma iddiasını çok zayıflatmıştır.

Kısacası, Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerimiz, 1994'lerden itibaren bir gerileme dönemine girmiştir. Esasen, Türkiye'nin, âdeta kıblesini AB'ne çevirmiş olması, bütün diğer ilişkileri Türk Dış İşleri nezdinde önemsiz hale getirmiştir.

---

[2] Azadbeg rahmetli, Ekim 1992'de Ahad Andican'la birlikte ziyaret ettiğimiz Elçibey'e, "Türk Dünyasının ilk milliyetçi Cumhurbaşkanını tebrik ediyorum" demişti. Bu, herkesin yapamayacağı tarihî bir tesbit değil miydi?

Bununla birlikte, 1993-95 arasında Başbakan Çiller zaman zaman inisiyatif sahibi olmuş, 55.hükümetin Başbakanı Erbakan, bütün ikazlara rağmen Türk Cumhuriyetlerine gitmemiş (bazılarına gidememiş), D8'lere bir Türk Cumhuriyeti dahil edilememiştir.

57. hükümetin ve geriye doğru gidersek Ana sol-D ve Refah Yol hükümetlerinin ihmalleri ve hataları işte bu duyarsızlığa dayanmaktadır. Türkiye'nin Başbakanları 1995'ten beri Türk Cumhuriyetlerine gitmemektedirler. Bunu bir teamül olmaktan, Kazakistan'ı ziyaret eden Başbakan Recep Tayip Erdoğan çıkarmıştır.

Türk Cumhuriyetlerinin tamamında geçerli olan parlamenter Başkanlık sisteminde, başbakanlar karar verme mekanizmalarında etkili değildir. Bu yüzden, bizim de Cumhurbaşkanımızı öne çıkarmamız gerekmiştir.

Yeniden bağımsızlığına kavuşan Asya Türk Cumhuriyetlerinde çeşitli ülkelerin etkinlik yarışına, ülkemiz tarihî ve kültürel bağları sebebiyle, bir adım önde başlamış olmasına rağmen, maalesef bu avantaj korunamadı. Çünkü bu cumhuriyetlere görevlendirmelerde titiz davranılmadı, politikalar dikkatle belirlenmedi, uygulamalarda gerekli titizlik gösterilmedi.

Türk Cumhuriyetleri ile ülkemizin çeşitli kurumları arasında 1992-1997 arasında birçok anlaşma imzalanmış, ancak bu anlaşmalardan doğan sorumluluklar zamanında yerine getirilmemiş ve/veya takip edilmemiştir. Konu ile ilgili birimler arasında koordinasyon eksikliği bir türlü giderilememiştir.

Türkiye, Milletimiz için çok önemli olan tarihin bu dönüm noktasında hâdiseleri âdeta geçiştirme telaşındadır. Sovyetler Birliğinin dağılmasından kısa sayılmayacak bir süre geçmesine rağmen, halâ, Türk Dünyası hakkında bilgi birikimi sağlayacak ve Türkiye'nin önceliklerini belirleyerek siyasî mekanizmalara yol gösterecek bir yapılanma, şahsi heyecanlarla ortaya çıkmış bazı kuruluşlar dışında, sağlanamamıştır. Bu kuruluşlardan birisi olan TİKA (Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı), 57.hükümetin olumlu bir icraatı olarak, Dışişlerinden alınıp Başbakanlığa bağlanmıştır. Bu kurumun, Başbakanlığa bağlanırken çıkarılan özel Kanunu ile, Türk Dünyası ile olan kamu ve özel sektör ilişkilerimizi koordine etmesi, gerek kamunun gerekse özel sektörün ihtiyaç duyduğu bilgileri temin etmesi ve uygun görülen projelere maddi destek vermesi öngörülmüştü. Ancak ilgili ülkelere gönderilen eleman seçiminde ve bunların hizmet içi kurslarla göreve hazırlanmasında titiz davranılmamış, Hoca Ahmet Yesevi hazretlerinin türbesinin onarımı, Türk Dünyasına yönelik bazı başvuru kitaplarının hazırlatılması, ansiklopedik çalışmaların desteklenmesi gibi bir iki istisna dışında, doğru projeler geliştirilememiş ve desteklenememiştir.

Özet olarak söylenecek olursa, Türkiye, bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerini ilk tanıyan ülke olmanın sağladığı prestiji kaybetme noktasına gelmiştir. Politikamız, soğuma noktasındaki ilişkileri yeniden canlandırmak, resmî makamlar arasında samimi diyaloglar kurmak ve bunları sürdürmek, devletler arasında yakınlaşmayı sağlamak yönünde olmalıdır. Bunun için aşağıdaki gibi bazı somut örnekler verilebilir:

1992'de başlayan Türk zirvesini ısrarla devam ettirmek lâzımdır. Bugün artık, Türkiye'nin kardeş cumhuriyetlere ağabeylik yapma konumunda olmadığı iyice anlaşılmıştır. Tersine iki ayrı dünyada yer almış olmanın kazandırdığı tecrübelerin masaya yatırılıp karşılıklı istifadeye sunulacağı bir platform olarak bu zirvenin düzenlenmesi gerekir. Zirvenin bir sekreterliği oluşturulabilir. Bu sekreterliğin başına dönüşümlü olarak bir genel sekreter meselâ iki yıllığına atanabilir.

Nevruz bayramı, her yıl bir cumhuriyetin başkentinde müştereken kutlanmalıdır. Türk zirvesi bu Nevruza kaydırılabilir.

Kardeş cumhuriyetlerin bağımsızlık günlerinde, elçiliklerinin bulunduğu bütün ülkelerin başkentlerinde yapacakları resepsiyonlara, Türk misyonu içtenlikle yardımcı olmalı ve en geniş şekilde katılmalıdır.

Başbakanımızın özel temsilcisi olarak kardeş cumhuriyetlerin başbakanlarına iletilecek mesajları götürmek ve samimi ilişkiler geliştirmek üzere, özel bir

temsilci görevlendirilmelidir. Bu görevli, büyükelçi unvanlı bir Başbakan başdanışmanı olabilir.

TBMM açılış toplantılarına kardeş cumhuriyetlerin Meclis Başkanları dâvet edilmeli, her sene birisinin TBMM'de konuşma yapması sağlanmalı, TBMM Başkanı da o ülkelerin parlamentolarına muadil ziyaretlerde bulunmalıdır. TBMM Başkanının, Türk Cumhuriyetlerinin parlamentoları arası ilişkilerin geliştirilmesine yönelik plân ve uygulamaları için bir danışmanı olmalıdır. ECO ortak parlamentosu (parlamentolararası ortak komisyon) oluşturulmalıdır. ECO, daha önce kurulmuş olan KEİK ortak parlamentosundan daha önemli görülmesi gereken bir iştir.

Gerçekleşmiş ve Tasarlanmış Bölgesel İşbirlikleri ve Avrasya[3]

11 Eylül ve Avrasya Teklifi

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile iki kutuplu dünya düzeni sona erdi. Amerika yeni dünya düzeni ve küreselleşme ifadelerinin arkasında, merkezin Amerika olduğu tek kutuplu bir dünya düzeni öngörüyordu. Ancak ortaya çıkan kaosta, Sovyetler Birliği'nin bıraktığı boşluğu doldurma niyeti taşıyan ve gayret içinde olan ülkeler ve birliktelikler vardı. AB, Çin, Japonya, Türk Dünyası, Rusya,.. bu gayreti gösteren güçler olarak ortaya çıkınca, Amerika'nın tek kutuplu dünya modeline karşı, çok kutuplu bir dünya alternatifi "de facto" olarak gündeme girdi. Çarlık Rusya'sı zamanından kalan eski bir teklif olarak Avrasya, 1990'lı yıllarda konuşulmakla birlikte ciddi bir alternatif gibi görünmüyordu. Hatta 1996 yılında Rusya'nın Çin'le birlikte, İslâmcı teröre karşı bir savunma işbirliği olarak geliştirdiği daha sonra 2001 yılında Özbekistan'ın katılımı ile Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dönüştürülen Şanghay Beşlisi, Rusya'nın Avrasya kavramından daha ciddi yaklaştığı bir gelişme idi.

11 Eylül 2001`den sonra dünyanın siyasî konjonktürü yeni bir döneme girdi. 11 Eylül'de Amerika`da cereyan eden saldırıların kim tarafından ve

[3] Bu konuda bakınız: O.Kavuncu, G.Ekici, 2004, "AVRASYA Bir Seçenek mi?", 21. Yüzyılda Türkiye: Geleceğe Bakış Sempozyumunda tebliğ, 11 Aralık 2004, Türk Ocakları ve ATO.

nasıl gerçekleştirildiği halâ belirsizliğini korumaktadır. Bu belirsizliğin de desteklediği komplocu teoriler bir yana, Amerika'nın, bu yeni döneme geçmek için fırsat kolladığı düşüncesi her geçen gün daha çok delil ve dolayısı ile daha çok taraftar bulmaktadır. 11 Eylül'deki saldırılar kim tarafından ve nasıl yapılmış olursa olsun ABD`ye bu fırsatı vermiştir. Konumuz bakımından önemli olan 11 Eylül'ü kimin ve ne için yaptığı değil, 11 Eylül'ün ABD`ye aradığı fırsatı vermiş olmasıdır.

Avrasya'nın bölgesel bir işbirliği ve hatta bir bütünleşme teklifi olarak Rusya tarafından ciddiye alınması, işte bu 11 Eylül olaylarının arkasından Amerika'nın önce Afganistan'a sonra Irak'a girmesi ile birlikte olmuştur. Ve tabii Putin'in Rusya'nın başında oluşu, Rusya'ya psikolojik hareket kolaylığı sağlamıştır.. Amerika bölgede askeri olarak sadece Afganistan ve Irak'ta değil, Kırgızistan, Özbekistan, Gürcistan ve Azerbaycan'da da vardır. Bölge ülkelerinin Amerika'nın bu gelişinden bir şekilde rahatsız olmaları, Rusya'nın kendi inisiyatifinde bir Avrasya modelini ortaya atması için ciddi bir psikolojik ortam meydana getirmiştir.

Bu son gelişmelerden rahatsız olan bölge ülkeleri arasında Türkiye de vardır; AB'ne girme çabasının ne sonuç vereceği, 17 Aralık 2004 AB zirvesinde, Ekim 2005'te müzakere sürecinin başlaması ilke olarak kabul edildiği halde, halâ belli değildir. Stratejik ortak komplimanlarının karşılıklı olarak ve sıkça yapıldığı bir zamanda, Amerika'nın, Irak'a askeri operasyonuna Türkiye'nin lojistik destek vermesi ile ilgili tezkerenin TBMM'den geçmemiş olmasının da etkisiyle, Kuzey

Irak'taki Kürt siyasî yapılanmasına destek vermesi gibi olgularla, Türkiye ile Amerika arasında güven duygusu karşılıklı olarak azalmaktadır. Bölgede yalnızlığa itilme tehlikesi ile karşı karşıya kalan Türkiye'nin yeni arayışlar içine girmesi tabiidir. KEİK, ECO gibi bölgesel oluşumlara bir yenisinin, aslında pratik sonucu BDT'nin genişlemesi demek olan Avrasya'nın bir teklif olarak eklenmesi, bu döneme rastlar.

Avrasya Neresi, Avrasyacılar Ne İstiyor?

Klâsik Avrasya akımı, kısaca özetlenecek olursa, cumhuriyet nesillerinin romanlarını severek okuduğu Dostoyevski zamanından beri Rus entelektüellerinin Rus kimliği için tartışa geldiği, bizdeki Batıcılık, Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük tartışmalarına benzer, Batılılaşma ve Panslavizm görüşleri arasına 20. yüzyılın başlarından itibaren bir üçüncüsü olarak girdi. Avrasyacı görüş, Rusların gelişmesinde bozkırdaki Türk medeniyetinin ciddi etkisi olduğunu, Rusların birçok kurumu ve idare anlayışını Altınordu'dan ve onun devamı niteliğindeki Kazan Hanlığından aldığını, dolayısı ile Rusların, Batı Avrupa ile veya Slav toplulukları ile değil, bu bozkırla bir güç haline gelebileceğini iddia ediyordu. Bu Avrasya tâbiri zamanla, Rusya'nın hem Avrupa ve hem de Asya ülkesi olduğunu anlatan bir tâbir olarak da kullanılmaya başladı.

Bu düşüncenin gelişmesinde ilk başlarda Gumilov gibi bir tarafı Türk olan mütefekkirlerin ne kadar etkili olduklarını bilmemekle birlikte, daha sonraki Marksist

yıllarda Galiyev gibi, Riskulov gibi Turancı Marksistlerin klâsik Avrasyacılar üzerine etkilerinden bahsetmek mümkündür. Bu klâsik Avrasyacı hareketin orman–bozkır bütünleşmesine dayanan ana damarı, Turancı Avrasya görüşü diyebileceğimiz orijinal hali, bugün halâ Rusya'da yaşamaktadır, onların izleri bugünkü Duma'da bile vardır.

Klâsik Avrasyacı anlayış ormanın bozkıra, Slav'ın Turan'a hâkimiyetinin meşrulaştırılması niyetini taşıyordu. Yeni Avrasyacılar da daha farklı bir yaklaşım içinde değiller.. Bize sempatik gelen tarafı, Rusların doğulu bir toplum sayılması ama bunun da Batı Avrupa'dan dışlanmaya karşı bir savunma mekanizması olarak geliştiğini varsaymak durumundayız.

* * *

Körün fili tarif etmesi gibi bir iş Avrasya'yı tanımlamak.. Teklifler, sahiplerinin maksatlarına göre farklı bölgeler, farklı ilişki dereceleri ortaya koyuyor. Avrasya kimilerine göre bölgesel bir işbirliğidir, kimilerine göre bölgesel bir bütünleşmedir, kimilerine göre ise sadece Rusya ile Türkiye'nin yakınlaşmasıdır. Primakov'a göre de Avrasya bölgede, ikiden daha fazla ülke arasında ittifakların kurulmasıdır..

Coğrafi ve siyasî bir kavram olarak Avrasya sözüne bir itirazımız olamaz. Ancak bazen Avrasya tâbiri, Türk Dünyası tâbiri yerine kullanılmaktadır. Bu iki tâbirin birbiri yerine kullanılmasını, Türklük için zararlı ve bilimsel olarak da yanlış buluyoruz. Aynen 20.asrın

başlarında Orta Asya tâbirinin Türkistan tâbiri yerine ikame edilmesi gibi bir yanlışlığa bu defa 21.asrın başlarında gücümüz yettiğince müsaade etmemeliyiz. Bunun da yolu kavramları yerli yerinde kullanmaktır.

Avrasya'yı temel alan akımların gelişimini anlamak için öncelikle bahsedilen coğrafyanın sınırlarını belirlemek gerekmektedir. Elbette, Avrasya sözü, coğrafya derslerinde öğretilen biçimiyle, Avrupa ve Asya kıtalarının kara bütünlüğünü ortaya koyar. Ancak söz siyasî literatürde biraz daha elastiki bir mahiyet kazanmış, ülkelerin ve konjonktürün gereklerine göre bazen büyüyen bazen de küçülen bir kavram haline gelmiştir.

En yaygın anlayış ile Avrasya, Doğu Avrupa'yı olduğu gibi Batı Asya'yı ve onun içerisinde Rusya'yı, Türkiye'yi, Ukrayna'yı, Orta Asya ve Kafkasya ülkelerini kapsayan sadece coğrafi bir kavram değildir, bununla birlikte bu geniş topraklarda yaşayan halkların tarihî, ekonomik ve kültürel etkileşimini ifade eden bir kavramdır.

Bu kavram Rusya ve Türkiye başta olmak üzere özellikle Slav ve Türk halklarının etkileşimini ifade eder, çünkü Avrasya kıtasında yer alan ülkelerden sadece bunlar, Orta Çağ Avrasya seleflerinin (ki Bizans ve Altınordu) mirasları üzerinde tesis edilen ve Avrasyacılık modellerini test imkânı veren bir tarih laboratuarı oluşturmuşlardır. Bu laboratuarı Rusya kendisi olarak görmekte, yani kendini hem Bizans'ın hem de Altınordu'nun varisi saymaktadır.. Türkiye'nin de

AVRASYA konseptine dahil edilmesi, bu laboratuara Osmanlı mirasının dahil edilmesi demektir. Böylece Rusya, Bizans ve Altınordu'nun, Türkiye de Osmanlının tecrübesini bu laboratuara taşımış olacaktır.

Tabii bu bakışın tarihî ve kültürel gerçeklerle örtüşmediğini belirtmek gerekir. Burada kim kimin varisi sorusu önem kazanmaktadır. Türkiye de, Osmanlı'nın, Osmanlı da Selçuklunun devamı olmakla Altınordu'nun tecrübesini taşır ama, Altınordu'nun varisi Tataristan, Başkurdistan ve Türkistan Cumhuriyetleridir.

Görüldüğü üzere, tarihî temelleri, Rus entelektüellerinin, bundan yaklaşık 150 yıl önce başlayan Rus kimliği tartışmalarına kadar giden klâsik Rus Avrasyacılığının gelişmesi, iki dünya savaşı arasındaki dönemde, Rusya'da Ekim 1917 Devrimi ile Komünizm rejimi iktidara geldikten sonra Batıya kaçan Rus mülteciler arasında olmuştur. Avrasyacılar, SSCB adı verilen geniş coğrafyanın tarihî bütünlüğünü kavramayı ve bir teorik temele oturtmayı kendilerine hedef seçmişlerdir. Günümüzde popüler olan ve fikir babalığını Dugin'in üstlendiği akımı ise Yeni Avrasyacılık olarak değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü tarihsel çıkış noktası itibariyle klâsik Avrasyacılık akımına dayansa da Yeni Avrasyacılık akımı üç açıdan tarihsel kökeninden farklılık arz etmektedir: Her şeyden önce, Yeni Avrasyacılık Avrasyacılıktan farklı olarak, Batı Avrupa'ya tepki yerine ABD'ye tepki unsurunu taşımaktadır.. İkincisi, yeni bir unsur olarak başta Rusya Komünist Partisi olmak üzere çeşitli sol görüşler de bu akımda aktif rol oynamaktadır. Son olarak ise, klâsik

Avrasyacılık, Rusya'nın Avrasya olmasında Moğol-Türk işgalinin esas rolü oynadığını ideologu Slavitskiy[4] tarafından dile getirilecek kadar "Türk sempatizanı" iken, Yeni Avrasyacılıkta bunun tersi bir yaklaşım tarzının egemen olduğunu, Türk unsuruna özellikle Türkiye bağlamında olumsuz bir değer yüklendiğini söylemek mümkündür. (Cafersoy 2003, Dugin 2003, Yeniçeri 2004)

Rus Avrasyacılığı bugün dirilmekte ve bir ideoloji olarak varlığını sürdürmektedir. Fakat Rusya'da yaygın algılanması, daha ziyade bir bölgesel ittifak görüşü şeklindedir ve henüz kendisine ait sosyal, politik, ekonomik programı olan, organize olmuş bir politik hareket olarak sesini duyuramamıştır. Ancak çeşitli Avrasyacı görüşler içerisinde en öne çıkanı Dugin'in Yeni Avrasyacılık akımıdır. Dugin'in partisi, son Duma seçimlerinde ancak %0,28 oranında oy almıştır. Aleksander Dugin, Rusya'nın Avrasyacı temelde lider sorumluluğu olması ve politikalarını bu yönde geliştirmesi gerektiğini söyleyerek Avrasyacılık fikrinin bayraktarlığını yapmaktadır. Önceleri bir Ortodoks hareketinin öncüsü konumunda olan Yeni Avrasyacılık akımının lideri Aleksander Dugin, Avrasya Hareketinin önceliklerini şu şekilde açıklamaktadır (Dugin 2004):

"**Dinî alanda Avrasyacılık, Rusya için geleneksel inanç sistemleri olan Ortodoksluk, İslamiyet, Musevilik ve Budizm arasında yapıcı ve somut bir diyalog demektir.**"

[4] Slavitsky, yukarıda sözü edilen ihtilâlden sonra Rusya'dan batıya kaçan mültecilerden birisidir.

"**Dış siyaset alanında Avrasyacılık, geniş bir stratejik bütünleşmeyi uygulayacaktır. Bağımsız Devletler Topluluğu esas alınarak somut bir Avrasya Birliği oluşturulacaktır. İçeride Bağımsız Devletler Topluluğu ile geliştirilecek stratejik bütünleşme daha geniş alanlara, Moskova-Tahran-Delhi-Pekin mihverini kapsayacak şekilde genişletilecektir.**"

"**Avrasyacı bir siyaset, Rusya için sıcak denizlere bir çıkışı gerektirmektedir. Ancak bu çıkış savaşla ve zorla değil barışçı yollarla ve dostane işbirliği ile gerçekleştirilmelidir.**"[5]

"**Modern Avrupa, Avrasyacılığın kurucu büyüklerinin söylemiş olduğu gibi artık "şeytani bir alem" değildir. Bu kötü şöhret artık Kuzey Amerika'ya doğru kaymıştır. Bundan dolayı Rusya Avrupa'da eski siyasî gücünün yeniden canlanmasını arzu eden stratejik ortaklar bulabilir. Avrasyacı bir Rusya, bu sefer Amerika'nın siyasî, ekonomik ve kültürel işgalinden Avrupa'nın kurtarıcısı rolünü oynayabilir.**"

"**Rus halkının gelenekleri canlandırılmalıdır. Rusya nüfusunun artışı teşvik edilmelidir. En önemlisi halkın içinde bulunan maneviyata, yüksek ideallere ve yurtseverliğe hayat verilmelidir.**"

---

[5] Rusya sıcak denize indi. Antalya'ya ve Akdeniz sahilindeki diğer sayfiye şehirlerine Rusya'dan gelen turist sayısı herhalde 8-9 senedir bütün ülkelerden gelenler arasında, birinci sıradadır. Hiç savaşmadan, hiç çaba sarf etmeden Petro'nun gösterdiği hedefe ulaştıklarını Ruslar acaba niçin düşünmüyorlar?

Dugin'in Rus inisiyatifini güçlendirme projesi olarak da algılayabileceğimiz Avrasyacılığına karşın ve ondan daha önce Nazarbayev, SSCB dağılınca ortaya çıkan ülkelerin egemenlik ve entegrasyon arasında bir tercih yapmaları yerine bu ikisini sentezleyen ve bölgede AB modelini kurmayı amaçlayan bir birlik fikrini 1994'te ortaya attı (Nazarbayev 1997). Bu haliyle ilk anlatıldığı yıllarda az taraftar bulan Avrasya Birliği teklifi, sonraki yıllarda bir seri anlaşmalarla belli bir noktaya gelmiş görünüyor. Ancak gelinen noktadan daha ilerisini arzu ettiğini, AB'nin kuruluşundan bugüne geçen zamanda gelişmesini örnek göstererek ifade ediyor Kazak Cumhurbaşkanı..

Rusların eşitler arasında birinci olmasını isteyen Yeni Rus Avrasya Hareketinin görüşlerine karşılık, Nazarbayev'in teklif ettiği birlikte herkes, aynen AB'de olduğu gibi, büyük küçük ayırımı yapmadan eşit olacaktır. DEİK'in düzenlediği sempozyumda Genscher de, Cengiz Aytmatov da bunu vurgulamıştır (DEİK 2003).

Türkiye ve Avrasyacılık

Rus Avrasyacılığı, Türkiye'ye bu düşünce sistematiğinde çeşitli görevler ve roller yüklemektedir. Ancak verilen bu görevler ve roller Türk kimliğine hiçbir vurgu yapılmadan Rus kimliğine vurgu yapılarak dile getirilmektedir. Rus Avrasyacılığına göre Avrasyacılık, Rusya ve Osmanlı İmparatorluklarını, tarihî muhiti içinde meşru kılabilir, Rus ve Türk kimliklerinin paradokslarını

yansıtarak Rusya ve Türkiye'ye Batı'nın karşısında istikrarlı bir kimlik verebilir ve onlara hak ettikleri geleceği tasarlayabilir.

Avrasyacıların kanaatine göre, bugünkü Türkiye'de ve Rusya'da olduğu gibi din tüm Avrasya'da da sekülarize edilmelidir. Avrasyacılar sosyal istikrarın garantörü olarak İslam'ın rolünü son derece önemsemektedirler. Bundan dolayı Rusya başta Türkiye olmak üzere Müslüman ülkelerle yakınlaşmalıdır. En iyimser haliyle bu şekilde ifade edilebilecek Türkiye yaklaşımını, Türkiye'ye verdiği mesajlarda Yeni Avrasyacılık akımı lideri Dugin (2004) ise şöyle ifade etmektedir: "**Türkiye ABD'nin kayda değer olmayan, ikinci derecede uydusudur. Ancak Avrasyacılık açısından Türkiye, bölgede, Kafkaslarda, Orta Asya'da, Orta Doğu'da yepyeni bir politika perspektifidir. Gelecekteki Rus-Türk ilişkilerinin karakteri olası ki, Avrasya jeopolitiğinde çok yeni elementlerden biri olacaktır. Eğer Türkiye Kafkaslar ve Orta Asya'da Avrasya jeopolitiğinin destekçisi olarak davranırsa Rusya rakip yerine yeni enerji, yeni jeopolitik inisiyatifler verecek olan temel bir müttefik bulmuş olacaktır. Rusya ise NATO açısından değil Avrasya bağlamında bölgesel politikaların yürütülmesi açısından jeopolitik olarak tarafsız, yeni Türkiye'nin stratejik garantörü olacaktır.**" Açıkça görüldüğü gibi, burada, Türkiye'yi Rusya'nın himayesine alma arzusu ifade edilmektedir. Böyle bir yaklaşımın bize ne kadar sempatik geleceği tartışma konusu olmakla birlikte, Dugin'in Rus Jeopolitiği isimli kitabında Türkiye'ye bu kadar da sempatik yaklaşmadığı

görülmektedir (Dugin 2003, Deliömeroğlu 2004). Dugin sadece Türkiye'ye değil, "**Rusya içindeki Turani unsurların da, belirli bir güce ve birlik fikrine ulaşmamaları yönün de çaba göstermek gerektiği**" ve benzeri tavsiyelerle, Türk Dünyasının tamamına periferide bir rol vermek niyetini belli etmektedir (Dugin 2003).

Rus Avrasyacılığına yöneltilebilecek en temel eleştiri bu modelin 1921'lerden kalma, Rus imparatorluğu idealinin estetize edilmiş hali olduğu yönündedir. Rus Avrasyacılık modelinin temelinde tarihsel bir Batı karşıtlığı kadar, kendine özgü bir "**Emperyal Rusya**" anlayışının yattığı da görülmektedir. Bu modelin, Avrasya coğrafyasında Rusya merkezli, Rus kimliği hâkimiyetinde bir imparatorluk hayalini yansıttığını söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

Türkiye'de ise Avrasya konsepti, halen oluşmakta olan çelişkili bir konsepttir. Rusya Federasyonu ve Türkiye Avrasya olarak tanımlanan bölgenin en önemli iki ülkesi olmasına rağmen, Türkiye'nin ne politik, ne de entelektüel anlamda sistemli bir "**Avrasyacılık**" fikri geliştiremediğini söylemek mümkündür. Çünkü bu, Türkiye'den çıkmış bir teklif değildir. Bununla birlikte Avrasya kavramına Türkiye'de farklı şekilde yaklaşanlar vardır:

1990'dan itibaren SSCB'nin dağılmaya yüz tutması ile, hatta Gorbaçov'un Perestroika ve Glastnost kavramları ile, Türkiye'de Türk Milliyetçisi çevrelerde

bir Türk Dünyası heyecanı dalgalandı. 2001'den itibaren ivme kazanan Avrasya fikrine karşı bu milliyetçi çevreler en hafif tâbiri ile düşmanca bir tutum içine girmediler. Aralarında Nazarbayev'in "**Avrasya Devletler Birliği**" fikrine Türkçü bir sempati ile yaklaşanlar oldu; Atilla İlhan, Hakan Reyhan, Halit Kakınç gibi Türkçü-Kemalist-Ulusalcı yaklaşımların Avrasya anlayışı Sultan Galiyev'i örnek aldı. Geri kalan milliyetçi çevreler Avrasya kavramına, bir coğrafi bölge veya bu bölgede siyasî, ekonomik bir işbirliği oluşumu olarak baktılar ve bunun ötesinde Türk Dünyası heyecanını korudular. Maocu bir sosyalist anlayışı benimseyen Doğu Perinçek ekibi de, AB-ABD karşıtı anti-emperyalist bir tutum olarak Avrasyacılık yapmaya başladılar.[6]

Milliyetçi çevrelerde, çok az da olsa, Avrasya kavramını Türk Dünyası yerine ikame edenler, o anlamda kullananlar vardır. Bunlar şüphesiz iyi niyetle ve bilgi eksikliği ile, böyle hareket etmektedirler. Fakat, kavramların yerli yerinde kullanılması gerektiğini unutmamak gerekir. Orta Asya yerine Türkistan dememiz gerektiği gibi, Avrasya ve Türk Dünyası kavramlarını birbiri yerine kullanmamak gerekir!

Türk Dünyası fikrine yabancı olanlar ve düşmanca yaklaşanlar arasından bir kısmı, bu Avrasya fikrine "mal bulmuş mağribi gibi" yapıştı. Türk Dünyasını yok sayan, Amerikan güdümü yerine Rus ve/veya Çin güdümüne girmemizi isteyen bu çevrelerin Rus Avrasyacılığını, Dugin'in Avrasya hareketi düşüncesini Türkiye'nin bir

[6] Türkiye'deki Avrasyacılar konusunda, N.K.Zeybek'le ilgili kanaatine katılmamakla beraber, derli toplu bir araştırma için Mehmet Aca (2002)'nın makalesini tavsiye edebiliriz.

alternatifi haline getirme çabalarına, Türk milliyetçilerinin sıcak bakması mümkün değildir.

Avrasya kavramı Rusya Federasyonu'nda entelektüel olarak da, politik olarak da Türkiye'de olduğundan çok daha derin köklere sahiptir. Avrasyacılığın Türk konsepti sadece SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkmış bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de "**Avrasyacılık**" seçeneği, devlet görevlileri ve siyasiler tarafından, genellikle alternatif bir ikinci yol olarak kullanılmak istenmekte ve Avrupa Birliği ile ilişkilerde yaşanan tıkanıklarda sadece sözlü olarak dile getirilmektedir.

Rus Avrasyacılığı ve Türkiye'nin Avrasyacılık kavramını algılamasının karşılaştırılması halinde, Türk konseptinin içi doldurulamamış bir söylem veya zayıf bir dış politika seçeneği olarak görüldüğü ifade edilebilir. Rus Avrasyacılığı Turan unsurunu kavram içerisinde kurucu unsur -asıl unsur değil- olarak değerlendirirken, Avrasya olarak tanımlanan bölgede yaşayan halklarla soy, din, dil birliğine sahip olan Türkiye "**Avrasyacılık**" fikrini ne teorik ne de pratikte yeteri kadar değerlendirememektedir. Aksine "**Avrasyacılık**", bir çok kişi ve kurum tarafından, bölgede yalnızca "**Rusya Federasyonu**" ile işbirliği olarak değerlendirilmekte ve Avrasyacılık "**çift taraflı işbirliği**" ile aynı anlamda kullanılmaktadır.

Bölgesel Oluşumlar ve Avrasya

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, bölgede Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü KEİK, Orta Asya Ekonomik Toplıuluğu (CAC), ve en son olarak Pekin Beşlisi diye ifade edilen, Özbekistan'ın da dahil olması ile Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dönüşen, siyasal ve terörist İslâmcı gelişmelere karşı ortak mücadele için kurulmuş olan ittifak, bölge ülkeleri tarafından SSCB yerine ikame edilmeye çalışılan oluşumlar şeklinde ortaya çıktı. Ne var ki bütün bu oluşumlar, minderdeki güreşçilerin birbirine asıl oyuna girmeden önce deneme kabilinden elense çekmesi gibi duruyor.

Ne KEİK, ne ECO, ne Şanghay İşbirliği Örgütü samimi bir isteğin ve/veya güçlü bir ihtiyacın sonucu olarak ortaya çıkmış gibi durmuyorlar. Nitekim 11 Eylül 2001'den sonra Amerika'nın Afganistan'a girmesinden dolayı bir rahatsızlık ifade edilmiş, fakat Amerika'ya karşı her hangi bir yaptırım uygulama yoluna gidilememiştir. O günün psikolojik ortamında, teröre yandaş görünmekten korktukları düşünülebilir. Ama daha sonra Irak'ı işgal eden Amerika'ya karşı, daha gür itirazlar yükselmiş, daha çok rahatsızlık ifade edilmiş, ancak yine herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır.

Görülüyor ki, bölgede Amerika'yı dengeleyecek bir bölgesel güç oluşturmaya çalışanlar, bir taraftan da Amerika'nın husumetinin çekmemeye özen gösteriyorlar.

* * *

Primakov, Avrasya'yı bölgedeki ülkeler arasında iki ülkeden daha fazlası arasındaki ittifaklar olarak algılıyor; İslâmcı teröre karşı tedbirlerden bahsederken Müslüman ülkeler bu savaşta rol alırsa bir doğu-batı medeniyetleri çatışmasının engelleneceğini söylüyor ve "**Bu olmadan terörizmi yenemeyiz... Burada tabii ki ittifakların önemi ortaya çıkmaktadır; Avrasya karakteri olan ittifakların, meselâ Avrasya Ekonomik İşbirliği veya Şanghay altılısı ya da Gümrük Birliği.. Biz bu bölgede bloklaşmadan veya askeri ittifaklardan bahsetmiyoruz. Kastettiğimiz şey üçlü ilişkilerdir. Rusya Türkiye İran üçgeni çok önemlidir**" diyor. (DEİK 2003)

Avrasyacılık, iki kıtayı kapsayan, Rusya ve Türkiye'nin direk varisi oldukları imparatorlukların meşruiyetini sağlayan, bunu genelleştiren ve açıklayan fikirlere olan ihtiyacı sergilemektedir.

Avrasyacılık Rusya Federasyonu içerisinde popülaritesi ve maksadı ne olursa olsun, şu anda üzerinde çalışılan ve teorik bir temele dayandırılmak istenen temel ideolojilerden biri olarak değerlendirilebilir. Fakat Türkiye'de Avrasyacılık, Türkiye'nin avantajlı durumuna rağmen politik söylemden öteye gidemeyen bir kavram olarak varlığını korumaktadır.

Türkiye'de Avrasyacılık kavramını yalnızca Rusya ile işbirliği olarak değerlendirmenin ötesinde bu kavramın kapsamı ve amacı belirlenmelidir. Bu kapsam

ve amaç belirlenirken bölgedeki Rus faktörünü tamamen dışlamak mümkün olmadığı gibi, Rus Avrasyacılığının öngördüğü şekilde, Türk unsurunun alt öğe olarak kabul edildiği ve Rus kimliğini temel alan bir Avrasyacılık anlayışını da kabul etmek mümkün değildir.

Primakov ile aynı oturumda konuşan Demirel'in boğazların yükünü hafifletmek için Ceyhan-Tiflis-Baku boru hattına Rusların karşı çıktığını söylemesi üzerine Primakov, "**biz Bulgaristan Yunanistan üzerinden petrolü Akdeniz'e indirmekten bahsedince de siz zıplıyorsunuz ama**" kabilinden konuşuyor. Bütün bunlar gösteriyor ki, Rusya'da Avrasya hareketinin varyasyonları arasında AB gibi, ABD gibi, BDT veya eski Sovyetler gibi bir blok oluşturmaktan bahsedenlerin gücü çok fazla değildir; bunların da çoğunun düşüncesi, Aleksandr Dugin örneğinde olduğu gibi, Avrasya bütünleşmesi ile Rusya'nın bölgedeki eski gücünü sağlamaktır.

Türkiye'de Dugin'e destek verenler veya saf bir heyecanla Avrasyacılık yapmaya soyunanlar bunları bilmek zorundadır.

Sonuç olarak Avrasya bizim için, Rusyasız yapamayacağımız Türk Dünyası bütünleşmesini bir şekilde bünyesinde taşıyacak bir işbirliği örgütüdür. Avrasya, AB'ye veya ABD-İsrail-İngiltere-Türkiye dostluğuna bir alternatif olarak görülmemelidir. Dolayısı ile, Avrasya, AB, ABD ile stratejik İşbirliği, İslâm Dünyası, Türk Dünyası birbirine alternatif değil, hepsini birlikte yürütmemiz gereken dostluklardır. Türkiye

bunların birini diğerlerine tercih etme durumunda olmamalıdır.

Sıkıntılı günler yaşıyoruz. Bazen Türkiye'nin 11 Eylül sonrası dünyada yalnız ve çaresiz olduğu düşüncesi ve güney doğumuzda her gün kaşınan hayali Kürdistan sıkıntısı kimilerimizin uykularımızı kaçırıyor. Ancak böylesi bir yalnızlığın ve çaresizliğin bizi bir panik haline sürüklemesine izin vermemeliyiz. Türkiye kararlarını bu tehditleri ortadan kaldırmak için verirken, önündeki fırsatları ve imkânlarını da değerlendirebilmedir.

Bütün bu bölgesel, küresel oluşumları birbirinin rakibi saymadan, birini öbürünün yerine ikame etmeye çalışmadan, hepsiyle diyaloglar sürdürülmelidir. Ancak, Türkiye kendine cihanşümul bir misyon belirlemek zorundadır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarının mahrumiyet şartlarına rağmen Atatürk'ün gösterdiği kararlılığı yine gösterebilmelidir. O gün bu kararlılığı, istiklâli tesis etmek ve muhafaza etmek, Hatayı, Musul ve Kerkük'ü sınırlarımız içine almak, milletçe kalkınmak ve modernleşmek gibi hususlarda gösterdik, bugün ise, değişen şartlara ve ihtiyaçlara uygun yeni bir perspektif geliştirebiliriz.

Bu perspektifte beşeriyete tarihî tecrübemizi sunmak vardır. Güçlü olduğumuzda dünyada adaletin, huzur ve barışın teminatı olduk. Kimsenin bize yan gözle bakamadığı dönemlerde hâkim olduğumuz topraklarda yaşayan inanç ve kültürlerden bugün yok olan bir tekinden bahsedilemez. Bu tecrübeyi yaşamamızı sağlayan zihni muhteva, Türk'ün devlet kurma

dehasından ve İslâm'ın tertemiz pınarlarından kaynaklanıyordu.

İnsanlık yine bu değerlere muhtaçtır. Bunun için, güçlü olmak ve bizim gibi olanlarla bütünleşmek zorundayız. Türkiye kendi problemlerini halletmeli, imkânlarını değerlendirerek kendi ayakları üzerinde duracak noktaya gelmelidir. Sonra da bıkmadan, usanmadan Türk Dünyası ile bütünleşmenin, büyük bir geleceğe birlikte yürümenin çarelerini aramalıdır. Türkiye'nin önündeki en yararlı yol budur. Avrasya'yı, AB'yi ve diğerlerini hep bunun için, buna göre ve bununla birlikte değerlendirmeliyiz.

Bizim sempati duyabileceğimiz Avrasya Ülkeleri Birliği, ancak Nazarbayev'in teklif ettiği birlik olabilir. "**Eşitler arasında birinci demek**", inisiyatif sahibi demektir. Oysa bağımsızlığını yeni kazanmış BDT üyesi ülkelerde, bunu kaybetme korkusu vardır. Dolayısı ile bir ülkeler birliği, bu korkuyu yenecek, yani, yine egemenliğe alternatif bir entegrasyonu getirmeyecek bir birlik olmalıdır. Oysa Dugin, Rusya'nın bölgede tekrar eski gücüne kavuşması için, tekrar inisiyatif sahibi olması için bir araç olarak görüyor Avrasya'yı ve bunu saklamıyor da.. Görülüyor ki Nazarbayev'in Avrasya'sı ile Dugin'in Avrasyası aynı coğrafyayı kasteden ama çok farklı kavramlardır. Türkistan cumhuriyetlerinin kazanılan egemenliği kaybetmemekte kararlı oldukları görülmektedir.

Nitekim Türkistan Cumhuriyetlerinden Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan Sovyetler Birliği'nin

dağılmasından sonra kendi iradeleriyle aralarında bir ekonomik birlik kurmuşlardır. Sözü geçen ülkelerin Cumhurbaşkanları 29 Nisan 1994 tarihinde "**Ortak Ekonomik Bölge**" anlaşmasını imzaladıktan sonra 17 Temmuz 1998'de yapılan Ortak Konsey Toplantısında bu birliğin adını "*Orta Asya Ekonomik Topluluğu*" olarak değiştirmişlerdir. 1995 yılında dokuz milyon dolar sermaye ile kurulan bir bankası bulunan bu teşkilat halen ondan fazla önemli proje yürütmektedir. Türkiye 1999 yılında OAET (CAC)'ye gözlemci olarak kabul edilmiştir (TOBB, 2004).

Problemler: Kuzey Irak, Afganistan, Doğu Türkistan ve Karabağ

Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte Türkistan Cumhuriyetleri ve Azerbaycan bağımsızlığına kavuştu. Dolayısı ile Türkiye'de Türk milliyetçilerinin her sene 14 Temmuzda başlayan "esir milletler" haftasında yâd ettiği Esir Türklerin sayısı azaldı. Bağımsızlık mücadelesine halen devam eden kardeşlerimizin de bir gün bunu başaracaklarını günler gelecektir.

Bağımsız Türk Devletlerinin yanında, gerek otonomiye sahip bölge veya cumhuriyet halinde yaşayan, gerekse yaşadığı ülkenin vatandaşı olan kardeş topluluklar vardır. Bunlardan bu bölümün başlığında belirtilen dört bölge, uluslararası problem olarak öncelikle ele alınması gereken öneme sahiptir.

Diğer bölgelerde yaşayan kardeşlerimizin de meseleleri vardır.

Bilhassa gerek Türkçe konuşan gerek Türkçe konuşmayan Balkan Müslümanları, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde çok ciddi sıkıntılarla karşılaşmış, nüfusunun büyük bölümü Müslüman Boşnaklardan oluşan Bosna devletinde batının âdil olmayan uygulamaları sonucu, demografik yapıya uymayan bir idarî taksimat oluşturulmuştur. Diğer balkan ülkelerinde yaşayan kardeşlerimizin kendi kültürlerini korumalarını

ve Türkiye ile irtibatlarını sürdürerek artırmalarını sağlayacak çalışmaları artırmak gerekmektedir.

Rusya içinde yaşayan kardeşlerimizin kültürel ve siyasî haklarını, Rusya ile ilişkilerimize özen göstererek elde etmelerine de Türkiye'nin ciddi katkıları olabilir. Suriye ve İran'da yaşayan Türk toplulukları için de aynı şeyi söylemek mümkündür.

Son derece sıkıntılı günler geçiren Kıbrıs Türklüğü, Türkiye'nin kendi meselesi olduğu için burada ayrı bir başlık halinde incelenmeye gerek duyulmamıştır. AB'nin üyelik için ön şart haline getirmekte olduğu Kıbrıs, şu anda Türkiye için en stratejik problemlerden birisidir,..

Kuzey Irak Türkleri

Kerkük ve Basra körfezindeki diğer bölgelerin petrol yatakları dünyanın en zengin rezervlerini oluşturmaktadır. Hidrojen enerjisi, güneş enerjisi, nükleer enerji, rüzgâr enerjisi,.. gibi alternatif enerji kaynaklarından birisi veya bazıları, petrol yerine ikame edilinceye kadar, bölgenin güç dengeleri bakımından önemi devam edecektir.

11 eylül 2001 saldırısının ardından Afganistan'a giren Amerika'nın ikinci uygulaması Irak'ı işgal oldu. Kuzey Irak'ta bir Kürt siyasî yapılanmasına doğru giden süreç, bölgedeki ikibuçuk milyon civarında tahmin edilen Türkmen kardeşimizin aleyhine gelişmektedir.

%100 Türk şehri olan ve Türk kültürünün en güzide örneklerini vermiş olan Kerkük üzerinde Kürtler hak iddia etmektedirler. Amerika'nın işgalinden hemen sonraki günlerde Kerkük'te Peşmergeler resmî daireleri basarak nüfus ve tapu evraklarını tahrip etmiştir. 2005 Ocak ayının sonunda yapılacak olan seçimlerde Kerküklü olmayan Kürtlere oy kullandırılırken, Kerküklü Türkmenlere oy kullandırılmaması tehlikesi vardır. Kuzey Irak Türklüğünün oldu bittilerle mağdur edilmesini engellemek için uluslararası kamuoyu nezdinde ciddi girişimlerde bulunmak gerekmektedir.

Afganistan Türkleri

Kuzey Afganistan'da çoğunluğunu Özbek ve Türkmenlerin oluşturduğu ciddi bir Türk nüfus yaşamaktadır. 2001'de Amerika'nın Afganistan'ı işgal etmesi ve orada Taliban'ın etkinliğini ortadan kaldıracak bir idareyi işbaşına getirmesinden sonra, bu Türk nüfusun geleceğinde yeni unsurlar ve onlarla birlikte yeni belirsizlikler ortaya çıktı.

1979'un son günlerinde Afganistan'ı işgal eden Sovyetlerin, dokuz sene sonra, 15 Şubat 1989'a kadar Afganistan'daki kuvvetlerinin tamamını çekeceğini ilân etmesinden sonra, Afganistan meselesinin boyutlarında ciddi değişmeler meydana gelmiştir.[7] Aradan geçen zaman içinde Sovyetler dağılmış, Afgan-Sovyet sınırı, yeni Türkistan Cumhuriyetleri olan Tacikistan,

[7] Bu konuda bakınız: O.Kavuncu, 1989, "Afganistan'da Meselesinde Muhtemel Gelişmeler ve Türkiye" Türk Yurdu, c.9, sy.25(Şubat):5-7, Ankara.

Özbekistan ve Türkmenistan sınırları olarak üçe bölünmüş, Afganistan'da Necip gitmiş, iktidar mücahit partiler arasında birkaç kez el değiştirmiş, Taliban vahşeti ve meş'um 11 eylül 2001 olayı, Afganistan'da Amerikan işgaline meşrû bir zemin hazırlamış, Pakistan'da General Müşerref iktidara gelmiştir.

Kuzey Afganistan'da Türklerin kurduğu ve Sovyet işgaline karşı ciddi bir mücadele yürütmüş olan "**Kuzey Afganistan Vilâyetleri İslâm Birliği**"[8] isimli partinin Başkanı Azadbeg Kerimi, Necip devrildikten sonra General Reşit Dostum ile irtibat kurmuş, Türkler, Azadbeg'in de, partisini feshederek katıldığı daha güçlü bir yapıda toplanmıştır. Reşit Dostum liderliğindeki Cümbüş-i Millî adındaki bu yapı şu anda Kuzey Afganistan'da kontrolü elinde bulundurmaktadır. Azadbeg 27 Mayıs 1997 günü Hazeralarla görüşmeye gitmek üzere bindiği helikopterin düşmesi sonucu şehit olmuş, böylece Reşit Dostum ciddî bir siyasî yardımcı kaybetmiştir.[9]

Son seçimlerde (2004 yılının sonunda yapıldı) Karzai'nin karşısına cumhurbaşkanı adayı olarak çıkan ve %10 kadar oy alan Reşit Dostum Kuzey'deki otoritesini sürdürmek için dikkatli olmak zorundadır.

Bugünkü manzarada "Afganistan'ın bölünmesi barışa yarar mı, zarar mı sağlar?" sorusunu yeniden tartışmak gerekir.

---

[8] Orijinal ismi: "İttihad-ı İslâm Vilâyat-ı Şimal-i Afganistan"
[9] Azadbeg hakkında bakınız: Ek.

Peştunistan problemi yüzünden Pakistan'ın Afganistan'da uyguladığı politika ile, Kuzey Afganistan'daki Türk varlığını dikkate almak durumundaki Türkiye, belki ilk defa bir meselede karşı karşıya gelmişlerdir. Sınırdaki Şii unsura destek veren İran ile Sovyet işgaline karşı Amerika'nın yanında Pakistan'a yardımcı olan Suudi Arabistan da Afganistan'a ilgi gösteren Müslüman ülkelerdir. Gerçi Arabistan, Amerika'nın 11 eylülden sonra Afganistan'ı işgali ve Usame Bin Lâdin'in başında olduğu El Kaide örgütünün Taliban'la iç içe olması yüzünden, daha temkinli davranmaya başlamıştır.

Gerek Basra körfezi petrolünün kontrolü, gerekse Hazar petrolünün Hint Okyanusuna akıtılması ile ilgili projeler Batı nezdinde Afganistan'ın önemini artırmıştır.

Afganistan meselesinde Türkiye'nin üzerine düşenleri yapabilmesi, her şeyden önce dış politikasında bazı kalın çizgilerin benimsenmiş olmasına bağlıdır. Bu kalın çizgiler, batı ile ittifakların zedelenmemesine özen gösteren, Rusya ile ilişkileri iyileştirmeye çalışan ve samimi kararlı bir Türkçü ve İslâmcı politika ile belirgin hale gelecektir. Bundan korkmaya lüzum yoktur. Çünkü, Slav medeniyetinin Ruslar eliyle süren, yaklaşık üç yüz yıllık yükselişi artık dönüm noktasına gelmiştir. Ruslar, Sovyetleri dağıtmış, böylece iç kargaşayı önleme ve küçülerek istikrar koruma yoluna gitmişlerdir.

Türkiye, Afganistan politikasını, İslâm aleminin yeniden hâkim bir medeniyet kurmasına öncülük edecek

potansiyelini devreye sokarak yürütebilirdi. Ne yazık ki, ülkeye hâkim güçlerin tercihleri böyle olmadı, dışımızda gelişen şartlar ve Türkiye'nin başındaki gaileler buna imkân vermedi.

Bölgede Sovyetlerin bıraktığı boşluğu dolduracak alternatif bir İslâm yükselişine öncülük etmekte Türkiye isteksiz davranmış ve şimdilik böyle bir ödevi ertelemiş durumdadır. Ancak Türkiye bu şansını henüz ve bütün olumsuz gelişmelere rağmen tamamen yitirmiş değildir.

Doğu Türkistan

Doğu Türkistan; Çinlilerin Sincan Uygur Özerk Bölgesi dediği topraklardır. Doğu Türkistan yaklaşık 2 milyon km^2 büyüklüğünde en az yirmibeş milyon Türk'ün yaşadığı bir bölgedir. Soydaşlarımızın çoğunluğu Uygur'dur. Sonra Kazaklar gelir, daha az sayıda Özbek, Kırgız ve Sarı Uygur vardır. 20. asır başlarına kadar çoğu zaman Çin işgalinde olan bu ana yurt toprağı, kısa aralıklarla Rusların kontrolüne geçmiş, 1949'da bağımsızlık ilânından sonra kanlı mücadeleler sonunda Sincan Özerk Bölgesi olarak yarı otonomi almışlardır. Ne var ki,. Çinliler akıl almaz politikalarla bu topraklarda kardeşlerimizi azınlık durumuna düşürmeye çalışmışlar, bunda muvaffak olamayınca da Çinli idarecilerle bölgeyi kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Lop Nor havzasında uranyum yatakları olduğu söylenmektedir. Çinliler de onun için nükleer denemelerini bu havzada yaparak insanımızın radyoaktif kirlenmeye maruz kalmasına sebep olmaktadırlar.

Doğu Türkistan halkının Çin zulmüne tepkisi ve bağımsızlık mücadelesi hiç durmadan bugünlere kadar gelmiştir. Türklüğün sembol isimlerinden biri olan Osman Batur, 1949'da Çinliler tarafından şehit edilmiş, kısa ömürlü Doğu Türkistan Cumhuriyetinin yöneticileri Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Alptekin 1950'li yılların hemen başlarında Türkiye'ye göç etmek ve hayatlarının sonuna kadar mücadelelerini Türkiye'den sürdürmek durumunda kalmışlardır.

Son olay, 4 şubat 1997 Kadir Gecesinde Kulca şehrinin kenar mahallelerden birinde bir mescidde 30 kadar hanımın Kur'an okumak için toplanması üzerine başlamıştır. Çin polisi toplantıyı basmış ve Kur'an okumaktan başka bir niyeti olmayan hanımları karakola götürmüştür.

Olayı öğrenen halk, karakolun önüne toplanmış ve hanımları istemiştir. Netice alınmayınca olaylar Kulca'dan Doğu Türkistan'ın bütün yerleşim yerlerine yayılmıştır.

Alınan bilgilere göre, 4 Şubatla 7 Şubat arasında Kulca'da 196 soydaşımız öldürülmüş, 3500 soydaşımız tutuklanmış, 1000'den fazla soydaşımız yaralanmıştır. Çinliler Kulca'da sükûneti sağlamışlar, ama tepkiler başka yerleşim yerlerine de yayılmıştır.

Olaylar, bayram sabahı da devam etmiştir. Çinli polisler, başkent Urumçi dışında hiçbir yerde bayram namazına izin vermemiş, bunun üzerine cami önlerine

toplanan halkla polis ve askerler arasında çatışmalar çıkmıştır ..

Sadece ibadet yapmak istedikleri için zulüm gören bu kardeşlerimize dua etmekten başka bir yardım yapamamak ne acı değil mi?

* * *

Aslında Doğu Türkistan dramı 1997'de başlamadı; evveli vardı, sonrası da olacak. Çin'in yaptıklarının hesabı ayrı bir hesaptır ama, Türkiye Cumhuriyetini idare ve temsil edenlerin 1995'ten itibaren gösterdikleri tavırlarının hesabını nasıl vereceklerini doğrusu merak ediyorum:

Önce, Çin'in baskıları sonucu Dışişleri yetkililerimizin gayretleriyle, İstanbul Sultanahmet'teki İsa Yusuf Alptekin Parkı'nın adı değiştirilmeye ve parktaki İsa Yusuf Alptekin büstü ve Doğu Türkistan'a ait ay yıldızlı gök bayrak kaldırılmaya çalışıldı.

Sonra 4-7 Şubat 1997'deki Kulca olayları üzerine, Çin diplomatlarının, Türkiye'deki protesto gösterilerini kınayan demeçleri, bazı Mao'cu ve kartelci basınımızda adeta haklı bulunurcasına yayınlandı.

Ardından Ecevit, Başbakan Yardımcısı olarak Çin ziyaretinden dönüşünde, Çin yetkililerinin sitemlerine karşılık, "**Türkiye'de Doğu Türkistan'la ilgili gösteri yapanların küçük ve önemsiz bir grup olduğunu söyledim**" diyerek şecaat arz etti.

Bu defa aynı hükümetin Başbakanı Mesut Yılmaz, Aralık 1998'de yayınladığı genelgede, devlet yetkililerinin Doğu Türkistan toplantılarına katılmamasını, gök bayrağın bu toplantılarda asılmasının engellenmesini istiyordu. "*Doğu Türkistan, aslında Sincan Uygur Özerk Bölgesi olarak bilinen Çin topraklarıdır*" ifadesiyle de genelgeyi, bir ihanet belgesi haline dönüştürüyordu.

Nihayet 19 Nisan 2000 Çarşamba günü, Cumhurbaşkanımız Süleyman Demirel, Çin Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Jiang Zemin'e, Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin liyakat madalyasını verdi.[10]

Doğu Türkistanlı bir gencin şu sözlerini ömür boyu unutmayacağım:

"Ben, bu topraklar Uyguristan değil Doğu Türkistan dediğim için, Çin'den özerklik kavramına uygun hareket etmesini istediğim için, Uygur yok, Kazak yok hepimiz Türk'üz dediğim için, tutuklanmak istendim, kaçtım ve gıyabımda ölüm cezasına çarptırıldım. Şimdi siz bu madalyayı verdikten sonra benim bütün iddialarım boşa çıktı. Siz beni, çarptırıldığım ölüm cezasından daha beter bir acıya mahkûm ettiniz. Bugüne kadar boşuna mücadele etmiş adam durumuna düşürdünüz beni.

[10] O zaman bunun hangi mantıklı sebebi olacağını sormuş ve bir cevap alamamıştık. Sonradan, aradan yıllar geçtikten sonra, dönemin devlet bakanı Prof.Dr. Abdülhaluk Çay, özel bir sohbette şahsımıza, "*Çin'in Cumhurbaşkanımız Demirel'e daha önce verdiği madalyaya karşılık biz de bunu verdik*" diyerek bir açıklama yapmıştır.

"Şimdi, Uyguristan (artık Doğu Türkistan demeyeceğini de ima etmiş oluyor) bağımsız olduktan sonra, vereceğimiz ilk liyakat madalyası, Abdullah Öcalan'a olacaktır. Yaptığı işler için, 30,000 insanın ölümüne sebep olduğu için, Türkiye'yi bölmek istediği için ona liyakat madalyası vereceğiz.

"Bak görüyor musun, nasıl da kızdınız ve hayrete düştünüz? Zemin'e verdiğiniz liyakat madalyası da bizi en az o kadar kızdırdı ve hayrete düşürdü."

* * *

Çin'le de, başka ülkelerle de karşılıklı menfaat esasında ilişkileri geliştirmeye hiçbir itirazımız yoktur. Çin'i kaybetmemek, Çin'i küstürmemek, Çin'i karşımıza almamak çabası doğrudur da, Çin bizi kaybetmesin, Çin bizi küstürmesin, Çin bizi karşısına almasın düşüncesi, uğruna gayret gösterilmeye değmeyecek kadar gerçek dışı mıdır?

Bakın Çin, kendi ülkesinin toprak bütünlüğü söz konusu olunca, politikalarının yanlışlığını ortaya koyacak faaliyetler söz konusu olunca nasıl da ekonomik menfaati filân unutuyor?

Kaldı ki şu anda, Türkiye olarak, Çin'den, uygulamasını istememiz gereken çok daha âcil taleplerimiz var. Çin en tabii insan haklarını uygulamalıdır. Bugün Doğu Türkistan'da din ve inanç hürriyeti, çocuk yapma hürriyeti dahi yoktur.

Çok sinsi bir Çinlileştirme politikası devam etmektedir. Bölgede evler yıkılmakta, "*size yenisini vereceğiz*" vadiyle kandırılarak buraları tahliye edenlere daha sonra yeni bir ev vermek için on bin dolar talep edilmektedir. Bu on bin doları veremeyen Uygur veya Kazak Türkleri evsiz kalmakta, buna karşılık Çinli göçmenler bu evlere yerleşmektedir.

Bu, kelimenin tam anlamıyla, acımasız uygulamanın, Çin'in içişleri sayılarak veya Çin'le kötü olmamak için, gündeme getirilmemesi, görmezden gelinmesi insanlık mıdır? On paralık ticaret uğruna bunlara değer mi? Kaldı ki, ATO Başkanı Sinan Aygün, ticaret adamlarımızın temsilcisi olarak Çin mallarının piyasayı sarması karşısında nasıl sıkıntılara düştüklerini adeta feryat edercesine anlatmadı mı?

Hangi stratejik hesaplar bu insanlık dramı karşısında, sessiz kalmaya, hattâ Çin'e yılışma politikalarına meşruiyet kazandırabilir? İçeriyi sindiren Çin, şimdi de Doğu Türkistan dışında kurulmuş olan Doğu Türkistan Geçici hükümetini ve yine dışarıdaki sivil örgütlerin yaptığı mücadeleleri engellemek için türlü yollara başvuruyor.

Onlar da bizim Güney doğumuzla meşgul olurlar korkusu, tarih bilmemektir, milleti tanımamaktır. İnsan hakları konusunda, kültürel haklar konusunda eksiklerimiz varsa, ki vardır, bunları tamamlamalıyız. Onun dışında Türkiye uluslararası anlaşmalara göre de üniter bir yapıya sahiptir; Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatleri dışında Türkiye'de siyasî bir azınlık yoktur. Ama Çin'in kendi kararı vardır, Doğu Türkistan'da, Sincan Uygur Özerk

Bölgesi adını verdikleri yerde yaşayan insanlar bu adın ima ettiği siyasî kimlik şuuruna sahiptirler!

Dağlık Karabağ ve Ermeni İşgalinde Azerbaycan Toprakları

Türk Dünyasının güncel olarak çözümlenmesi gereken önemli bir problemi, Azerbaycan sınırları içinde yer almakla ve çok eski bir Türk yurdu olmakla birlikte, Sovyetler kurulduktan sonra, Ermeni nüfusunun fazlalığı bahane edilerek, özerk bir statü verilen Dağlık Karabağ bölgesi ve 1990'lı yılların başlarında Ermeniler tarafından işgal edilmiş olan Azerbaycan topraklarıdır. Böylece Ermenistan, Dağlık Karabağ ile arasında fiziki kopukluğu ortadan kaldırmış olmaktadır.

Elçibey'in bir darbe ile Azerbaycan'ın başından uzaklaştırılmasının ardından ortaya çıkan irade zaafı, Ermenistan'ın çok daha rahat hareket etmesini sağlamış, derlenip toparlanmaya ve Ermenilere ağır kayıplar verdirmeye başlayan Azerbaycan kuvvetleri, darbeden sonra ne yapacağını bilemez duruma düşmüştür. Sonradan Haydar Aliyev'e karşı yapılan başarısız darbe girişimlerini hep gündemde tutanların, Elçibey'e yapılan haksızlıkları görmezden gelmeleri, aslında Ermeni diasporasının Türkiye kamuoyunda ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki ihtilâfların hakkani bir çözüme kavuşturulması gerekir. Ancak bunun ilk adımı, gerek Rusya'nın gerekse bölgede mevcudiyetini ve etkisini her geçen gün artıran

Amerika'nın, "*din taassubundan kaynaklanmak*" dışında bir izah bulamadığımız Ermeni taraftarlığını bırakmalarıdır. Batı Avrupa ülkelerinin de aynı tarafsız tavrı geliştirmeleri hem daha zordur, hem de Amerika ile Rusya'nın ki kadar önemli değildir. Tabii, Türkiye ile Azerbaycan arasında "*iki devlet bir millet*" sözüne uygun bir yakınlaşmanın önündeki engeller kalktığı takdirde, yaptırım gücümüzün hakkani bir çözüme ulaşmada çok müessir olacağını, her iki taraf da bilmek durumundadır.

B E Ş İ N C İ B Ö L Ü M

KÜLTÜR VE EĞİTİM MESELELERİ

Alfabe ve Yazı Dili Meseleleri

1928 yılında Azerbaycan Lâtin alfabesine geçti. Hemen arkasından Türkiye ve Türkistan da Lâtin alfabesine geçti. Türkistan Cumhuriyetleri ve Azerbaycan 1941 yılına veya biraz sonrasına kadar Lâtin alfabesinde kaldı, sonra her cumhuriyet için en az beş-altı harf farklı olacak şekilde kiril alfabesine geçildi. Bugün, Türkiye aydınının BDT Türklüğü ile kopukluğunun önemli sebeplerinden biri işte bu kiril alfabesine geçiş ile ortaya çıkan alfabe farklılığıdır; aralarındaki kopukluğun önemli bir sebebi de budur. Her birinin alfabesinde, diğerlerinde olmayan birkaç harf bulunması ve ortak bazı seslerin farklı harflerle ifade ediliyor olması, giderek farklı yazı dilleri ortaya çıkmasına yol açtı. Böylece oluşturulan sun'i diller, siyasî kimlik farklılıkları ile birleşince her boydan bir devlet ve bir millet meydana getirme çabası oldukça önemli ölçüde başarıya ulaşmış oldu.

Bu sun'i diller arasındaki farklılıkları Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'un "**Bugünkü Türk Alfabeleri**" kitabında verilen örnek metinlerde görmek mümkündür. Yine Ercilasun başkanlığında bir heyet tarafından hazırlanmış olan "**Çağdaş Türk Lehçeleri Sözlüğü**" benzerlik ve farklılıklar hakkında fikir verecektir. Her iki eser de Kültür Bakanlığı yayınları arasında çıkmıştır.

19.asır sonlarına kadar Türkçe'nin iki büyük lehçesinden doğu Türklüğünün Çağatay lehçesine "Lehçe-i Türki", bizimkine, yani batı Türklüğünün lehçesine de "Lehçe-i Osmani" deniyordu. Bugün ise

bizimki "Türkçe", doğu Türklüğününki ise tek bir lehçe yerine yedi-sekiz farklı dil olarak takdim edilmektedir. Şairin "*kurt yapmaz bu taksimi kuzulara şah olsa*" mısraını hatırlamamak elde değildir. Hepsi de Türk milletinin doğu koluna mensup olan etnik grupların (boyların) her birine ayrı bir siyasî kimlik kazandırma niyeti, bu grupların aynı kiril alfabesi kullanmasını dahi engellemiştir.

Mesele sadece farklı alfabeler üzerine sun'i olarak inşa edilmiş farklı dillere sahip olmak değil, bununla birlikte hep beraber Rusça'nın etkisi altına girmiş olmaktır. Bağımsızlığın üzerinden 15 yıla yakın zaman geçtiği halde bugün BDT'de yaşayan iki farklı boydan (etnik gruptan) iki kardeşimiz arasında anlaşma aracı, ne yazık ki halâ Rusça'dır.

Yine de sevinilecek bazı gelişmeler olmaktadır. Bunlardan birisi, Rusça yanında kendi ana lehçesini de iyi bilen elemanların yetişmekte ve bazı sektörlerde aranmakta oluşudur. İkincisi de Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan'da Lâtin harflerine geçilmiş olmasıdır. Gerçi, farklılıklar Lâtin harflerinde de devam etmektedir ama, hiç olmazsa Türkiye ile anlaşma nispeten daha kolay hale gelmiştir. Tataristan'ın Lâtin harflerine geçme kararını uygulamaya koyması, Rusya'nın bütünlüğü gerekçe gösterilerek, halen engellenmektedir.[11]

[11] Gerçi bazı Tatar aydınları, Rusya'nın diğer bölgelerinde ve Kazakistan'da yaşayan Tatarların, Tataristan'dakinden daha fazla olduğunu, bunlarla yazılı iletişimi korumak için Kiril alfabesinde kalmak gerektiğini ileri sürmektedirler.

Türkçe konuşan halkların ortak bir yazı diline kavuşmaları Türklüğün ortak bir geleceği inşa etmesinde en önemli unsurlardan biridir. İngilizce konuşan Kanada, İngiltere, Yeni Zelanda, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri,.. konuştukları zaman birbirlerini anlamakta çok zorlandıkları ve çok uzak coğrafyalarda yaşadıkları halde, birkaç kelimenin yazılışı dışında aynı alfabeye ve yazı diline sahiplerdir. Aynı şekilde Arapça konuşan ülkeler arasında da, Irak'tan Fas'a kadar, konuşma dilindeki büyük farklılıklara karşılık yazı dilinde hemen hiç farklılık yoktur. Biz de tek bir yazı diline sahip olma sürecini, her topluluğun bu noktaya herhangi bir siyasî dayatma olmaksızın kendi kendine gelmesine çalışmalıyız.

Bu süreci, insanlığın ortak bir özelliği olan "*benimki daha üstün, daha faydalı veya daha doğru*" asabiyetine kapılmaksızın, sıhhatli bir şekilde tamamlamanın yolu, bu "**kendiliğinden**" olgusudur. Aydınların bunu sağlama şuuru ile ortak kelimeler kullanması, maşeri hafızada unutulmaya yüz tutmuş, kardeş boylardan duyunca hatırlanan ifadeleri, bilinçli bir şekilde günlük dilde kullanılır hale getirme çabaları son derecede önemlidir. Televizyon yayınlarının şu an çok yetersiz durumunda bile dil bakımından "**yakınlaştırıcı**" etkisini fark etmek mümkündür.

Din ve İdeoloji Meseleleri[12]

BDT Türklüğünün önemli bir meselesi, komünist sistemin çökmesi ile ortaya çıkan ideolojik boşluktur. Aydın kesim, 70 yıldır insanları, iradesiz hayvan sürüleri haline getiren sistemin, eğitimle şekillendirmeye çalıştığı insan tipine (homo sovyeticus), ya da Cengiz Aytmatov'un mankurt tipine karşı, daha en başından itibaren tepki göstermeye başlamış, ancak bu tepkileri benimseyenlerin sayısı 1980'lerden itibaren ürkütücü boyutlara ulaşmıştı. Gerçi bu tepki, kimilerinde ateizme, kimilerinde kolektivizme, kimilerinde de her ikisine karşı duyulabilmekte idi.

Eski sistemin tamamen meflûç yapısı yüzünden geçiş dönemi, Sovyetlerin BDT'ye dönüşmesinin üzerinden 15 sene geçtiği halde, ülkeler arasında farklılıklar olmakla birlikte, hala tamamlanabilmiş değildir. Bu ise sokaktaki insanda "**Brejnev dönemine**" özlemin giderek yaygınlaşmasına yol açmaktadır. Sovyetlerin çökmesinde en önemli role sahip aydın kesimde bile bu özlemi farketmek mümkündür. Yani komünizmin yıkılışı ile ortaya çıkan ideolojik boşluğu doldurmaya namzet cereyanlardan birisi, yine komünizmin bizzat kendisidir. Ancak bu özlemin bir

---

[12] Bu konuda bakınız: O.Kavuncu, "Türk Cumhuriyetlerinde İslâm ve Müslüman İmajı", Müslüman İmajı (Kutlu Doğum Haftası:1995) isimli tebliğler kitabında, TDV Yayınları/199, 1996, Ankara.

"**geriye dönüş**" trendi haline gelecek kadar ciddi boyutlarda olduğunu söylemek zordur.

Küreselleşmenin bölge insanı üzerindeki ideolojik etkisi, Hıristiyanlaştırma şeklinde tezahür etmektedir. Dinlerin ideolojik boşluğu doldurma yönünde gayretleri küçümsenmeyecek boyutlardadır. Hıristiyanlık yanında, Budizm'in ve İslâm'ın faaliyetlerinden bahsetmek mümkündür.

Türkistan Cumhuriyetleri ve Azerbaycan'da asli unsurun dini, yüzyıllardır İslâm olmuştur. Komünist dönemin en belirgin etkisi, İslâmi yaşayış bakımından cami cemaati ile diğerleri arasındaki kesin ayrılıktır. Yetmiş yılı aşan komünist baskı ve ondan önce de ortalama olarak elli yılı aşan çarlık baskısı, camilere devam edenlerin sayısında önemli bir azalmaya yola açmış, ancak bu cemaatin kanaat, inanç ve tutumlarında ciddi bir değişme olmamıştır. Böylece de komünist rejimin dinsizlik temeline dayanan eğitim anlayışı, Müslüman toplulukları, Müslüman olduğunu bilmenin ötesinde Müslümanlık bilgisi olmayan büyük bir çoğunluk ile dindar bir azınlık şeklinde kesin hatları ile ikiye ayırmıştır. Bununla beraber bu ayırımın, yine keskin olmakla birlikte, Kazakistan ve Kırgızistan'a nazaran diğer Türkistan Cumhuriyetlerinde daha gevşek, ara kesimleri daha çok olan bir tablo oluşturduğu söylenebilir.

Lâdinî Kesimde Durum

Bu kesimin insanları, büyük bir çoğunlukla, "*Müslüman'ım*" demekte, Allah'a inanmaktadırlar. Ne var ki, inançsız olmayan bu büyük çoğunlukta, kelime-i tevhidi, kelime-i şahadeti ve besmeleyi bilenlerin sayısı yok denecek kadar azdır.

Sadece, selâmlaşma, misafirlik, yemek daveti gibi hallerde, ellerini kaldırıp yapılan duaya amin demektedirler. Alkollü içkinin haram olduğunu bilenler varsa da, bunlar da ilk yıllarda "*Allah şarabı içmeyin demiş, rakı içmeyin dememiş*" diyerek misafirlerini içmeye zorlamaktaydılar. Şimdilerde ise bunlar, dindar misafirlerine eskisi kadar baskı yapmyorlar. Boy abdest'inin, hangi durumlarda ve nasıl alınacağını bilenlerin sayısı da yok denecek kadar azdır. Tekrarlamakta fayda var, bu dindar olmayan insanların büyük çoğunluğu, "*Müslüman'ım*" demekte, Allah'a inanmaktadır.

İnsan, inançsız olmaz. Bu yüzden bu kesimde de, İslâmi bilgisizlikten kaynaklanan, yanlış itikatlar, hurafeler yaygındır.

Tabiatüstü gücü olduğu düşünülen "**ekstrasensler**" arasından bazıları çıkıp, "*bizi filânca evliyanın ervahı yönlendiriyor, ben Allah ile –haşa- konuşuyorum*" diyerek ve hipnotizma v.s. yollar ile insanları uyutarak, hareketlerini kontrolü altına alarak -güya- tedavi etmekte, entelektüeller dahi bunlara inanmaktadırlar.

Uzaydan gelen yaratıklarla irtibat, kendi ruhunu ölen birinin ruhu olarak kabul etme, yani öldükten sonra

başka birinin bünyesinde tekrar dünyaya gelme, yani reinkarnasyon gibi, bizde de örneklerine rastlanan iddialara inanma, bu lâdinî kesimde bizdekinden çok daha yaygın bir şekilde görülmektedir.

Bu kesimde İslâmi bilgisizlikten kaynaklanan bir başka tehlike, Hıristiyanlardan gelen bazı İslâm aleyhtarı propagandaların etkili olabilmesidir. "*Kur'an-ı Kerim'de cihat ve Müslüman olmayanlarla savaş emri, o kadar çok tekrarlanmış ki, ayetlerin çoğu böyle savaş ayetleridir. Dünya'daki savaşların ve huzursuzluğun başlıca sebebi budur*" şeklinde kanaatlere sahip olan insanlara yer yer rastlanabilmektedir. Tabiatıyla bu tip aleyhte propaganda, din bilgisi zayıf olan Müslümanlar arasında Budizm'in ve bilhassa Hıristiyanlığın etkili olmasını kolaylaştırmaktadır.

Gerçi, Bosna'da ve Çeçenistan'da cereyan eden olayları, Müslümanların oralarda mazlum durumda olduğuna delil sayanlar, büyük bir çoğunluk teşkil etmekte idi. 1999'dan sonra faili meçhul saldırıların yol açtığı bir propaganda imkânından yararlanmasını Ruslar, Çeçenler lehine havayı oldukça kırmışlardır.

Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı saldırgan tutumu karşısında, Çeçenlere duyulana benzer benzer sempatiyi, Azerilere gösteren insanların sayısı ise o kadar çok değildir.

Hıristiyanlık propagandası, özellikle Kazakistan ve Kırgızistan'da oldukça etkilidir. Türkiye'nin ve diğer Müslüman devletlerin bunu potansiyel bir tehlike olarak görmesi gerekir. "**Senim**" yani "**inanç**" isimli bir vakıf aracılığı ile, Ortodoks-Protestan-Katolik işbirliğinde geniş faaliyetler yapılmaktadır. Muhtemelen Yehova Şahitleri tarafından, bu vakıftan ayrı olarak, "**Kitab-ı Mukaddes**"

firmasına İstanbul'da Kazakça olarak bastırılan "**İncil, Tevrat ve Zebur'dan Seçmeler**" isimli kitap, parasız dağıtılmakta, açıkgözler tarafından Yesevi Baba ve Arslan Baba türbelerinin ve büyük camilerin etrafında dahi satılmaktadır. Bizde 2002'lerden itibaren görülen bu "**İncil**" dağıtma işinin kardeş cumhuriyetlerde on sene önce başlamış olması hayli düşündürücüdür.

Batı medeniyetinin nimetlerinden faydalanmak isteyen soydaşlarımız, çocukları İngilizce eğitim görsün düşüncesiyle, Amerika, Kanada ve İngiltere'den muhtemelen "**Senim**" vakfı aracılığı ile gelen ve okul açma teklifleri getiren firmalara ilgi göstermektedirler.

Bu kabil tehlikelere ve anlatılmaya çalışılan yanlışlıklara karşılık vaziyet o kadar da kötü değildir. Özbekistan ve Türkmenistan'da insanlar, Hoca Ahmet Yesevi Hazretlerini hiç olmazsa ismen bilmekte, ona duyulan saygı dolayısı ile, İslâmi bilgi ve inançlara merak ve bunları öğrenme isteği her geçen gün artmaktadır. Komünist rejimle tamamen yok olmaya terkedilmiş olan diğer türbeler de orada burada onarılıp ziyarete açıldıkça, en azından şehir halkında bu mübarek isimlere ve türbelerine karşı ilgi uyanmakta, zaten şeklen bağlı oldukları dine karşı da bu ilgi yayılmaktadır.

Dil, Edebiyat ve Şarkiyat uzmanlarının, ermişlerin hayatlarına ve eserlerine sırf edebiyat tarihi bakımından kıymet izafe ederek yaptıkları çalışmalar, bugün artık, İslâmi merak bakımından da kıymet kazanmış, çalışmalar da bu meraka yönelik olarak yeniden yapılmaya başlamıştır.

Yesevi'nin Hikmetleri yanında, diğer eserleri, bu meyanda Fakirnamesi, Münacaatı ve Nesebnamesi basılmış,

entelektüel merakın ilgisine sunulmuştur. Her geçen gün genişleyen bir kitle, "*iki-üç nesildir ilgisiz kaldığımız yüce dinimizi, yeni nesillere öğretmek gerekiyor*" düşüncesiyle İslâmiyet'e yönelmeye başlamıştır.

Dindar Kesimde Durum

Dinî kesim, mescitlerdeki imamlar, yardımcıları ve müezzinler, onların bağlı oldukları müftülük teşkilâtı, bu teşkilâtlara bağlı medreselerdeki öğretmen ve öğrencilerle mescitlere devam eden cemaat olarak tarif edilebilir. Mescitlerin ve bunlara devam eden cemaatin sayısında, Sovyetlerin dağılıp yeniden yapılanmaya gidilmesinden sonra belirgin bir artış olmuştur. Ancak din görevlileri ve cemaatin eski mensuplarının yenilere davranışları adeta onları camilerden soğutmak içindir.

Bu davranış biçimi, aslında, yüzyıllardır kendini yenileyememiş, gelişme kaydedememiş, eski ve köhnemiş bir yapıdan kaynaklanmaktadır. Bu yapıda yetişenler, İslâmi bilgiyi sırf bazı şekil meselelerine indirgemiş, Müslümanlık bu şekilden ibaretmiş gibi algılanmış ve takdim edilmiştir. Sovyetler zamanında da bu yapı bir şekilde devam ettirilmiştir. İşte bu yapıyı iyi anlamak için bazı örnekler:

Eli yıkadıktan sonra kurulamadan silkelemek haram telâkki edilmektedir. Oysa bu, Türkistan ulemasının hemen tamamının mezhebi olan Hanefi fıkhına göre, tenzihen mekruhtur.

Diğer bir yaygın telâkki, namaz kılarken, erkekler için de, başı açık olmamaktır. Takkesini evde unuttuğu için

Cuma namazını kılmaktan, caminin önüne kadar geldiği halde, vazgeçen insanlara sıkça rastlanmaktadır.

Buhara'da, topluca öğle yemeğindeyken, hem de takdir ettiğim, İslâmi bilgisine güvendiğim bir din görevlisi, Taşkentli Kazak asıllı bir imam, çatal istememi yadırgadı ve "*Peygamber sünnetinde çatal yoktu bunlar bidattir*" dedi. Ben de, şaka yapmadığını anlayınca, "*Buraya kadar otomobille, otobüsle geldik. Peygamberimiz böyle taşıtları da kullanmamıştı, bunlara da binmemek lâzım mı diyorsunuz?*" diye sordum. "*Evet*" dedi, "*aslında bunlara da binmemek lâzım,..*" Tartışmamız uzunca sürdü. Müslümanların geri kalmasına sebep olan şeylerden birinin, Batı'daki teknolojik ilerlemeyi bizim yakalayamayışımız olduğunu, Allah rızasına nail olmak için bunlarla da ilgilenmemiz gerektiğini söylediğim zaman, "*insanın kalbini Allah'tan uzaklaştıran her şey, dolayısı ile bu teknoloji ile filân ilgilenmek de bidat olur*" dedi.

Mehmet Âkif'in Türkistan illerindeki İslâmi perişanlığı anlatan mısralarını ve "*asrın idrakine söyletmek İslâm'ı*" isteğini hatırladım ve aradan geçen yaklaşık bir yüz yılda değişen bir şey olmamasına hayıflandım.

Haftalarca uğraşarak namaz kılmayı, abdest almayı öğrenen, namaz için gereken sure ve duaları ezberleyen şoförüm nihayet Cuma namazına benimle gelmeye cesaret etmiş, ikinci cumaya da ben arkadaşlarla gittiğim için, kendisi arabasıyla yalnız başına gelmişti. Yaşlı bir zat, "*camiye geliyorsun. Yaya gelmek yerine araba ile gelmekle Allah'ın rızasını kaybettiğini bilmiyor musun?*" diye çıkışmış ve gencin İslâmiyet'i öğrenmek ve yaşamak arzusunu, hiç olmazsa bir miktar, kaybettirmişti. Allah'tan gencin öfkesini

yatıştıracak, kırgınlığını giderecek bir şeyler söyledim de cumalara devam etti.

Bu kesim, her şeye, yetmiş yıl devam eden komünist baskı ve ateist eğitime rağmen, dini yaşattıkları için, cami ve mescitleri ibadete açık tutabildikleri için, dinî eğitimi, yukarıda misallerini verdiğim yanlış telâkkilerle de olsa devam ettirebildikleri için, sanırım, takdir edilmelidir.

Dinî kesimi, bugünkü cereyanlar bakımından da hiç olmazsa kaba bir tasnife tâbi tutmak galiba mümkündür. Çok küçük bir grup, modern bir anlayışla, "*İslâm'ı asrın idrakine söyletmeye*" gayret etmek gerektiğinin farkındadır. Kazakistan'ın güney vilâyetlerinde Türkiye'den dönüş yapmış Kazaklar ve Almatı'da Halife Altay, okul açmak, Kur'an meâli hazırlamak gibi çalışmalar yapmaktadırlar.

Zamancılar veya Fethullah hoca cemaati diye bilinen ve Türkiye'den gidip oralarda okul açan ve ticaretle uğraşan insanların da bu cümleden gelecekte faydası görülebilecek hizmetler yaptıkları göze çarpmaktadır. Bu arada Türkiye'den giden bazı tarikat mensuplarının açtıkları Kur'an kurslarıyla özellikle hanımlar arasında dindar bir yaşama biçimini özendirdiğini söylemek mümkündür. Türkiye elçiliklerinde görevli din müşavirleri vasıtası ile Diyanet İslerimizin faaliyetleri de takdire şayandır.

Özellikle Fergana vadisinde Vahabilerin geniş faaliyetleri vardır. Buna karşılık, din adamları arasında oldukça geniş bir grup, Nakşibendiliğin Saidiyye denilen bir koluna müntesip olup Vahabiliğe karşı bir nevi emniyet sübabı vazifesi görmektedir. Büyük çoğunluğu Hanefi ve Ehli Sünnet vel cemaat itikadına bağlı bu grupla Vahabiler

arasındaki mücadele, Türkistan Cumhuriyetlerinde İslâm'ın gelecekteki şeklini belirleyecek en önemli aksiyondur.

Zikredilmeye değer başka bir müşahede, Nakşibendilerin birçoğunun Yesevi Hikmetlerini ve zikirlerini biliyor ve yaşıyor olmalarıdır. Gizli zikirle açık zikirin bir arada nasıl olabildiği sorulduğu zaman verdikleri cevap sanırım tatminkârdır: Gizli zikir ehli, muhabbetin ve coşkunun baskısına dayanamayarak bunları açığa vurursa mubahtır, hoşgörülür,..

Sonuç

Lâdinî kesimin dinden uzak durmasının bir sebebi, yetmiş yıl devam eden komünist baskı ve ateist eğitim ise, diğer bir sebebi dinî kesimin katı ve modern insanın kabul edemeyeceği tutumudur. Gerçi bu lâdinî kesimde, Sovyetlerin dağılması ile ortaya çıkan yeni yapılanmada gözle görülür bir arayış başlamışsa da, bu henüz istenen yaygınlık ve derinlikte değildir.

Sonuç olarak denilebilir ki Türkiye, bir taraftan lâdinî kesimde dinî arayışı teşvik edecek ve tercihin İslâmiyet olmasını sağlayacak faaliyetler yapmalı, diğer taraftan da dinî kesimde Vahabilik gibi, radikalizm gibi, harici mantığa dayalı cereyanların etkisini önleyecek ve hamsoftaca tutum ve davranışları düzeltecek tedbirler almalıdır.

Türkiye'nin bu konuda yapacakları iki bakımdan faydalıdır: Birincisi, Türkiye, İslâmi hayat bakımından gerçekten model alınacak bir ülkedir. Anadolu insanının idrakini Türkistan'a taşımakla kardeşlerimizin de sağlıklı bir

anlayışa kavuşmaları sağlanmış; bir taraftan Vahabilik gibi yanlış telâkkilerin dinî kesim üzerindeki, diğer taraftan Hıristiyanlık propagandasının lâdinî kesim üzerindeki etkileri önlemiş olacaktır.

Hıristiyanlık propagandası küçümsenmeyecek boyutlardadır; "deveyi bağla, sonra tevekkül et" hadisinin hatırlanması gereken bir meseledir. Dolayısı ile Türkiye'nin Türkistan Cumhuriyetlerindeki dinî faaliyeti, Hıristiyanlık propagandalarını etkisiz hale getirmek bakımından da önemlidir. Bölgede dinî kesimin mevcut anlayışları ile çağımız insanını tatmin etmekten uzak görüntüsü, ancak Türkiye'nin ortalama Müslüman tipini yaygınlaştırmakla telâfi edilebilir.

Suudi Arabistan ve İran'ın, şimdilerde Mısır'ın potansiyel etkilerine karşılık Türkiye'nin dinî hayatı yönlendirmede etkili olması, kardeşlerimizin Türkiye'ye daha sıcak bakmalarına, dolayısı ile diğer meselelerdeki ilişkilerin de buna göre düzenlenmesine sebep olacaktır. Türkiye, dinî faaliyetlerde Mısır ile işbirliği içinde olabilir.

Bu konuda üzerinde durulması gereken diğer bir husus, tasavvufun durumudur. Türkistan'dan neşet eden Türk tasavvufunu, Yesevi ve Nakşibendi ruhunu bu topraklarda tekrar yeşertmek, tasavvufun hoşgörü ve muhabbete dayanan anlayışını geliştirmek, bölge insanı kardeşlerimizin Hıristiyanlık ve vahabilik arasında sağlıklı bir orta noktada toplanmasını sağlayacaktır.

Özetle denilebilir ki, en az iki yüz üç yüz sene öncesinden kalan fikirleri ve telâkkileriyle, Mehmet Âkif merhumun hüsranını hatırlatan cami cemaati, ateist eğitimle yetişmiş aydın kesime tatmin edici bir din teklif

etmekten çok uzaktır. Öte yandan Hıristiyanlığın çok ciddi propagandası söz konusudur. Kazakistan'da "Bürhanizm" adı altında Budizm cazip bir alternatif olarak teklif edilmektedir.

Bütün bunlar dikkate alındığında, Türkiye'nin Türkistan Cumhuriyetlerinde yapacağı en önemli faaliyetin, kardeşlerimizin İslâmiyet'i, Anadolu insanının algıladığı şekilde algılamasını sağlayacak işler olduğunun söylemek, herhalde yanlış olmayacaktır. Bu, bütün diğerlerinden önemli telâkki edilmelidir. Bunun için de Din Teşkilâtlarının birleştirilmesi için Türkiye öncülük etmelidir. Bu kolay değildir. Türkistan Cumhuriyetlerindeki müftülüklerin alışkanlıkları vardır. Siyasî karar gerekir. Burada da kardeş cumhuriyetlerin devletin din hizmetini kendi dışında mütalâa etme ve bu hizmete karışmama gelenekleri, konuyu iyi formüle etmeyi gerektirmektedir.

Nasıl ki bir zamanlar, Sovyetler Birliğindeki Müslümanların büyük bir bölümü için "**Kazakistan ve Orta Asya Müslümanları Din İdaresi**" var idiyse, şimdi de Türkiye, "**Türk Cumhuriyetleri Diyanet İşleri Federasyonu**" gibi veya başka bir isimle, Din Teşkilâtlarının önce işbirliği yapmalarını, sonra da ortak hareket etmelerini sağlayacak bir birleştirmeyi teklif edebilir. Bu işbirliğine Balkan Müslümanlarını da dahil etmek düşünülebilir.

İdeoloji meselesinin, küreselleşme eğilimlerinin çok arttığı günümüz dünyasında, Rusya'nın güç kaybı ile ortaya çıkan boşluk bakımından da önemini belirtmek durumundayız. Rusya komünist ideoloji vasıtasıyla sömürgelikten kurtulma ve bağımsızlığa kavuşma mücadelesi veren birçok ülkenin hamisi rolünü üstlenmişti. Şimdi bu rol sahipsiz kalmıştır. Bu

bakımdan, ideoloji, sadece kardeşlerimiz için değil, iltica edilecek, yardım istenecek bir cihanşümul güce dayanmak isteyen bütün mazlum milletler için önemli hale gelmektedir. Yani, küreselleşme karşısında, cılız kalmayacak, gönüllerde yankılanacak, bütün bu mazlum topluluklara, bütün bir insanlığa hitap edecek bir ideolojiye ihtiyaç vardır.

Türkiye, son on yılda içine düştüğü bütün menfi şartlara rağmen, tarihî birikimi ile, böyle bir ideolojinin mimarı olabilir, potansiyeli bunu gerçekleştirmeye müsaittir. Türkiye, kendi yaralarını süratle sarmaya mecburdur. Dünyadaki nimet ve külfetlerin dağılımındaki dengesizliği düzeltmeye, mazlum toplulukların ilticagâhı olmaya kendimizi hazır hissetmeliyiz ve içinde ekolojik problemlere, nimet ve külfetlerin âdil olmayan dağılımı problemlerine çözüm paketleri bulunduran bir ideoloji inşa edebilmeliyiz.

Kültürel İlişkiler ve İletişim Meseleleri

Türk Dünyası ile aramızdaki en derin bağları kültür ortaklığımız oluşturmaktadır. Aynı tarihin getirdiği ortak kültür değerlerimiz bizleri birbirimize yakınlaştıran en önemli amildir. Hatta denilebilir ki diğer sahalardaki ilişkilerimizin yakınlığı kültür ortaklığımızın bir neticesidir. Dolayısı ile, kardeş topluluklarla kültür ilişkilerine gereken önem verilmeli ve kültür beraberliğimiz her sahada geliştirilmelidir.

Bu maksatla Türk Cumhuriyetleri Kültür Bakanlıklarının ortaklaşa kurdukları "Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi – TÜRKSOY", mâli imkânları artırılarak Türk Dünyasında gerçek bir kültür ortamı oluşturulmasına katkı sağlayan ciddi bir uluslararası kuruluş haline getirilmelidir.

Orhun Yazıtları, Dede Korkut, Hoca Ahmet Yesevi, Yusuf Has Hacip, İsmail Buhari, Şah-ı Nakşibendi, Kaşgarlı Mahmut, Genceli Nizami, Ali Şir Nevai,.. gibi ortak maneviyat ve edebiyat köklerimiz, Farabi, İbni Sina, Uluğ Beg, Harezmi,.. gibi ortak ilim köklerimiz bütün Türk illerinde tanınmalıdır.

Televizyon yayınları çok önemlidir. Bütün Türk Dünyasında ortak bir şuur meydana getirecek, her tarafta aynı heyecanla seyredilecek müzik ve eğlence programları, diziler, haber yorum belgesel yayınlar hazırlanmalı ve bunlar ortak televizyon kanalları ile Türkçe konuşan toplulukların istifadesine sunulmalıdır.

Küreselleşmenin insan üzerinde en etkili silâhı, televizyon kanallarıdır. Bir çanak antenle ve bir dijital paketle insanlar evlerinde yüzlerce kanalı seyredebilmektedir. Küresel bir kültür meydana getirmede çok önemli bir etki gösteren bu teknolojik gelişme karşısında, yerel, daha doğrusu ülkesel imkânlar çok cılız kalmaktadır.

Türkçe konuşan toplulukların kendi kültürlerini koruyabilmeleri, aynı imkânlardan yararlanarak oluşturulacak büyük bir kültür şemsiyesi ile mümkündür. Onun için, günümüz iletişim teknolojisinden yararlanarak, içinde mahalli kültürlerin bir çeşni, bir zenginlik olarak muhafaza edileceği bölgesel bir "**Turan Kültürü**" meydana getirmenin yollarını bulmak zorundayız.

Eğitim Öğretim Kurumları

Yetmiş yıldan bu yana yalnızca Marksist teorilerle yetiştirilen kardeşlerimize, bağımsızlıktan sonraki arayışları içerisinde yardımcı olabileceğimiz en ekili alan hiç şüphesiz eğitimdi. Nitekim bu gerçek görülerek bugün Türk Dünyası ile yürüyen ilişkilerimizin en önemlilerinden biri hatta en önemlisi, eğitim alanında var olan işbirliğimiz olmuştur.

1992'de her Türk Cumhuriyetinden yaklaşık 2,000 öğrenci olmak üzere toplam 10,000 öğrenci burslu olarak getirildi. Mübadele esasında bizim gençlerimizden de oralara okumaya gidenler, önemli bir sayıya ulaşmıştır. Fethullah Gülen cemaatine mensup insanlar buralarda yüzlerce okul açtı. Şu anda devletin açtığı Kazakistan Hoca Ahmet Yesevi ve Kırgızistan Manas uluslararası üniversiteleri ile Fethullah Gülen cemaatinin açtığı Azerbaycan Kafkas ve Kazakistan S.Demirel üniversiteleri ve TDAV ve TDV tarafından Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan'da çeşitli üniversitelere bağlı olarak açılmış Yüksek Öğretim Kurumları vardır.

1995'lerden itibaren durağan bir döneme giren eğitim faaliyetlerine yeniden hız kazandırmak gereklidir. Bunun için, siyasî ve iktisadî konjonktüre göre zaman içinde yapılması yararlı olacak bazı işler şöyle sıralanabilir:

Gerek Türk Dünyasından ülkemizde öğrenim gören öğrenciler, gerekse Türkiye'den Türk ülkelerinin üniversitelerinde okuyan gençlerimiz Türk Dünyasının gelecekteki birlik ve beraberliği için büyük önem taşımaktadır.

Diğer yandan gerek devletin ve gerekse şahıs ve grupların, TDAV ve TDV gibi kuruluşların Türk Dünyasında açtıkları liselerin ve üniversitelerin, faaliyetlerini rahat bir ortamda yapabilmeleri ve gelişmeleri desteklenmelidir. Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar ve bürokratik formaliteler ve kriterler gibi bir çok menfi şartlara rağmen bu okulların gördüğü ilgiyi daha da artırmak için neler yapılabileceği konusunda da bu okulların yönetimleri ve ilgililer bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunmalıdırlar. Misal olarak Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesinin öğrenci sayısı şu anda yirmi binin üzerindedir. Bu başarının diğer kurumlara da teşmil edilmesi için aralarında gayri resmî bir koordinasyon ve işbirliği plâtformu oluşturmak gerekir.

Geçen dönemde açılmış olan yüksek eğitim kurumlarının sayısını artırmak, Türk özel teşebbüsünü Türk Cumhuriyetlerinde böyle yatırımlara teşvik etmek ve devlet desteği sağlamak gerekmektedir. Bölgede açılmış olanlara benzer bir üniversitenin, resmi veya özel, Özbekistan'da, tercihen manevi bir merkez olması bakımından Buhara'da açılmasında, büyük fayda vardır.

Moskova'daki Lumumba Dostluk Üniversitesine benzer bir üniversite, Türkiye'nin projeksiyonunda

bulunmalıdır. Yalnız bu üniversite, Lumumba Üniversitesi gibi belirli bir ideolojiyi benimsetmek için değil, kardeş toplulukların gençlerinin gerçekten kaliteli eğitim almaları ve birbirleriyle kaynaşmaları için kurulmalıdır.

Eğitim alanındaki işbirliğini yalnızca lisans seviyesinde tutmayarak lisansüstü eğitime de kaydırmak gerekmektedir. Üniversite öğretim üyelerinin misafir öğretim üyesi olarak çalışmaları için özel bir fon kurulmalı ve yüksek eğitim anlaşmaları imzalanmalı, konuyla ilgili olarak TÜBİTAK'ın hazırladığı proje ve imzalanan anlaşmalar uygulamaya geçirilmelidir.

Türk Cumhuriyetleri arasında ortak bir Bilimsel Araştırma Kurumu oluşturarak bilim adamlarımızın ortak çalışmalar yapması ve bilimsel işbirliğinin geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bu cumhuriyetlerde özellikle matematik, nükleer fizik ve termodinamik, genetik, elektronik, metalürji, kimya, ekoloji, parapsikoloji,.. alanlarında birikmiş bir know-how potansiyeli vardır. Bu birikimden karşılıklı yararlanmanın yolları geliştirilmelidir.

Çevre kirliliğinin populasyonların genetik yapısı üzerine etkileri ve/veya Pamuk Birliği gibi bölgesel iktisadi birliklerin analizi gibi sağlıkla ilgili ve ekonomik konulardan tutun, bölgedeki Türkçe konuşan konuşmayan çok çeşitli toplulukların etnoğrafik ve sosyal antropolojik benzerlik ve farklılıklarına kadar çok çeşitli müşterek araştırma konusu geliştirilebilir.

A L T I N C I B Ö L Ü M

İKTİSADİ YAPI VE ÜRETİM

İyi niyetlerle daha 1992'lerden itibaren ortaya atılmış olan Ceyhan-Bakû petrol ve doğal gaz boru hattı, Modern İpek yolu-Demiryolu,.. gibi ortak yatırım ve ulaşım projeleri, ilgili ülkelerin ekonomik güçlerinin yetersiz kalması, ülke yöneticilerinin bu projelerde ülkelerinin menfaatlerini görememeleri yüzünden ilgisiz kalmaları ve, dürüstlerin ürkek, menfaatperestlerin gözü pek ve kararlı tavırları yüzünden hayata geçirilememiştir.

1992'de Dünya Bankasından, kardeş cumhuriyetlerin her birine ortalama 250 milyon dolar kadar, Eximbank garantili kredi temin edilmiş, ancak daha sonraki yıllarda kardeş ülkelerin serbest piyasa ekonomisine geçme, Tarım, enerji, hizmet ve sanayi sektörlerinde atılım yapma çabalarına Türkiye, gerek siyasal iktidarların konuya yeterince ilgi duymamaları, gerekse iktisadi şartların kötü gitmesi yüzünden yeterince destek olamamıştır.

Bu bölümde, bütün bu iktisadi konularda yapılanlar, yapılamayanlar ve bundan sonra yapılması gerekenler, tarım, sanayi ve enerji başlıkları halinde incelenecektir.

Tarımsal Yapı ve Üretim

Sosyalist sistemin Sovyetler birliğinde tarım konusunda yaptığı iki önemli iş ve ne yazık ki, iki önemli tahribat vardır: Birincisi özel mülkiyeti ortadan kaldırmış olması, dolayısı ile toprağın kolhozlar ve sovhozlar şeklinde devlete veya kolektif mülkiyete ait olmasıdır. İkincisi de Moskova'dan yapılan Gostplan (merkezi plan) vasıtası ile, çok makro düzeyde üretim planlaması yapmış olmasıdır.

Özel mülkiyetin olmaması, toprağın sahipsiz ve dolayısı ile bakımsız olmasına, ihmal edilmesine yol açmış, kolhozlarda 50 - 100 dönüm gibi küçük bir araziyi işleme hakkına, daha doğrusu sorumluluğuna sahip insanlar da buradan elde ettiği ürünün çok az bir kısmı kendine kaldığı için, bu işleme hakkı, intifa hakkına, dolayısı ile sahiplik duygusuna dönüşmemiştir. Sonuçta da, feodal sistemde derebeyinin kölesi olan çiftçiler, sosyalist sistemde doğrudan veya kolektif yapı yolu ile devletin kölesi olmuşlardır.

Merkezi planlama da, mülkiyet olmayınca istimlâk problemi de olmadığından, çok kolay düzenlemelere gitmiş, Sırderya ve Amuderya nehirleri üzerinde dev sulama barajları ve kanalları ile, nehrin suyunu Fergana Vadisine ve Karakum çölüne akıtmış, Aral gölüne ulaşamadan bu nehirler batmış, Aral, şairin ifadesi ile, "*ölü bir deniz*" durumuna düşmüştür.

İkinci dünya harbinden hemen sonra, Kazakistan'ın buğday üretmesine karar veren merkezi planlama, yani Moskova, bir anda meraları tarla arazisine çevirmiş ve birkaç yıl içinde milyonlarca hayvan ve işsiz kalan çoban telef olmuştur.

Aynı şekilde Özbekistan'ın pamuk üretmesine karar veren Moskova, Özbek aydınlarının Özbek halkını "*pahta (pamuk) kulu*" diye tanımlamasına yol açmıştır.

Oysa, Türkistan, bir bütün olarak bitki ve hayvan ürünleri bakımından önemli bir coğrafyadır. Bu bütünlüğün batı Türkistan kısmını oluşturan cumhuriyetlerin ve Azerbaycan'ın tarım potansiyeline gelince:

Kazakistan, tahıl ürünleri bakımından önemli bir avantaja sahiptir. Klima ve toprak özellikleri bakımından altı ekolojik zona ayrılan Kazakistan'da buğday ekim alanı, ikinci dünya harbinden sonra geniş çayır mera ve otlakların tarıma açılmasıyla, beşbuçuk milyon hektardan onyedi milyon hektara çıktı. Buğday üretimi de, buna paralel olarak, dört milyon tondan 1955-90 döneminin ortalaması olarak yılda onbeş milyon tona çıktı.

İlk bakışta Kazakistan için bir avantaj gibi görünen bu artış, aslında öyle olmamış, hayvancılıkla uğraşan Kazak kitleleri, merkezi planlamanın plansız ve acele uygulamaları yüzünden, otlaklarını ve hayvan varlığını kaybederek açlığa mahkum olmuştur.

Hayvancılık aleyhine bütün bu gelişmelere rağmen, Karagül (astragan) kürk kuzu, koyun, sığır ve yılkı (at)

yetiştiriciliği Kazakistan ve Kırgızistan'da halen önemli boyutlardadır. Azerbaycan'da da koyunculuk, eski geleneği olan bir hayvancılık koludur. Azerbaycan, Türkmenistan ve özellikle Özbekistan'da ipekböceği yetiştiriciliği ciddi bir meşgaledir. Bütün cumhuriyetlerde, şimdi işletilmez durumda, çok büyük tavuk kümesleri vardır.

Kazakistan'da 1950'li yıllarla yaygınlaşan buğday tarımında verim, dünyadaki genel artışın çok gerisinde kalmış, yazlık buğdayda verim dekara 60 kg.dan 90 kg.a çıkmıştır. Genel ekim alanı içinde önemsiz bir yer işgal eden (yaklaşık olarak onyedi milyonda bir milyon hektar) kışlık buğdayda bu verim tabiatı ile biraz daha yüksektir, aynı dönem içinde tahminen 125 kg.a çıktığı söylenebilir.

Buğday tarımı geniş ölçüde Kuzey Kazakistan'da yapılmaktadır. Onyedi milyon hektar buğday ekili alanın onüç milyonu kuzeydeki altı eyalettedir (Kökşetav, Kostanay, Pavladar, Kuzey Kazakistan, Turgayskaya ve Selinogradskaya). Kalan dört milyon hektarın da Kızılorda ve Güney Kazakistan eyaletlerinde yoğunlaştığı söylenebilir.

Kazakistan'da buğday üretimi potansiyelin oldukça altındadır. Bu üretimi bugünkünden çok daha yukarılara çekmek mümkündür. Bunun için yapılması gerekenler şöylece sıralanabilir:

Zaten hayvancılık aleyhine artırılmış olan ekim alanını daha da artırmaya gerek yoktur. Ancak güney Kazakistan'da pamuk ziraatı yapılan kimi alanlarda

nohut, maş ve yonca gibi baklagillerle ve şeker pancarı ile münavebeli olarak buğday ekimine geçilebilir.

Yazlık buğday yerine kışlık buğday tarımına geçmekte yarar vardır. Kuzey Kazakistan'ın kış şartlarına dayanacak çeşitler adapte edilebileceği gibi, Güney Kazakistan'da kışlık buğday ekim alanı artırılabilir. Yine çeşit temininde Kazakistan'la benzer ekolojilere sahip memleketlerin deneyimlerinden yararlanma yoluna gidilmelidir. ABD'nin kuzey eyaletleri ile Kanada'da yetiştirilen çeşitlerin Kazakistan'da adaptasyon denemelerine alınması çok yararlı olacaktır.

Bu arada Türkiye ile münasebetlerde de bu çeşit meselesi ele alınmalıdır. Kardeş Türkiye'nin buğday tarımında 1965'lerden bu tarafa gerçekleştirdiği gelişmeyi, Kazakistan'la paylaşması son derece tabiidir. Türkiye ile münasebetlerin bakanlık düzeyinden Araştırma Enstitüleri ve Üniversiteler düzeyine genişletilmesi gereklidir. Kazakistan şartlarına uygun olan kışlık makarnalık meşhur Sovyet çeşidi Bezostaya'nın genlerinden yararlanarak kendi ekolojik şartlarına uygun çeşitler geliştiren Türkiye'nin deneyimlerinden istifade etmek, Kazakistan'ın en tabii hakkıdır. Türkiye vasıtası ile veya doğrudan, CIMMYT, ICARDA gibi kurak zonlar hububat projeleri ile de uğraşan uluslararası tarım araştırma kuruluşlarıyla Kazakistan'ın irtibatlanması gerekir.

* * *

Özbekistan bir pamuk ülkesidir. Kaynaklar, 1991 yılına kadar, onbeş cumhuriyetin toplam değerlerini Sovyetler Birliği istatistikleri olarak vermektedir. 1992'den itibaren her cumhuriyetin istatistiklerini görebilmekteyiz. Buna göre Sovyetlerin üç milyon hektar civarındaki pamuk ekim alanının iki milyonunun Özbekistan'da, beşyüz bininin Türkmenistan'da olduğunu söyleyebiliriz. Pamuk ekim alanı, Özbekistan toplam tarım alanının %40'ını oluşturmaktadır. Özbekistan dünya pamuk üretiminde 3-4. sıralarda yer almaktadır.

1992'den itibaren Özbekistan pamuk ekim alanını, olması gerektiği gibi, plânlı bir şekilde azaltmaktadır. Çünkü Özbekistan'da ve esasen daha genel olarak Türkistan cumhuriyetlerinde pamuk monokültüründen, aşırı sulamadan ve Aral havzası ekolojik faciasından doğan olumsuzluklar had safhadadır. Bugün Özbekistan pamuk ekim alanının 1,5 milyar hektarın altına indiği söylenebilir. Ekim alanı azalmasında meydana gelecek kayıp, verim artışı ve toprak mülkiyetinde özelleşme ile telâfi edilmesi mümkündür. Tarımın da bütün diğer insan faaliyetleri gibi, insanın eşya ile münasebetine ve ona bakış tarzına bağlı olduğunu unutmamak gerekir.

Bu kadar alandan yaklaşık 1,25 milyon ton pamuk lifi elde edilmektedir. Verim, Türkiye'dekine benzer miktarlarda 1 ton/da civarındadır. Türkiye'de de ekim alanı, Türkmenistan'daki gibi beşyüz bin hektar civarındadır.

Özbekistan'ın, bilhassa Semerkant ile Buhara arasındaki Zerefşan Vadisi ve bu vadinin doğu-kuzey

tarafında kalan Taşkent, Çimkent etrafı, bir de Fergana vadisi, Büyük Türkistan'ın iklimi ve toprağı en güzel bölgeleridir. Bu bölgelerde bostan (kavun, karpuz), üzüm ve sebze-meyve ziraatı binlerce yıllık geleneği olan faaliyetlerdir. Fakat pamuk ziraatı yüzünden Aral Gölündeki su ve buharlaşma azalmasının yol açtığı atmosfer değişiklikleri, bu güzel iklimi de mahvetmiştir.

Azerbaycan'da da hayvancılık ve hububat ve pamuk tarımı vardır. Sera çiçekçiliği oldukça yaygındır. Ayrıca ekolojinin müsait olduğu yerlerde ceviz, kestane ve zeytin yetiştiriciliğinden bahsedilebilir.

Görüldüğü gibi Türkistan cumhuriyetlerinde ve Azerbaycan'da ciddi bir tarım potansiyeli vardır. Gostplanın öngördüğü mono kültür yerine, değişik münavebe modelleri ile bu tarım potansiyeli hayata geçirilebilir.

Türkçe konuşan devletlerin tarımda çok ciddi bir işbirliğine gitmesi mümkündür. Türk Müteşebbisinin organize bir şekilde bu potansiyele yöneltilmesi, kısa sürede Tarıma ve hayvancılığa dayalı entegre tesisler vasıtasıyla büyük bir sanayi ve ticaret hamlesine dönüşebilir.

Nitekim 1993'te Özbekistan'da ve Kazakistan'da şeker fabrikaları için protokoller imzalandı. Türkiye, 1992'de, Özbekistan'a buğday, Özbekistan ve Kazakistan'a şeker yardımları yaptı. Bu yardımların ve yatırımların, küçümsenmemesi, ihmal edilmemesi ve imkân oldukça bunların devam etmesi gerekir.

Tarım'ın iyileştirilmesi ve tarımsal üretimin artırılması için işbirliği yapılabilecek çeşitli konular vardır. Her şeyden önce Fergana ve Karakum (eski adı Lenin) gibi büyük sulama kanallarının ciddi şekilde ıslah edilerek su kayıplarının önlenmesi gerekmektedir. Böylece Amuderya ve Sırderya nehirleri tabii yataklarından tekrar Aral'a ulaştırılmalıdır. Atık suların nehirlere ve nihayet Aral'a dönüşünü, suyu ilâç ve gübre artıklarından temizleyerek sağlamak lâzımdır.

Kazakistan'da tarla arazisine dönüştürülmüş olan meraların hiç olmazsa bir kısmı, buğdayda verim artışına paralel düzenlemelerle, tekrar hayvancılığın istifadesine sunulmalıdır.

Özbekistan ve komşu ülkelerin aynı ekolojinin devamı sayılan bölgelerindeki pamuk ziraatı, insan ve tabiat şartlarına uygun hale indirgenmeli, Pamuk ziraatının gerektirdiği bütün ilâçlama, gübreleme, sulama ve toprak işleme faaliyetlerini bu mantıkla yeniden düzenlemelidir. Erozyonu önleyici tedbirler yine bu cümleden olmak üzere son derece önemlidir.

Pamuk Birliği kurulmalıdır. Pamuk Birliği, pamuk üretiminde ve pamuğa bağlı sanayide temayüz etmiş bölge ülkeleri arasında teşkili öngörülen ekonomik işbirliğidir. Bu ülkeler, Türkiye, Özbekistan, Türkmenistan, Pakistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan olarak sıralanabilir. Bu ülkelerden üretimde ve işlemede ön sırada olan ilk dördü arasında yapılacak bir pamuk birliği anlaşması, diğer ülkeler için de kısa zamanda bir cazibe oluşturacaktır.

Bu ülkelere daha sonra Mısır ve Sudan gibi dünyanın önde gelen diğer pamuk üreticisi ülkelerin eklenmesinde yarar vardır. İran ve Afganistan'ın katılımı da zaten ECO bünyesinde bir araya gelmiş ülkelerin daha müşahhas bir ekonomik işbirliğine girmiş olması anlamına gelecektir.

İzmir Ticaret Borsası gibi borsa işinde temayüz etmiş bir kuruluş bünyesinde, ancak mutlaka TOBB çatısı altında (kurulacak vakıf gibi bir sivil kuruluş öncülüğünde) oluşturulacak pamuk borsası bu birliğin ilk ve en önemli adımı olacaktır. Pamuk birliği, 2020 yılına kadar yapılan bir projeksiyonda gerek Türkiye, gerekse ilk üyeler olarak öngörülen Özbekistan, Türkmenistan ve Pakistan için, temel ekonomik göstergelerde ciddi iyileşmelere vesile olacaktır. Böylece Avrupa kömür ve demir çelik işbirliği gibi, OPEC gibi bölgesel bir iktisadi birlik ortaya çıkacaktır.[13]

[13] Bu konuda bakınız: Anonim, 1996, Pamuk Birliği, MÜSİAD Araştırma Raporları:19, İstanbul.

Sınai Yatırımlar Ve Ticarî İlişkiler

Geçen 15 yıllık dönemde önem sırasına göre Rusya, Türkmenistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'da özellikle inşaat, ticaret ve tekstil sektörlerinde Türk iş adamları ciddi yatırımlara giriştiler. 1992'de Dünya Bankasından Eximbank garantisi ile temin edilen kredi sayesinde birçok iş adamımız bu ülkelerde yatırım ve ticaret yapma imkânı buldu. Şu anda, oralarda iş ve yatırım yapabilen vatandaşlarımızın önemli bir kısmını, bu kredilerden yararlanarak oralara girebilenler oluşturmaktadır. Bu sebeple, bir fedakârlık ise bunu göze alarak, Türk Eximbank bu ülkelere proje kredisi temin etmeli, 1992'de olduğu gibi, dış kaynaklı kredilere aracılık etmelidir.

1992 – 1995 arasında yıllık ortalama 40 milyar dolar olarak ifade edilebilecek dış ticaret hacmi içinde Türk Cumhuriyetlerinin payı, tahminen 1 milyar dolarla, önemli bir seviyeye gelmiştir. Türkiye ile Türk cumhuriyetleri arasındaki bu ticaret hacmi, yıllardır ilişkide bulunduğumuz Batı Avrupa, Ortadoğu ülkeleri ve Amerika ile kıyaslandığı zaman, birkaç yıl gibi çok kısa zamanda ulaşılmış olan ciddi rakamlardır. Kaldı ki, verilen rakamlar, resmi veya özel büyük yatırımlardır, küçük işletmelerin faaliyetleri ve eğitimde yapılan ve çoğu vatandaş yardımlarına dayanan özel yatırımlar bu istatistiklerde görünmemektedir, yani kayıt dışıdır.

Türkiye'nin içine düştüğü ekonomik kriz, kardeş ülkelerde yatırım yapacak, taahhüt işlerine girecek iş adamlarımızın, Türkiye içinde Eximbank dışında geçerli teminat mektubu bulamamalarına yol açmaktadır. Bu iş adamlarımızın, yabancı şirketlerle, sırf geçerli bir teminat mektubu uğruna, büyük kârlar vererek konsorsiyum kurmaları, en hafif tâbiriyle, büyük bir haksızlıktır, kabul edilebilir bir durum değildir. Bu probleme kısa vadeli bir çözüm, Eximbank'ın limitlerini makûl seviyelere yükseltmek olabilir.

1995'lerden sonraki bütün bu sıkıntılara rağmen, faaliyet ruhsatı alan yabancı firmalar arasında Türk firmalarının sayısı, Türk Cumhuriyetlerinin bir çoğunda birinci sıradadır. Yine çalışma izni olan insanlarımızın sayısı da birinci veya ikinci sıradadır. Türkiye, nekahet dönemini atlatıp kendine geldikçe, bu ilişkilerin sıhhatli bir şekilde daha da geliştirilmesi mümkün olacaktır.

Türkiye, AB ile Gümrük Birliği anlaşmasını revize etmek zorundadır. Bir yandan BDT ülkeleri arasındaki gümrük birliği anlaşmasına dahil olmayışımız, öbür tarafta AB Gümrük birliğine dahil oluşumuz, BDT ülkeleriyle ticarette gümrük vergilerinin yükselmesine yol açmış, bu da BDT ülkelerine yapılan ihracatı 1995'ten sonra iki üç misli azaltmıştır.

Önümüzdeki yıllarda sevindirici ve birçokları için sürpriz bir gelişme, tersine bir sermaye hareketinde beklenmelidir. Kazakistan ve belki bir müddet sonra Türkmenistan, Türkiye'ye borç vermeye, 10-15 sene gibi oldukça kısa zamanda oluşan özel sermayeleri ile

Türkiye'de yatırım yapmaya başlayabilirler. Nitekim, 1992 kredilerinin hemen tamamı, bütün elverişsiz şartlara rağmen, geri dönmüş olması, bu iyiye gidişin ve gelişmenin işareti sayılmalıdır.

Ekonominin duygusallığa yer olmayan kuralları içinde, ekonomilerimizin dünya ekonomisi içinde çok küçük paya sahip olduğunu bilerek, ilişkilerimizi daha ileriye götürmenin yollarını aramaya devam etmekten başka çaremiz yoktur. Muhtaç olduğumuz sermayeyi ve teknolojiyi en kârlı şekilde nerden bulursak orayı tercih edeceğimizi, karşılıklı olarak bilmek ve ona göre hareket etmek durumundayız.

"Bu cümleden, 1994'te kurulan, 1998'de bir banka oluşturan "Orta Asya Ekonomik Topluluğu" bölgenin hem siyasî ve hem de ekonomik geleceğinde söz sahibi bir müessese olmaya adaydır. OAET (Uluslar arası literatürde CAC) 'nin bu gücü Türkiye'nin katılımı ile daha da artacaktır. Bu sebeple Türkiye, OAET' deki gözlemcilik konumundan daha ileri bir pozisyona geçerek, bu yapının ana ve aktif unsurlarından biri haline gelmelidir." (TOBB Raporu 2004)

Türk Dünyasına yönelik politikalarımızın temel hedeflerinden birisi, serbest piyasa ekonomisi oluşturmaktır. Kendi iradeleri de bu yönde olan kardeş cumhuriyetlerdeki piyasa ekonomisine geçiş çabaları her yönüyle desteklenmelidir. Maalesef Türk Dünyasının çok büyük bir bölümü yetmiş yıl komünist idare altında kalmıştır. Komünizm, en fazla Türk Milletine zarar vermiştir. Ekonomik kaynakların milletin elinde

olmayışı, millî kültür ve dini yaşayış konusunda halkın direnme imkanlarını çok kısıtlamıştır.

"*Serbest Piyasa ekonomisinin temeli özel mülkiyet; özel mülkiyetin en belirgin göstergesi de toprak mülkiyetidir. Türk Dünyası'nda sermayenin, bilhassa toprak mülkiyetinin halkın eline geçmesi ve yaygınlaşmasının millî ve dinî hayatın canlanması ve yaşanmasında, demokrasinin yerleşmesi ve kazanılmış istiklâllerin korunmasında büyük katkı ve destek sağlayacağını düşünmekteyiz. Bu sebeplerle ülkemiz, bazı fedakârlıkları yüklenmek pahasına, Türk Dünyasında serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecine destek vermelidir.*" (TOBB raporu, 2004)

Önümüzdeki günlerde, kardeş cumhuriyetlerde oluşacak özel sektör, kendi yasal organizasyonlarını kurmak zorundadır. Sosyalist düzenin sendikası yeni baştan oluşturulmalı, olmayan ticaret ve sanayi odaları bir an önce kurulmalıdır. Türkiye'nin bu konudaki tecrübesi önemlidir, kardeşlerimizin istifadesine sunulmalıdır. Çifte vergilendirme, para transferi,.. gibi problemlerin çözümünde, sivil örgütler, odalar arası ilişkilerle, yapılmış anlaşmaların yürürlüğe girmesi sağlanabilir.

Enerji ve Yeraltı Kaynakları

Çin'in Lop Nor'da, Rusya'nın Semey'de yaptığı nükleer denemeler, Büyük Türkistan'da geniş bir uranyum yatağı veya birbirinden bağımsız birkaç yatak olabileceğini düşündürmektedir.

Özbekistan ve Yakut-Saka'daki altın madeni, dünyanın en önemli altın kaynakları arasında yer almaktadır. Eski istatistiklerde, altın üretiminde SSCB, Güney Afrika'dan hemen sonra gelirdi ve bu SSCB üretiminin en büyük kaynağı Özbekistan ve Yakut-Saka idi.

Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan'da doğalgaz vardır. Bu cumhuriyetlerde ve Kazakistan'da petrol rezervleri, bu ülkelerin Batı nezdindeki önemini anlamamızı kolaylaştıracak önemli bir unsurdur. Dünyada halen işletilen petrol kaynakları artık tükenme noktasına gelmiştir. Hazar Denizi havzasındaki, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'daki petrol yataklarının önümüzdeki yüzyılda dünyanın enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılayabileceği söylenmektedir (2010 yılında 117 milyonu ihraç edilecek 194 milyon ton petrol ve 84 milyarı ihraç edilecek 201 milyar metreküp gaz üretimi, Pamir, 2002).

Türkiye'nin krom, bakır, bor, vb. madenleri ile Türkistan'ın uranyum, gaz ve petrol rezervleri, ortak yatırımları karşılıklı tamamlayacak potansiyeller olarak düşünülmelidir.

Baku – Tiflis - Ceyhan petrol hattı Azerbaycan petrolünü, Türkmenistan – İran - Türkiye hattı Türkmenistan doğal gazını, Karadeniz'in altından geçen Mavi Hat muhtemelen Kazakistan petrolünü Türkiye üzerinden Akdeniz'e geçirecek olan hatlardır. Öte yandan Rusya Balkanlar üzerinden Akdeniz'e inecek bir hat projesi üzerinde çalışmakta, yine bazı ülkeler Hint Okyanusuna açılacak bir boru hattından bahsetmektedir. Bütün bunlar arasında en ekonomik olanlar hayata geçmelidir. Türkiye, soğukkanlı, sabırlı ama ısrarlı olacağı bir sürecin sonunda enerji nakil hatlarının önemli bir terminal ülkesi olabilecektir.

Petrol ve doğal gaz bütün avantajlarına rağmen, rakipsiz enerji kaynakları olarak görülmemelidir. Türk devletleri ortak projelerle nükleer enerji başta olmak üzere, güneş ve rüzgâr enerjisi gibi alternatifler için çaba harcamalıdır.

Transeca – modern ipekyolu – demiryolu projesi, Türkiye-Çin arasını birleştirecek çok önemli bir kara nakliye imkânıdır. Israrla üzerinde durulması gerekir.

Y E D İ N C İ B Ö L Ü M

EKOLOJİK BOZULMA VE ÇEVRE KİRLİLİĞİ

Facianın Boyutları

Türk Dünyasının ekolojik meseleleri ihmal edilemeyecek boyutlara gelmiştir. Hantal Sovyet sanayi, "*rejimin hata yapmayacağı*" gibi ahmakça bir anlayış ve zaman zaman ekolojik meseleleri dile getirenleri "*bölgesel problemleri büyütme ve milliyetçilik*" suçlamaları, Türk Dünyasını derin bir ekolojik problemler batağına sürüklemiştir.

Rejimin gaddarca duyarsızlığına tipik bir örnek, dönemin Sovyetler Birliği Başkanı M. Gorbaçov'un Çernobil faciasını dokuz gün boyunca inkar etmesidir. Çernobil nükleer santralinde oluşan patlamadan sonra Türkiye dahil etkilenebilecek tüm ülkeler alarma geçmişken, Gorbaçov dokuz gün Sovyet teknolojisinin böyle bir hata yapmayacağını, batı basınında çıkan haberlerin kapitalist batının garezinden kaynaklandığını tekrarladı durdu.

Türkistan'daki ekolojik meseleler tüm dünyanın ilgisini çekecek kadar büyüktür. Kazakistan Semipalatinski (Semey) yöresinde yapılan yeraltı nükleer denemeleri, Özbekistan'ın münbit arazilerinde pamuk monokültürünün yol açtığı çoraklaşma ve zehirlenme, Aral gölünün suyunun azalması, Hazar denizinin petrokimya artıklarıyla kirlenmesi, Lop Nor'da Çinlilerin yaptığı nükleer denemeler, Kazakistan'da Baykonur uzay üssünden atılan roketlerin tahribatı bunların en önemlileridir.

Toprak kaybı inanılmaz boyutlardadır. İTO dergisinde 1992'de Budak'ın bildirdiğine göre, rüzgâr ve sulamanın sebep olduğu erozyonla her yıl, bütün BDT boyunca 1,5 milyar ton toprak kayboluyor, ki bunun sebep olduğu üretim kaybıyla ortaya çıkan ekonomik yük 35 milyar dolara yakındır.

Kazakistan'da nükleer denemeler, çocuk ölümlerini, kanserli oranını, genetik bozulmaları çok artırmış, Semey Vadisindeki tarlalar ve meralar tamamen çoraklaşmıştır.

Özbekistan ve Türkmenistan'da bugün, 21.asrın başında bile, bir yaşından küçük çocuk ölümlerinin, düşüklerin ve ölü doğumları çok yüksek oranlarda olmasının temel sebebi ekolojik bozulmadır.

Kullanılan gübre ve bilhassa tarlada pamuk hasat eden kadın ve çocuk işçiler varken bunların üstüne hasadı kolaylaştırsın diye uçakla atılan kimyevi çözücüler insanlarda sürekli rahatsızlıklara yol açmıştır. Cilt kanseri ve başka hastalıklarda bir çok insan muzdariptir.

Seyhun ve Ceyhun'a karışan ilaç ve gübre artıkları bu nehirlerde ve Aral gölünde yaşayan canlıları tamamen zehirlemiştir.

Hiç ara vermeden yıllardır süregelen pamuk ekimi toprağı yormuştur. Sulama için kurulan dev barajlar ve su kanalları, Seyhun ve Ceyhun'un Aral'a ulaşmadan kurumasına ve Aral'ın su seviyesinde 14 m. alçalmaya,

sahillerinde 114 km. çekilmeye yol açmıştır. Böylece Aral'ın üzerindeki buhar duvarı ortadan kalkınca Sibirya ve Kuzey Avrupa'nın soğuk rüzgarları Türkistan'ın güzelim iklimini alt üst etmiştir. Buna Baykonurdan atılan roketlerin yol açtığı mevsim normallerinin dışında soğuma ve rüzgarları da eklemek gerekir.

Bu ekolojik bozulmalar yanında, özel mülkiyeti kaldırmış olan komünist hukuk sisteminin yok ettiği bazı değerleri de burada bir mesele olarak ifade etmek gerekir. İnsanlar toprakta maraba olarak, devletin marabası olarak çalışır duruma düşmüşler; kelimenin tam anlamıyla "*pahta kulu (pamuk kölesi)*" haline gelmişlerdir.

Bozulmanın Merkezinde Kazakistan

Yirminci yüzyılın geleceğe bıraktığı en önemli problem ekolojik bozulmadır. Ekolojik dengesizlikten dünyada en fazla zarar gören coğrafya ise, Türkistan'dır. Bu coğrafyada, eski Sovyet sisteminin yoğun nükleer denemeleri ve uzay istasyonları Kazakistan'da toplanmıştır. Ekolojik bozulmaların kaynağında bu faaliyetler önemli bir yer işgal etmektedir. Öte yandan, yoğun pamuk monokültürünün Sırderya ve Amuderya nehirlerinden sömürdüğü suyun beslemediği Aral Gölü de Kazakistan'dadır. Baykonur Uzay üssü de, Aral Havzasında bulunmaktadır. O bakımdan, Türkistan'da çevre kirliliği ve ekoloji problemleri denince, Kazakistan özel bir önem kazanmaktadır.

Kazakistan, altı milyon kilometre kare büyüklüğündeki Türkistan coğrafyasının kuzeybatı bölgesini oluşturan 2,8 milyon kilometre kare büyüklüğünde bir cumhuriyettir.

Kazakistan da eski Sovyetlerin diğer cumhuriyetleri gibi, Moskova'nın merkezi planlamasından nasibini almıştır. 1950'li yıllarda geniş mera alanlarının tarla arazisi yapılmasına karar verilince, hayat tarzı çobanlık olan Kazak nüfusu ve onların baktığı hayvanlar, kitleler halinde yok olma tehlikesi geçirdiler. 1895'te altı milyon kadar olan Kazak nüfusu, bugün dokuz milyon kadardır. Aynı süre içinde Türkiye'de nüfusun hiç olmazsa beş misli arttığı dikkate

alınırsa, Kazakistan'da Kazak nüfusun nasıl kırıldığı daha iyi anlaşılır.

Semey vadisinde yapılmış olan yer altı nükleer denemelerinin yol açtığı tahribatın boyutları tam olarak bilinmemektedir. Ancak bu konuda Nevada Semey Anti Nükleer Halk Hareketinin öncüsü Olcas Süleyman'ın 1991'de Ankara Türk Ocağının düzenlediği konferansta göstermiş olduğu bir belgesel, insan populasyonlarında dahi korkunç bir tahribat olduğunu göstermekte ve bütün canlılarda meydana gelmiş olması muhtemel kalıtsal değişmelerin (mutasyonların) boyutları hakkında tüyler ürpertici tahminlere yol açmaktadır.

Uluslararası Duyarlılık Ve Türkiye

Türkistan'da ekolojik bozulma, tam bir insanlık faciasıdır. Meseleyi sadece, "Türkistan aydınlarının milliyetçiliğinin tezahür vesilesi" zannetmek yanlıştır. Sıkıntılar, insanlara, suya, toprağa ve diğer canlılara verilen zararlar Birleşmiş Milletler ve başka uluslararası kuruluşların gündemindedir. Karakalpakistan'ın başkenti Nukus'ta uluslararası "**Aral'ı kurtarma toplantıları**" yapıla gelmektedir.

1992 Rio konferansı ile başlayan süreç BM bünyesinde halen devam etmektedir. Türkiye'nin de dahil olduğu Gündem 21 raporu, çevre kirliliğini önleme ve ekolojik dengeyi koruma konularında ülkelere çok ciddi yükümlülükler getirmektedir. Bu kararlar çerçevesinde, AGİT 1995'te, Taşkent'te ve Ürgenç'te bir çevre semineri düzenlemiş ve bir büro açmıştır. BM, 2002 Johannesburg konferansı ile, küresel ve sürdürülebilir bir çevre duyarlığı oluşturma çalışmalarını devam ettirmektedir. Konunun, Türkiye açısından, uluslar arası vecibelerin ötesinde, bölgesel ve ülkesel önemi çok açıktır.

Dolayısıyla Türkiye'nin bu insani meseleye hem devlet olarak ve hem de sivil toplum kuruluşları aracılığıyla göstereceği sıcak alâka, ülkemizin hem bölgedeki ve hem de dünyadaki saygınlık ve kabul edilirlik katsayısını yükseltecektir.

Oysa Türkiye, çevre kirliliği ve ekoloji bozulma meselelerinde, hem ülkemizde hem de küresel ölçekte,

ve dolayısı ile Türk Cumhuriyetlerinin meselelerinde, üzerine düşenin gerisinde kalmış, üzerine düşenin ne olduğunu, kendi kamu oyunda dahi, paylaşılan bir görüş olarak, ortaya koyamamıştır.

Bugün dünyanın çeşitli yörelerinde ve Bağımsız Devletler Topluluğunda, bilhassa Rusya'da Ekoloji, orta dereceli okulların müfredat programına bir ders olarak girmiştir. Türkiye'nin de kendi kamu oyunda bir çevre duyarlılığı meydana getirmesi artık elzemdir. Bunun için TEMA Vakfı gibi bazı sivil örgütlerle devletin işbirliği yapması, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulunun Lise müfredat programlarına Ekoloji dersi koyması yapılması gereken işlerin başında yer almaktadır. Ekoloji dersleri için, bizden daha deneyimli olan Türkistan Cumhuriyetlerinden yardım isteyebilir, müşterek ders programları yapabiliriz.

S E K İ Z İ N C İ B Ö L Ü M

SONUÇ

Sonuç

Türkiye'nin hedefi, güney ülkelerini alternatif bir medeniyet anlayışı etrafında birleştirmek ve bu birlikteliğin öncülüğünü yapmak olmalıdır. Bunun, içinde bulunduğumuz sıkıntılı dönemde imkânsız gibi görünmesine aldanmamak, bu politikanın alt yapısını oluşturmak, akılcı bir biçimde, yani reel şartları göz önünde bulunduran uzun süreli bir projeksiyon yapmak durumundayız.

İkinci dünya savaşı sonrasında oluşan dengeler 1985'lerden sonra değişmeye başladı ve Sovyetler Birliğinin dağılması ile yeni bir dönem başlamış oldu. Türkiye, bu yeni dönemle ortaya çıkan fırsatları iyi değerlendiremedi. Bu yeni döneme Türkiye, bir tarafta "*Sovyetlerin dağılması ile ABD ve AT (şimdi AB) nezdinde jeopolitik önemimiz azalacak, dolayısı ile Türkiye yalnızlığa itilecektir*" şeklinde ifade edilebilecek olan bir korkuyla ve diğer tarafta demir perdenin ardında sakladığı kardeşlerimizle yüz yüze gelmekten doğan bir ümitle girdi. Türkiye, 1987`de AB`ye tam üyelik başvurusu ile ümidin değil korkunun yolunu tercih etmiş oldu. Belki o gün de iyi anlaşılamamış olan bu ümidi şöyle özetlemek mümkündür:

Bosna, Makedonya, Arnavutluk ve Bulgaristan'da yaşayan kardeşlerimiz sayesinde Türkiye, Balkanlarda, tabii bir etki alanına sahip olmuştur. Tarihten bize kalan bu tabii avantajı, kendi lehine çevirmek isteyen başta Almanya, bazı Avrupa ülkeleri büyük ekonomik ve

siyasî efor ortaya koymuşlar, ancak Almanya'nın kısmi başarısı dışında kayda değer bir başarı sağlayamamışlardır.

Diğer yandan Kafkasya'da Azerbaycan ve Çeçenistan başta olmak üzere Türk soylu ve/veya Müslüman kardeşlerimiz Türkiye'yi Kafkas siyasetinde söz sahibi bir ülke haline getirmişlerdir. Türkistan Cumhuriyetleri ve Afganistan da, Türkiye'yi, sınırlarının çok uzaklarında dahi etki sahibi bir ülke konumuna sokmuştur.

Komünist ideoloji vasıtasıyla Rusya, Dünyada sömürgelikten kurtulma ve bağımsızlığına kavuşma mücadelesi veren bir çok ülkenin hamisi rolünü üstlenmişti.

Şimdi, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla, bu rol sahipsiz kalmıştır. Burada, güçlü ve birleşmiş bir Türk Dünyası, sadece bizim için değil, bütün güney ülkeleri için önemli hale gelmektedir. Türkiye bir taraftan KEİK, ECO ve CAC gibi bölgesel işbirliklerine gereken önemi vermeli; bir taraftan da Türk Cumhuriyetleri, Bosna Hersek, Arnavutluk, Makedonya ve Gürcistan ile daha sıkı işbirliği ortamı meydana getirmeye çalışmalıdır.

Türkiye süratle derlenip toparlanmak zorundadır. Her şeye rağmen cihanşümul olmaya çalışmalıyız. Türkiye, cumhuriyetin kuruluş şartlarının gerektirdiği tarihî sorumluluklardan kaçınma siyasetini daha fazla sürdüremez. Yok olmaktan kurtulmanın yolu büyük olmaktır. Türkiye bu büyüklüğe tek başına değil, dost

ülkelerle paylaşarak erişebilir. O bakımdan, bir taraftan Amerika ve AB ile ilişkilerimizi mevcut durumdan daha iyiye götürme çabalarımıza devam ederken, bir taraftan da mevcut ve yeni başka ilişkileri hayata geçirmeliyiz. Bütün bu ilişkiler, birbirinin alternatifi olarak değil, birbirini tamamlayıcı olarak geliştirilebilir.

Türkiye'nin önündeki en gerçekçi yol, Türk Cumhuriyetleri ile mevcut ilişkileri iyileştirerek bir an önce bölgesel bir güç ortaya çıkarmaktır. Bu kardeş cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilk tanıyan ülke olmanın sağladığı prestiji, hemen 1992'de kardeş ülkelere sağlanan Eximbank garantili Dünya Bankası kredileriyle ve o günün şartlarında ortaya çıkan âcil ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılan buğday ve şeker yardımlarıyla ve büyük öğrenci getirme projesi ile pekiştiren Türkiye ne yazık ki daha sonraki yıllarda koruyamadı. Bugün bu prestij, ne yazık ki, tükenme noktasına gelmiştir.

Bu durumu bir an önce düzeltmek ve kardeş ülkelerle işbirliğini geliştirmek zorundayız. Artık anlaşılmış olmalıdır ki, biz onlara ağabeylik yapma durumunda değiliz. Onların her birinde ve Türkiye'de mevcut bilgi birikimini, tecrübelerimizi ve imkânlarımızı birbirimizin istifadesine sunabilmeliyiz. Bizim onlara olduğu kadar en az, onların da bize yardımı dokunacaktır.

Bir taraftan, hem kaynaklarımızı ortak istifadeye açarak, hem pamuk birliği, modern İpek Yolu-Demiryolu projesini gerçekleştirerek, hem Ceyhan-Bakû petrol boru hattını hayata geçirerek birlikte kalkınmanın yollarını arayabiliriz. Bir taraftan da farklı sistemlerde oluşan

tarihî tecrübelerimizi bir araya getirerek, insanlık tarihinde huzur ve barış dolu yeni bir dönemi başlatmaya birlikte aday olabilir ve "*biz bu yollarda birlikte yürüyebiliriz*". Demeli, aramızda ağabey-küçük kardeş ayırımı olmayan dostlar, kardeşler olarak geleceğe birlikte yürümemiz gerektiğini kabul etmeli ve ilişkilerimizi, on sene önceki heyecanla, ama o günkünden daha ileri götürmeye çalışmalıyız.

Bir de çevre kirliliği ve ekolojik denge bozulma meselesi var. Bu, insanlığın 21.yüzyılda en hassas olması gereken meselelerin başında gelmektedir. Dünyada nimet ve külfetlerin dağılımında büyük bir dengesizlik var. Nimetlerin büyük bir kısmını paylaşan 10 kadar ülke, külfetlerin çok az bir kısmını paylaşıyor. Çevre kirlenmesinden, ekolojik bozulmadan, radyoaktif zehirlenmeden en fazla biz etkileniyoruz. Bu dağılımın daha adil olması gerekiyor. Tabii bir taraftan bu adalet sağlanırken, bir taraftan da insanlık, global olarak nimetleri artırmak ve külfetleri azaltmak bilincine erişmelidir.

Türkiye cihanşümul politikalarını bu tip meseleler üzerine inşa etmelidir. Son söz yerine 1995'te söylenmiş şu sözleri aktarıyorum: "**20.asırda bir yanda daha fazla kazanmak hırsı ile teneffüs ettiğimiz ve kuşların uçtuğu havayı, balıkların ve çocukların yüzdüğü suyu, yediğimiz ekmeği ve domatesi besleyen, bağrında olgunlaştıran toprağı kirleten kapitalist düzen, öbür yanda süper güç olduğunu ispatlama hırsı ile havayı, suyu ve toprağı, en umursamaz ve utanmaz tavırlarla kirleten Sovyet sosyalist düzeni,.. Rusya'nın işi**

şimdilik bitmiş görünüyor. Şimdi küreselleşme, yeni dünya düzeni v.s. diyorlar. Ben şahsen, daha çok kazanma hırsı ile kirletmeye devam edeceklerine, dolayısı ile nimet ve külfetlerin paylaşımındaki dengesizliğe bu "yeni dünya düzeninde" de son verilemeyeceğine inanıyorum."[14]

Bu kötü gidişe "**dur**" diyecekse, evrensel politikalarla sadece Türk Dünyasını değil, külfetlerin altında ezilen bütün ülkeleri, güzel bir geleceğe birlikte yürüme ülküsü etrafında birleştiren küresel bir irade verecektir. Önümüzdeki günlerde bu iradenin oluşmasında nazım rol oynamayı benimsemiş ve zihni hazırlıklarını ve düzenini buna göre yapan bir Türkiye ümidiyle,..

[14] O.Kavuncu, Türk Dünyası: Genel Yapı ve Tarım-Ekoloji Meseleleri, Konferans, Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği ve Vakfı, Nu.12, 1996, Ankara.

Yararlanılan Kaynaklar:

Aca, M., "Avrasyacı Yaklaşımın Türkiye Çeşitlemeleri ve Türk Dünyasının Geleceği, Bağımsızlıklarının 10.Yılında Türk Cumhuriyetleri", Ed: Emine G.Naskali, Erdal Şahin, SOTA Yayınları, 2002, Hollanda.

Arin, O., 2004, "Avrasya Tuzağında", http://www.rutam.org/turk/Avrasya.php, Şubat 2004.

Cafersoy, N., 2003, "Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları", Avrasya Dosyası, Sayı.4, s.31, Kış 2002.

DEİK, *Sempozyum Kitabı: Avrasya Nereye Gidiyor?* , DEİK Avrasya İş Konseyleri, 2002, İstanbul.

Deliömeroğlu,Y., "Yeni Avrasyacılık ve Duginizm", Türk Yurdu Dergisi, C.24, sayı 206, ss. 48-50, Ekim 2004, Ankara.

Dugin,A, *Rus Jeopolitiği-Avrasyacı Yaklaşım*, Küre Yayınları, 2003, İstanbul.

Dugin, A., Uluslar arası "Avrasya Hareketi" Lideri, Siyaset Bilimci, Filozof Aleksander Dugin ile Özel Röportaj, Dugin : "Ankara-Moskova Ekseni Pek Çok Sorunu Çözer", 30 Eylül 2004, http://www.rutam.org/turk/Ankara.php

Kadirbayev, A., *Avrasya Kavramı: Oluşum Tarihi, Günümüzdeki Yorumu*, s.9, Nisan 2004.

Kulchik,Y., A.Fadin ve V.Sergeev, *Central Asia After the Empire*, Pluto Press, 1996, London, Chicago.

Kavuncu, O., "Afganistan'da Meselesinde Muhtemel Gelişmeler ve Türkiye" Türk Yurdu, c.9, sy.25(Şubat):5-7, 1989, Ankara.

Kavuncu, O., Türk Dünyası: Genel Yapı ve Tarım-Ekoloji Meseleleri, Konferans (10 Haziran 1995), Türk Ziraat Yüksek Mühendisleri Birliği ve Vakfı, Nu.12, 1996, Ankara.

Kavuncu, O., "Türk Cumhuriyetlerinde İslâm ve Müslüman İmajı", Müslüman İmajı (Kutlu Doğum Haftası:1995) isimli tebliğler kitabında, TDV Yayınları/199, 1996, Ankara.

Kavuncu, O. ve G.Ekici, "Avrasya Bir Seçenek mi?", 21. Yüzyılda Türkiye: Geleceğe Bakış Sempozyumunda tebliğ, 11 Aralık 2004, Türk Ocakları ve ATO, baskıda.

Khaydarov, A. ve M. Orazov, Türkitanuvga Kirispe, 1992, Almatı, Kazakistan

MÜSİAD, Pamuk Birliği, MÜSİAD Araştırma Raporları:19, 1996, İstanbul.

Nazarbayev, N., Yüzyılların Kavşağında, Bilig Yayınları - Ahmet Yesevi Üniversitesine Yardım Vakfı, 2004, Ankara.

TOBB-Anonim, Türkiye ve Türk Dünyası İlişkileri Hakkında TOBB Başkanlığına Sunulmuş Basılmamış Rapor, 2004, Ankara.

Yeniçeri, O., "Rusya'da Avrasyacılık Anlayışı ve Avrasya'daki Türkiye Gerçeği", 2023 Dergisi, Ekim 2004.

Ek:
AZADBEG : AHİRETE ALACAKLI GİDEN ADAM

Bu yazı 2001'de yayınlanmıştır. Bkz. Mazlum Türklerin Ülkesi Afgan Türkistan'ı (Güney Türkistan), Editörler:Necati Gültepe ve Erol Cihangir, Turan Kültür Vakfı, 2001, İstanbul.

1982 yılının eylül ayında, doktora üstü bir bursla iki yıl kadar kaldığım Kanada'dan Türkiye'ye dönerken Almanya'da akrabalarımın yanında bir müddet kalmış ve bu arada Türkistan'dan hemşerim olan hürmetli Dr. Baymirza Hayıt'ı de ziyaret etmiştim.

Çeşitli meseleleri konuşurken sohbet, ikinci yılını doldurmak üzere olan Afganistan'daki Rus işgaline geldi dayandı. Üstad bana o zaman Azadbeg rahmetliden bahsetmişti: "Bizim dostlarımızdan birisi, Vakıfbeg, Pakistan'a yerleşmiş idi. Büyük oğlu Azadbeg, Türkistan meselelerini iyi bilen ve Türkistan dâvasına kendisini adamış bir gençtir. Ben kendisi ile devamlı ilgilenir ve sohbet ederim. Kendisi sağlam karakterli güvenilir bir insan olan bu genç, şimdi Afganistan Türklerinin kurmuş olduğu bir partinin başındadır. Türkistan için ve dolayısı ile umum Türklük için bize ümit veren bir gelişmedir bu durum."

Daha sonra 1988 yılında Azadbeg'in kendisini tanıdığım zaman, Dr. Baymirza Hayıt'ın bu sözlerini hatırladım ve kime ne kadar güvenileceğinin bilinemediği şartlardaki Afganistan'da güvenilecek bir insan

bulduğumu düşündüm. Daha sonra kendisini tanıdıkça yanılmadığımı, daha doğrusu Hayit amcanın referansının sağlam olduğunu anladım. Azadbeg'e güvenin gündeme geldiği daha sonraki bazı gelişmelerde bu referansı kullanmadığım için şimdi üzülüyorum ama, bu güveni arayanlar Hayit beyin referansını ne kadar ciddiye alacaktı, hoş Hayit beyi zaten ne kadar biliyorlardı ki?

* * *

Ben Azadbeg'i 1988 yılında tanıdım. Onu bana tanıtanlar, sonradan Necip devrilip Reşit Dostum kuzey tarafına geçtikten ve hele Azadbeg Kuzey Afganistan Türklerinin başkanlığından ayrıldıktan sonra, kendisine ilgisiz durdular.. Bu durum bende "*acaba onu bana tanıtanlar, kendi iradeleri ile hareket etmiyor muydu? Dolayısı ile beni de kullanmış, en azından kullanılmama vesile olmuş sayılmazlar mı?*" gibisinden sıkıntılara yol açmıştır. Ama Azadbeg'in kendisine itimadım bugün hala devam etmektedir. Allah gani gani rahmet etsin.

O 1988 yılında Türkiye'ye gelmişti. İstanbul'dan Ankara'ya o zaman Türkistanlılar Derneği Başkanı olan Ahad Andican'la birlikte geldi. Ayrıca Murat Argun beyi, Abdülhâkim Kari amcayı o zaman tanıdım. Ben de Türk Ocakları Ankara Şubesi Başkanı idim. Kendisine Türk Ocağında bir konferans verdirdik.

Ahmet Gökçe, ki o da şimdi rahmetli oldu, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yönetim Kurulunda idi, Azadbeg'e dedi ki, "*çok tedbirsizsiniz, korumasız gezmemeniz lâzım.*" Azadbeg'in cevabı "*Yukarıda Allah*

var ve ben Türkiye'deyim. Afganistan'da, Pakistan'da bu kadar tedbirsiz değilim. Ama Türkiye'de koruma ile gezmem anlamsız" demişti.

O yıl Türkistanlılar Derneğinin teklifi ile Türk Ocakları Afganistan Türklerine Yardım Kampanyası açtı. 1989 yılının başında Pakistan'a gittik ve topladığımız 32,000 dolar kadar bir parayı Peşaver'deki karargâhında "**Kuzey Afganistan Vilâyetleri İslâm İttifakı**" Genel Başkanı Azadbeg Kerimi'ye verdik. Daha sonra Türkiye'de banka hesabında biriken 18,000 dolara yakın bir parayı da banka havalesi ile gönderdik ve böylece Afganistan Türklerine 50,000 dolar yardım yapmış olduk.

O yıl, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin de kampanyamıza katkıda bulunması için Devlet Bakanı Cemil Çiçek nezdinde teşebbüste bulunduk. Ancak şimdi teferruatına girmeyeceğim sebeplerle bu talebimize olumlu cevap alamadık.

* * *

1992 yılında bir yaz günü Azadbeg telefon etti. Ankara'ya geleli bir hafta olmuştu ve benimle yeni görüşüyordu. Karşılıklı sitem ettik. Anlaşılmıştı ki, Azadbeg'i ve Reşit Dostum'u Ankara'ya getiren ve Ankara'da misafir eden dostlar, Azadbeg'in benimle görüşme isteğini yerine getirmede ihmalkâr davranmışlardı. Benim de onların geldiğinden haberim yoktu.

Reşit Dostum ismi o günlerde parlıyordu. Necip hükümetini deviren cuntanın önemli generali idi Reşit Dostum. Türkiye'ye gelmesi, kendisine ilgi gösterilmesi hatta yardımcı olunması gayet tabii idi. Ancak bütün bunlar Azadbeg gibi birinin aracılığı ile olmalıydı. Olmadı. Azadbeg Türkiye tarafından öne çıkarılmayınca, Reşit Dostum tarafından da önemsiz görüldü.

Afganistan'da Taliban hâkimiyetinin kesinleşmesinde, Azadbeg'in, Kuzeyde oluşturulan ve Reşit Dostum'un Başkan yapıldığı Cümbüşü Millî'de etkin olmamasının payı büyüktür. Ve bu, Türkiye'nin yanlış politikaları yüzünden olmuştur. Kuzey Afganistan'daki Resul Pehlivan, Aşur Pehlivan gibi nice mücahit komutanların Cümbüş içindeki iç çekişmelerde katledilmeleri de, Azadbeg'in enterne edilmesinin tabii sonuçlarındandır.

Nihayet Azadbeg'in, 1997 yılının 27 Mayısında, helikopterinin düşmesi sonucu hayatını kaybetmesi de, bütün bu yanlışların ve ihmallerin hazırladığı bir akıbet olmuştur. Vebali olanları Allah'a havale ediyorum.

Bugün Kuzey ittifakında, aslında gerçek ittifak sağlanamıyorsa bu da, Azadbeg gibi bölgede nâzım rol oynayabilecek bir liderin halâ yerinin doldurulamamış olmasındandır.

* * *

Dindar bir insandı. Devamlı fatiha okurdu. Bana "*Allahümme asturna Yarabbi*" diye dua etmemi tavsiye

ederdi. Mütevekkildi. Abdestsiz gezmezdi. "*Afganistan meselesi hal olmadan evlenmeyeceğim*" demişti. Gerçekten de Ruslar çekildikten sonra evlendi ve çocuğunu göremedi. Allah rahmet etsin.

Türkiye sevgisi, muhatap olduğu Türkiye idarecilerinin hemen hepsinden daha fazla idi. 1989 başında yardımı götürdüğümüzde, yeni defterini, yani karargâhını bize gezdirmişti. Hazır vaziyette idi. "*Niçin taşınmıyorsunuz?*" diye sorduğumuzda, "*29 ekim'i bekliyorum. Buradaki insanlarımız, Türkiye ile bir sevinci paylaşsınlar istiyorum*" demişti.

Ruhun şad olsun. Senin bıraktığın yerden devam edecek birileri var Azadbeg, benim sevgili dostum,..

TÜRK DÜNYASI

İKİ YÜZYILIN ARASINDA

Prof. Dr. Orhan Kavuncu

"Prof. Dr. Orhan Kavuncu'nun bu kitabı, sorumluluğunun bilincine sahip Türk aydınının güzel bir çalışma örneğidir. Kitapta bugünkü Türk dünyası, coğrafyasıyla, ekonomik, ekolojik ve demografik özellikleriyle derli toplu şekilde yansıtılıyor. Milyonlarca kilometrekarelik geniş bir alanın, burada yaşayan iki yüz milyon insanın ve böyle kapsamlı bir konunun belirli bir sayfa hacminde anlatılması elbette kolay değil. Profesör Kavuncu **"kuşbakışı"** yöntemini ustalıkla kullanarak, konu başlıklarını öncelikli alanlardan seçerek, iyi bir sıralama yaparak başarılı bir **"özet"** çıkarmak suretiyle insanlarımızın ve özellikle genç okuyucuların çok rahat yararlanabileceği bir eser sunuyor."